

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BÖLÜMÜ

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE
ÇEKİM EDATLARI
VE
ÇEKİM EDATI OLARAK
KULLANILAN İSİMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı :
Doç. Dr. Leylâ KARAHAN

Hazırlayan:
Deniz SARRAÇ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ANKARA - 1995

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI.....	3
KISALTMALAR	5
GİRİŞ	7
I. Çekim Edatı Nedir ?	7
II. Çekim Edatlarının Tasnifi	12
A. Yapılarına Göre Çekim Edatları	12
B. Kullanılışlarına Göre Çekim Edatları	15
C. Fonksiyonlarına Göre Çekim Edatları	20
III. Edat Grubu	24
IV. Çekim Edatlarının Cümle İçindeki Görevleri	25
İNCELEME	37
Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler	38
DİZİN.....	188
I. Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları	189
II. Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimlerin Tasnifi	192
III. Çekim Edatlarının Fonksiyonlarına Göre Tasnifi	195
IV. Çekim Edatlarının Kökenlerine Göre Tasnifi	199
SONUÇ	201
BİBLİYOGRAFYA	203

SÖZ BAŞI

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde kullanılan çekim edatları yapı, fonksiyon, kullanılış ve görevleri bakımından incelenmiştir.

Çalışmada kullanılan örnekler, Türkiye Türkçesinin 1959'dan sonraki dönemine ait otuz mensur eser taranarak elde edildi. Tarama sırasında bu eserlerin genellikle ilk baskılarına başvuruldu. Bu çalışmada tesbit edilen çekim edatları fonksiyon, yapı, kullanılış, görev ve örnekleriyle birlikte alfabetik sırayla verildi.

Alıntı yapılan eserin adı, örnek cümlelerin sonunda kısaltılarak, sayfa numarasıyla birlikte parantez içinde gösterilmiştir. Örnek cümlelerin imlâsı değiştirilmemiştir.

Çalışmada "Söz Başı"ndan sonra, taradığımız eserlerin kısaltmalarının olduğu "Kısaltmalar" bölümü vardır.

"Giriş"te, çeşitli araştırmacıların çekim edatları konusundaki görüşleri değerlendirildi.

"İnceleme" bölümünde, örnek cümlelerden yola çıkılarak çekim edatlarının fonksiyon, yapı, kullanılış ve görevleri belirlendi. Her fonksiyon, kullanılış ve görev için örnek cümleler verildi. Çok bilinen fakat örnek bulunamayan bazı çekim edatları tarafımızdan örneklendirildi.

Daha sonra tespit edilen çekim edatları "Dizin bölümünde" fonksiyon ve kökenlerine göre tasnif edildi.

Araştırma sonucunda elde edilen önemli hususlar "Sonuç" bölümünde ortaya konuldu.

"Bibliyografya"da ise, örnekler için taranan eserler ile diğer eserler gösterildi.

Tespit ettiğimiz çekim edatları ve fonksiyonlarının sayısının daha fazla eser tarandığı takdirde artacağını sanıyoruz.

Bu çalışmamız sırasında her türlü yardımlarını gördüğümüz muhterem hocam Doç.Dr. Leylâ KARAHAN'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Deniz SARRAÇ
Ankara – 1995

KISALTMALAR

A	: Anahtar
AB	: Ağustos Başağı
ATŞG	: Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi
Bİ	: Biz İnsanlar
BK	: Beyaz Kale
C	: Canbaz
D-1	: Denemeler
D-2	: Dönemeçte
DA	: Devlet Ana
DB	: Dilde Birlik
DSE	: Dersaadet'te Sabah Ezanları
FİG	: Fikrimin İnce Gülü
GK	: Güller Kitabı
İM	: İnce Memed
K	: Kafes
KD	: Kültür ve Dil
KKÜD	: Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler
ÖÇ	: Ötelerin Çocuğu

P45Y	: Politikada 45 Yıl
S	: Sarhoşlar
SAE	: Saatleri Ayarlama Enstitüsü
ŞOK	: Şiir Okuma Kılavuzu
ŞYY	: Şişhaneye Yağmur Yağıyordu
TT-1	: Tarihte Türkler
TT-2	: Türkistan Türkistan
TMM	: Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri
TO	: Tehlikeli Oyunlar
TS	: Türkçenin Sırları
UU	: Umrândan Uygarlığa
YÜ	: Yazın Üzerine

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÇEKİM EDATLARI
VE
ÇEKİM EDATI OLARAK KULLANILAN İSİMLER
ÖZET**

"Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler" adlı tezimiz, yakın bir zamanda hazırlanılması düşünülen Türkiye Türkçesinin ayrıntılı gramerine hazırlık olmak üzere hazırlanıldı.

Tezimizde Türkiye Türkçesindeki çekim edatları ve çekim edatı olarak kullanılan isimler tesbit edildi ve bunlar yapı, fonksiyon, kullanılış ve görevleri bakımından incelendi.

Bunun için ilk önce, dilimizin iyi kullanıldığına inanılan Türk Edebiyatından seçilmiş, 1959'dan sonraki döneme ait otuz mensur eser belirlendi. Mensur eserlerin tercih edilmesinin sebebi, çekim edatlarına ve çekim edatı olarak kullanılan isimlere bu tür eserlerde daha sık rastlanılacağı düşüncesi idi. Manzum eserlerde ancak çok bilinen bir kaç çekim edatının bulunabileceği görüldü ve bu nedenle bu tür eserlere tezde yer verilmedi. Tesbit edilen eserlerin genellikle ilk baskıları esas alındı. Bu eserlerde çekim edatlarının ve çekim edatı olarak kullanılan isimlerin fonksiyon, kullanılış ve görevlerine dikkat edilerek fişleme yapıldı. Alıntı yapılan eserin adı, örnek cümlelerin sonunda kısaltılarak sayfa numarasıyla birlikte parantez içinde gösterilmiştir. Örnek cümlelerin imlası değiştirilmemiştir. Daha sonra bu fişler tasnif edildi ve tarama sonucunda tesbit edilen çekim edatları ve çekim edatı olarak kullanılan isimler yapı, fonksiyon, kullanılış, görev ve örnekleriyle birlikte alfabetik sırayla verildi.

Tezimizin "Giriş" bölümünde çeşitli araştırmacıların çekim edatlarının tanımı, tasnifi ve cümle içindeki görevleri konusundaki görüşlerine yer verildi.

"İnceleme" bölümünde örnek cümlelerden hareketle Türkiye Türkçesindeki çekim edatlarının ve çekim edatı olarak kullanılan isimlerin yapı, fonksiyon, kullanılış ve görevleri belirlendi. Her fonksiyon, kullanılış ve görev için örnek cümleler verildi.

"Dizin" bölümünde ise fonksiyon ve köken bakımından çekim edatları tasnif edildi. Ayrıca çekim edatlarının ve çekim edatı olarak kullanılan isimlerin dizini verildi.

"Sonuç" bölümünde ise araştırma sonucunda elde edilen önemli hususlar ortaya konuldu.

**POSTPOSITIONS IN TURKISH OF TURKEY
AND
NOUNS USED AS POSTPOSITIONS
SUMMARY**

Our thesis on "Postpositions in Turkish of Turkey and nouns used as postpositions" has been prepared as a preliminary preparation for the detailed grammar of Turkish of Turkey, deemed to be prepared in near future.

In our thesis the postpositions in Turkish of Turkey and nouns used as postpositions were established and there were examined as regards to structure, function, usage and thanks.

For this purpose, first of all thirty prose essays that belong the era after 1959, chosen from the Turkish Literature in which it was believed that our language was used perfectly, was determined. The reason why prose essays were preferred to was that postpositions and nouns used as postpositions would be found that there were the most common a few postpositions, therefore these essays were not included generally the first editions of the essays determined, were taken as basis. Paying attention to the functions, usage and tasks of postpositions and nouns used as postpositions in these essays, a card index was made. The name of the essays from which quotations were made, has been indicated in short in parenthesis together with the page number at the end of sample sentences was not changed. Later on these card indexes were classified and the postpositions and nouns used as postpositions determined at the end of the scanning, were given in alphabetical order together with their structure, function, usage, task and sample.

In the "introduction" part of our thesis, there're the views of various researchers on the definition, classification and the tasks of post positions in the sentence.

In the "examination" part, starting from sample sentences, the structure, function, usage and tasks of postpositions in the Turkish of Turkey and nouns used as postpositions, were determined. For each function, usage and task, sample sentences were given.

In the "classification" part, the postpositions were classified as regards to function and radical.

Furthermore the classification of postpositions and nouns used as postpositions was made.

In the "conclusion" part, the important aspects obtained at the result of the research, were given.

GİRİŞ

Çekim edatları, isimlerden sonra gelerek, birlikte bulunduğu isimle cümlelerin diğer unsurları arasında çeşitli bakımlardan ilgiler kuran kelimelerdir. Bunlar daha çok bağlı olduğu isimle anlam kazanırlar. Çekim edatları, bu bakımdan isim hâl eklerine benzer. Ancak çekim edatları müstakil kelimeler oldukları, birlikte bulundukları kelimelerden ayrı yazıldıkları, ses ve şekil bakımından birlikte bulunduğu isimle benzeşmedikleri için isim hâl eklerinden ayrılırlar. Türkçede çekim edatları isimlerden sonra gelir. Bazı dillerde ise çekim edatları isimlerden önce de gelmektedir. Bu özellik, Türkçeyi diğer bir çok dilden ayırır.

Çekim edatlarının yapı, kullanılış, fonksiyon ve cümle içindeki görevi bakımından birtakım özellikleri vardır. Bunlardan "İnceleme" bölümünde bahsedeceğiz. Öncelikle, çekim edatının tanımını, tasnifini ve görevlerini çeşitli kaynaklardan aktarmalar yaparak ortaya koymaya çalışacağız.

I. ÇEKİM EDATI NEDİR?

Çekim edatının tanımı konusunda Türk dili araştırmacıları birbirine az çok yaklaşan ortak bir anlayışa, görüşe sahiptirler.

Necip Asım, "hurûfu's-sâk" terimini kullanır ve bunları, "isimlerin ve zarfların sonuna ilâve olunup bir hâl-i nisbî veya izâfî beyan eden ve asla yalnız kullanılamayan kelimeler" olarak açıklar (1895: 120).

Hüseyin Cahit Yalçın, "edevât" terimini, "kendi ma'nâları olmayıp diğer kelimelere nisbetle bir vazife eden elfâz" şeklinde izah eder (1908: 109).

İbrahim Necmi Dilmen "edat"ın, "tek başına bir mânâsı olmayan, fakat bir kelimeye ilâve edildiği, yahut iki kelime veya cümle arasına geldiği zaman, onların mânâsında bir değişiklik yapan kelimeler" olduğunu söyler (1930: 280).

M. Baha ise "edat" terimini kullanır ve bunları, "bir kelimenin sonuna gelen bir veya bir kaç harf veya başlıbaşına tam mânâsı olmıyan kelime" şeklinde tanımlar (?; 157).

Jean Deny "postposition (ilgiç)" terimini kullanır ve bunların "birinci kelimenin sonuna katılan bir edat vasıtasıyla daha sonra gelen bir kelime arasında bir mânâ ilgisi kurmakta" olduğunu belirtir (1941: 558).

Türk Dil Kurumu tarafından 1949 yılında hazırlanan "Dilbilim Terimleri Sözlüğü" adlı kitapta çekim edatına karşılık olarak "artlaç" (20) terimi kullanılır ve bunlar "kendi başına tam bir anlamı olmayıp ancak özerkli kelimelerin arasındaki gramatikal ilgileri göstermeğe yarayan yardımcı kelimeler" olarak tarif edilir (71).

A.N. Kononov, "posposition (sonek)" terimiyle "isim, zamir ve isimleşmiş söz bölükleriyle birleşebilen yardımcı kelimeler"i anlatır (1956: 412).

Mithat Sadullah Sander "bir ismin söz içinde başka kelimelerle ilgilerini gösteren kelimeler"e "edat" adını verir (1961: 65).

Kaya Bilgegil "edat"ın, "anlamlarının eksikliği ⁽¹⁾ yüzünden tek başına bir hükme hedef olamıyan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da, takib ettikleri isim soylu kelimeden sonra meydana çıkabilen sözler" olduğunu ifade eder (1963: 220).

Haydar Ediskun "edat"ın, "başlıbaşlarına anlamları olmıyan fakat anlamlı kelimelere, takımlara, kelime gruplarına ulandıkları veya bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimeler" olduğunu söyler (1963: 279).

Hamza Zülfikar "edat"ı, "anlamı olmayan, ancak cümle içinde anlam kazanan ve kelimeler arasında anlam ilgisi sağlayan kelimeler" şeklinde tarif eder (1969: 158).

Yüksel Göknel "edat"ı, "örgü ekleri gibi iş gören bağımlı sözcükler" olarak ta-

(1) Buradaki "eksik" sözü Bilgegil'e göre, nispidir: İsim ve fiilin anlamı, cümleye nispetle eksiktir. Edatın anlamı da, isim ve fiile nispetle eksiktir (220).

nımlar ve bunların sözcük olarak isimlendirilmelerinin sebebini, ekler gibi al-lomorflarının bulunmaması ile izah eder (1974: 101).

İbrahim Kutluk "ilgeç" terimini kullanır ve bunların, "anlam ve görevleri daha çok, tümce içinde, birlikte bulunduğu sözlerle beliren, sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan öğeler" olduğunu kaydeder (1976: 130).

Vecihe Hatiboğlu da "ilgeç" terimini kullanır ve bunları, "bir sözcükten sonra ge-lerek, o sözcükle ötekiler arasında ilgi kuran sözcük" şeklinde tanımlar (1978: 72).

Berke Vardar başkanlığında hazırlanan "Başlıca Dilbilim Terimleri" adlı kitapta "ilgeç", "işlev ve anlamı aynı bağlamda yer alan öbür öğelerle belirginleşen ve söz-cükler arasında ilgi kurmaya yarayan biçimbirim" şeklinde izah edilir (1978: 80).

Oya Adalı "addan sonra yer alan, adla doğrudan ya da belli durum ardılları ara-cılığıyla birlik oluşturan görevsel öncüller"e "ilgeç" adını verir (1979: 40).

Tahir Nejat Gencan "sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcükler"i "ilgeç" olarak tanımlar (1979: 438).

Muharrem Ergin, "son çekim edatı" terimini kullanır ve bunların, "mânâları ol-mayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimeler" olduğunu söyler (1985: 348). Ergin, "son çekim edatları"nın "işletme eki vazifesi gören edatlar" olduğunu belirttikten sonra, bunların isimlere gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaptığını, fonksiyonları ba-kımından da hâl eklerine benzediklerini belirtir ve hâl eklerinin ismin nominal hâllerini, isim hâllerini; son çekim edatlarının ise ismin adverbial hâllerini, zarf hâllerini meydana getirdiğini ifade eder (365-366).

Tahsin Banguoğlu, "isimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla iliş-kilerini kuran kelimeler"e "takı" adını verir (1986:385). Bunların başlıbaşına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yaradıklarını belirten Ban-guoğlu, takıların şekilce kelime, işleyişçe isim çekim ekleri durumunda bulunduğunu, bu ekler gibi iki kavram arasında ilgi kurucu olduğunu ve çok defa da işleyişlerinin bir çekim ekiyle karşılanabildiğini ifade eder. Banguoğlu, ayrıca takıların yardımcı kav-ramlara karşılık olduğunu ve ancak sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya ya-radıklarını, bunlara "katma kelimeler, kelimecik" denilebileceğini ⁽¹⁾ de kaydeder (386).

(1) Banguoğlu, bu ifadelerine bağlam ve ünlemi de dahil eder.

1988 yılında Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te "edat", "bir kelimedenden sonra gelerek o kelime ile diğer öğeler arasında ilgi kuran kelime, ilgeç" olarak tarif edilir (431).

A. Von Gabain'in "Alttürkische Grammatik (Eski Türkçenin Grameri)" adlı eserinin tercümesinde, "isimleri, zamirleri ve sayıları takip eden, onlarla sıkı sıkıya bağlı, mânâlarına göre onlara tabi, fakat gramer bakımından onlara hakim kelimeler", "son çekim edatı" olarak tanımlanır (1988:93).

Ahmet Topaloğlu da Tahsin Banguoğlu gibi "takı" terimini kullanır ve takıların "genellikle tek başına anlamı olmayan, isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların söz içinde başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelime türü" olduğunu söyler (1988:138).

Doğan Aksan, "ilgeç" terimini kullanır ve ilgeçlerin "sözcükler arasında anlam ilgisi kurduğunu" belirtir (1990:99).

Osman Bolulu, "sözcükler arasında ilgi kuran sözcükler"in, "ilgeç" olduğunu ifade eder ve bunların kendi başlarına anlamsız görüldüğünü, cümlede anlam kazandığını ve yalnız dilbilgisel görevinin bulunduğunu ifade eder (1990: 8).

Necmettin Hacıeminoğlu, "çekim edatı" terimini kullanır ve bunların "isimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlelerin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık v.b. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimeler" olduğunu belirtir (1992:1). Hacıeminoğlu, çekim edatlarının isim çekim eklerinin gördüğü vazifelerin bir kısmını yüklendiğini, fakat onlardan daha zengin nüanslı zarurî sözler olduğunu da söyler (V).

Orhan Hançerlioğlu "bir sözcükten sonra gelerek o sözcükle öteki öğeler arasında ilgi kuran sözcükler"i, "ilgeç" olarak tanımlar (1992:273).

Nurettin Koç, "tümcede sözcükler ya da öbekler arasında anlam ilgisi kuran sözcük türü"nün "ilgeç" olduğunu ifade eder (1992:149).

Zeynep Korkmaz, "yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelime"ye "edat" adını verir

(1992:51) ve edatların görevleri bakımından isim çekim eklerine denk olduğunu söyler (1983:416).

Mahir Ünlü, "işlevleri daha çok bir söylemde, cümle içinde beliren; sözcükler arasında anlam ilgisi kuran; tek başlarına anlamları olmayan sözcükler"i "edat" olarak tanımlar (1993:69).

Tuncer Gülensoy, "manâları olmayan, yalnızca gramer vazifesi bulunan kelimeler"i "son çekim edatı" olarak adlandırır ve bunların işletme eki vazifesi gördüğünü, bundan dolayı yardımcı kelimeler olduğunu ifade eder (1994:132).

Bütün bu tariflerden, çekim edatlarının şu özellikleri ortaya çıkmaktadır:

- a) Tek başlarına anlamları ve görevleri yoktur. Anlamları ve görevleri birlikte bulundukları kelimeler ile belirir.
- b) Birlikte bulunduğu kelime ile cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilgisi kurarlar.
- c) Görevli kelimelerdir. Görevleri bakımından isim çekim eklerine yaklaşırlar.

Çekim edatlarının özellikleri konusunda bazı araştırmacılarımızın kitaplarında farklılıklar gördük.

Eski gramercilerimiz (Necip Asım, Hüseyin Cahit Yalçın, M. Baha) Arap gramerinin tesirinde kalarak ⁽¹⁾ isim hâl ve "-çe, -siz, ...vb." eklerini çekim edatı olarak kabul eder. Abû Hayyân da "Kitâb al-İdrâk Li-lisân al-Atrâk" adlı eserinde "Edatın alâmeti (lîq) veya (lik)tir" diyerek "(tonluq)-elbise için-, (yamalıq)-yama için-, (bitilik) - yazı için-" örneklerini verir (1931: 140).

A.N. Kononov, Ahmet Cevat Emre, M. Baha ⁽²⁾, Tahsin Banguoğlu, "üst, alt, ön, arka, yan..." gibi kelimeleri de çekim edatı olarak kabul eder.

(1) Arap gramerinde kelimeler isim, fiil ve harf olarak tasnif edilir. Harfler görevli şekilleri karşılar.

(2) M. Baha, bu konuyu "Edatımsılar" bölümünde inceler.

Mehmet topallıya topallıya mahalle kahvesinin *önünden* geçiyordu.

Anne ve baba *yanında* büyüyen çocuklar için gece ne güzeldir.

Masanın gözünden dört zarf aldı, mektupları *içine* koydu.

II. ÇEKİM EDATLARININ TASNİFİ

İncelediğimiz gramer kitaplarında çekim edatları tasnif edilirken şu esaslar göz önünde bulundurulur:

A) Yapı

B) Kullanılış

C) Fonksiyon

A. Yapılarına Göre Çekim Edatları:

İncelediğimiz gramer kitaplarında araştırmacıların çekim edatlarını yapı bakımından çeşitli gruplara ayırdığını gördük.

Necip Asım, çekim edatlarını iki grupta inceler.

1. Hurûfu's-sâk-ı basite: İsimlerin ve zarfların sonuna ilâve edilip bir nisbî hâli veya izâfî beyan eden ve asla yalnız kullanılamayan kelimelerdir.

Bunlar "-e, -de, -den, ile, içün, çün, gibi, -çe, -siz, üzere" edatlarıdır.

Evde rahat ediyorum.

Sizin gibi arkadaş bulunmaz.

İş bence böyledir.

Ancak sizi görmek üzere geldim.

2. Hurûfu's-sâk-ı mürekkebe: Hurûfu's-sâk-ı basitelerin bazıları isim ve bilhassa kaidelerle birleşerek bir takım teşkil ederler. Bunlardan "-e"ye terekkeb edenler: -e karşı, -e yakın, -e doğru.

Akşama *yakın* bize geliniz.

İkindiye *doğru* gideriz.

"-den" harfinin mürekkebâtı: -den dolayı, -den nâşi, -den ötürü, -den başka, -den mâ'da, -den sonra, -den evvel, -den beri, -den yana.

Neden dolayı bu işe cesaret ediyorsunuz?

Sizden başka kimim var.

Bundan sonra bari söz dinle.

"ile" mürekkebâtı: Beraber, ile beraber.

Sizinle *beraber* gidelim.

Kardeşim *ile beraber* gezindik (1895:120-122).

Yukarıda gördüğümüz gibi Necip Asım, çekim edatlarını yapılarına göre tasnif ederken alt grupta kullanılışlarına göre çekim edatlarına da değinir.

Kaya Bilgegil, çekim edatlarının asıllarını ve yapılarındaki esasını göz önünde bulundurur ve şöyle inceler:

1. Asıllarına göre, ya doğrudan doğruya edat olan kelimeler ya edat yerine kullanılan başka kelimeler. Kadar, gibi, sanki, için, ... kelimeleri, aslında edat olan sözlerdir. Göre, nazaran, karşı, ... kelimeleri ise, edat yerine kullanılan sözlerdir.

2. Edatlar hâl ve çokluk eki almamakla beraber, bir hâl ekini takibeden yapıda olabilir; bu durum da, sınıflandırma için hareket noktası sayılabilir: Buna göre, bir edat ya basittir yahut bileşik veya birleşiktir (=terkibi veya mezcî). "Gibi, için, üzere, ..." edatları basit; "-e rağmen, -e kadar, -den dolayı" edatları birleşiktir (1963:220).

Tahir Nejat Gencan, yapıları bakımından çekim edatlarının diğer kelime türlerine pek benzemediklerini belirterek üçe ayırır:

1. Kök ve kök görünüşlü olanlar: Gibi, tek, beri, için, ile, karşı, kadar.
2. Türemişe benzeyenler: Dolayı, üzere, karşın, yalnız, ...
3. Bileşikler: Sanki, nitekim (1979: 445).

Tahsin Banguoğlu, yapı bakımından çekim edatlarını dört grupta inceler.

1. Kök olanlar: Tek heceli, ya da çözümünü güç bir kaç kelime ile bazı yabancı çekim edatları bu bölümde ele alınır.

kadın *için*

akşama *kadar*

kıştan *beri*

2. İsimden türeme olanlar: Bunlar çoğunlukla eski ve yeni isim çekim ekleriyle yapılmış ve çoğu zarf olan kelimelerdir.

âdet *üzere*

yarına *değin*

salıdan *önce*

3. Fiilden türeme olanlar: Bunlar eski ve yeni zarf fiiller, yani aslında zarflar olup çoğunluğu yine zarf olarak kullanılır.

gözlük *ile*

sorumlu *olarak*

vazife *diye*

camiden *öte*

4. Yer yön adlarından olanlar: Bunlar en çok yer yön ilişkileri kurmakla birlikte pek çeşitli anlatımda karşılaştırmalara da yararlar.

nar *altına*

kışla *önünde*

masa *üstünden* (1986:388-389).

Necmettin Hacıeminoğlu, yapı ve menşe bakımından çekim edatlarını üç grupta inceler:

1. Fiil kökenli olanlar
2. İsim kökenli olanlar
3. Yabancı asıllı olanlar (1992: 2).

Hacıeminoğlu, çekim edatlarının yapısını ve menşeyini her edatın kendi bahsinde zikreder.

Bunlara göre çekim edatları yapı bakımından araştırmacılar tarafından kök, gövde ⁽¹⁾ veya fiil, isim kökenli, yabancı asıllı olmalarına göre ele alınmıştır.

B. Kullanılışlarına Göre Çekim Edatları:

İncelememiz sonucunda bu konuda araştırmacıların aynı görüşü paylaştıklarını ve çekim edatlarını şu gruplara ayırdıklarını gördük.

1. M. Baha bu grupta incelediği edatların bazılarının (ile, için, gibi, kadar) birlikte bulundukları isimleri işler hâlde, şahıs ve işaret zamirlerini ise ilişik hâlde istediklerini ifade eder (? , 158).

Jean Deny'nin "Grammaire De La Langue Turque (Dialecte Osmanlı) (Türk Dili Grameri (Osmanlı lehçesi))" adlı eserinin tercümesinde bu grup, "Âlem isimlerinde mü-

(1) Tahir Nejat Gencan çekim edatlarını yapı bakımından kök, gövde ve bileşik oluşlarına göre inceler.

cerret hâlini ve bir takım zamirlerde aidlik genitif hâlini alan ilgiçler" adı altında incelenir. Çocuklar *için*, senin *ile*, onun *için*, ... vb. (1941: 559).

A. N. Kononov ise ismin nominatifini idare eden çekim edatlarının, zamirlerin genitif hâlini gerektirdiğini izah eder.

...tavlanın kapağı gürültü *ile* kapanıyor.

Kız kuşun gelip gidebilmesi *için* bir delik açmış,

Benim *gibi* hiçbir beyaz maymun görmemişti (1956: 412).

Mithat Sadullah Sander diğer araştırmacılar farklı olarak bu gruba sadece kelimelerin yalın hâli ile kullanılan çekim edatlarını dahil eder. Sander, kitabına kelimelerin ilgi hâli ile kullanılan çekim edatlarını almamıştır.

Arı *gibi*, çocuklar *için*, fil *kadar*, ... (1961:65)

Hamza Zülfikar da Sander gibi yalın hâldeki kelimelerden sonra kullanılan edatları bir gruba toplar.

Okulumuzu onarmak *için* kampanya açtık.

Arslan *gibi* adamsın.

Ancak Zülfikar, Sander'den farklı olarak ilgi eki alan şahıs zamirlerinden sonra gelen edatları ayrı bir grupta inceler.

Bu atı sizin *için* aldım.

Benim *kadar* sadık arkadaş bulamazsınız.

Bunun *için* merak etmeyiniz (1969:158).

Vecihe Hatiboğlu da bunları, "Yalın İlgeç" ve "Bağlamalı İlgeç" olarak iki ayrı grupta inceler.

Ev *gibi* huzur köşesi bulunmaz.

Senin *için* yapmayacağı iş yoktur (1978: 72-73).

Zeynep Korkmaz yalın hâl isteyen edatları bir gruba ⁽¹⁾ dahil eder.

at gibi

kuş kadar

Ahmet *ile* (1983:416).

Korkmaz da Sander gibi kitabına kelimelerin ilgi hâli ile kullanılan çekim edatlarını almamıştır.

Muharrem Ergin bu grupta öteki isimlerin yalın, zamirlerin genitif veya akkuzatif hâlleri ile kullanılan çekim edatlarını değerlendirir.

taş ile

onun kadar

seni *kimi* (1985: 367-368).

Tahsin Banguoğlu ise bu grupta incelediği edatlar için "Kim Hali İsteyen Takılar" başlığını kullanır.

deve kadar

kum gibi

çocuk için

Banguoğlu, "Kim Hâli İsteyen Takılar"ın "Yeni Türkçe"de bazen "Zamirlerin Kimi Hâli"ni aldığını zikreder.

(1) Korkmaz, başka bir grupta tamlama isteyen edatları değerlendirir. Korkmaz'a göre bu edatlar, belirsiz isim tamlamasından oluşur.

Kapı önünde

konuşma süresine

yol boyunca (416)

Tahsin Banguoğlu da "Adı Katkı Alan Takılar" başlığı altında bu grubu inceler.

masa üstüne

çınar altına

kanun yoluyla (1986: 387)

senin *kadar*
 bunun *gibi*
 kimin *ile* (1986:387).

Nurettin Koç da, Hatiboğlu gibi "Yalın İlgeçler" ve "Bağlamalı İlgeçler" olarak ikiye ayırır. Koç, "denli, diye, gibi, için, ile, kadar, olarak, yalnız, sanki" edatlarının önündeki kelimelerin yalın, "için, gibi, kadar, ile" edatlarının ise önündeki kelimelerin ilgi hâliyle kullanıldığını söyler (1992:150).

Geoffrey Lewis, kelimelerin yalın veya ilgi hâliyle kullanılan çekim edatlarına şu örnekleri verir:

benim *ile*, onun *kadar*, bunun *gibi*, sizin *için*, o kız *kadar* güzel, bu adam *gibi*, sizler *için* (1992:46).

Tuncer Gülensoy, isimlerin yalın hâli ile kullanılan çekim edatlarını bir grupta inceler.

Hayat *için* su gerekir.
 Kum *gibi* para.
 Karun *kadar* zengin.

Gülensoy, zamirlerin ilgi hâlleri ile kullanılan çekim edatlarını ayrı bir grupta değerlendirir.

benimle
 senin *için*
 onun *gibi* (1994:132).

2. Bu grupta ele alınan çekim edatlarını M. Baha, "Varımlı kelime isteyenler" (? : 158) adı altında inceler. Jean Deny'nin "Grammaire De La Langue Turque (Dialecte Osmanlı) (Türk Dili Garemeri (Osmanlı Lehçesi))" adlı eserinin tercümesinde "Mefûl-ün-ileyh-i Yedişleyen (Nazımlık Eden) İlgiçler" (1941:585), A. N. Kononov'un "Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka (Çağdaş Türk Edebî Dilinin Grameri)" adlı eserinin tercümesinde, "Datif düşümünü idare eden sonekler" (1956:416) başlığı altında incelenir. Sander ise, "-e hâli istiyen edatlar" (1961: 65) adı altında inceler. Zülfikar "-a, -e" eki alan isimlerden sonra gelen edatları bu gruba dahil eder (1969:158). Hatiboğlu "Yönelmeli İlgeçler" (1978:73), Korkmaz, "Yönelme hâli isteyen

edatlar" (1983:416), Ergin, "Datif hâli ile birleşenler" (1985:369), Banguoğlu, "Kime Hâli İsteyen Takılar" (1986:387), Koç, "Yönelmeli İlgeçler" (1992: 149) başlığı altında bu grubu değerlendirir. Lewis de "-e" eki alan isimlerden sonra kullanılan isimleri bu grupta inceler (1992:70). Tuncer Gülensoy, isimlerin ve zamirlerin "datif" hâli ile kullanılan çekim edatlarını bu gruba dahil eder (1994:132). Araştırmacılar, bu grupta ele alınan çekim edatlarına çoğunlukla birbirine yakın örnekleri vermişlerdir.

sabaha *doğru*

bana *göre*

saat ona *kadar*

3. Bu grupta incelenen çekim edatlarını M. Baha "Çıkımlı Kelime İsteyenler" (? : 595) adı altında inceler. Deny'nin "Grammaire De La Langue Turque (Dialecte Osmanlı) (Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi))" adlı eserinin tercümesinde ⁽¹⁾ "Mefûl-ün Anh Yedişleyen İlgiçler" (1941:595), Kononov "Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka (Çğdaş Türk Edebî Dilinin Grameri)" adlı eserinin tercümesinde "Ablatif düşümünü idare eden sonekler" (1956:420) adı altında incelenir. Sander ise, "-den hâli istiyen edatlar" (1961: 65) başlığı altında ele alır. Zülfikar, "-dan (-den), -tan (-ten) halindeki isimler"den sonra kullanılan çekim edatlarını bu gruba dahil eder (1969: 158). Vecihe Hatiboğlu "Çıkımlı İlgeçler" bölümünde bu gruptaki edatları inceler (1978: 73). Korkmaz, bunların "ayrılma hal eki" alan isimler ile kullanıldığını belirtir (1983:416). Ergin, "Ablatif hâli ile birleşenler" (1985:369), Banguoğlu "Kimden Hâli İsteyen Takılar" (1986: 387), Koç, "Çıkımlı İlgeçler" (1992:150) başlığı altında bu gruptaki çekim edatlarını inceler. Lewis de "-den" ekli isimlerle kullanılan çekim edatlarını bu gruba dahil eder (1992:57). Gülensoy, isimlerin ve zamirlerin "ablatif" hâli ile kullanılan çekim edatlarını bu grupta açıklar (1994:132). Araştırmacılar, bu gruptaki çekim edatlarına benzer örnekleri verir:

(1) Jean Deny'nin "Grammaire De La Langue Turque (Dialecte Osmanlı) (Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi))" adlı eserinin tercümesinde çekim edatları beş gruba ayrılır. İlk üç grubu yukarıda açıkladık. Dördüncü grup ise "Hem ilgiç, hem sonuç olan -ce" dir. Bu grupta Deny "-ce"nin kullanıldığı yerleri açıklar, beşini grupta ise "İlgiçlik Tabirler"i inceler ve bunların "mücerret bir mesafe veya mekân ve daha seyrek bir surette sebep, tarz vs. fikrini saklıyan bir âlem ismi"nden oluştuğunu ifade eder.

evin *üstünde*

bir kutu *içinde*

dünden *beri*

bundan *dolayı*

Hasan'dan *başka*

Yukarıdaki gruplandırmalara bakarak, kullanışlarına göre çekim edatları konusunda araştırmacıların ortak bir görüşe sahip olduklarını söyleyebiliriz.

C. Fonksiyonlarına Göre Çekim Edatları:

İncelediğimiz gramer kitaplarında araştırmacıların çekim edatlarını fonksiyon bakımından çeşitli gruplara ayırdığını gördük.

M. Baha, çekim edatlarını fonksiyon bakımından yediye ayırır:

1. Benzetme Edatları: gibi, -ce, -cesine, -si, -(i)msi, -cileyin, -cılaysın, kadar.

çocukça (çocukçasına) hareket

kadifemsi kumaş

2. Zaman Edatları: Evvel, sonra

bundan *evvel*

saat ondan *sonra*

3. Yer Edatları: İçeri, dışarı, aşağı, yukarı, ... vb.

odadan *içeri* girmek

merdivenden *aşağı* inmek

4. Sebep Edatları: Dolayı, ötürü, nâşi.

bundan *ötürü*

Yağmurdan *nâşi* gelemedi

5. Yana Edatı: "-ce, gelince, cihetiyle, dair" anlamlarına gelir.

Benden *yana* helâl olsun.

Yiyecekten *yana* sıkıntımız yok.

6. İstisna Edatları: En çok kullanılan istisna edatları şunlardır: başka, maada, gayri, fazla.

Bundan *maada* ne istersin?

Benim senden *gayri* kimim var?

7. Ce Edatlı Kelimeler: Başka başka dört anlamda kullanılır.

a) Miktar itibariyle benzeyiş bildirir.

senelerce

yüzlerce

b) Vasıf, hâl ve keyfiyet mukayesesine gelir.

çocukça

insanca

c) Uygunluk fikri verir

fikrince

aklınca

ç) Nispet ifade eder.

Şekil itibariyle fena değil, fakat mânâca hiç,

O benden yaşça daha büyüktür (? : 163-179).

Kaya Bilgegil, çekim edatlarını fonksiyonlarına göre şu gruplara ayırır:

1. Benzetme edatları: gibi, sanki, keenne, gûnâ, tek, kadar, -âsâ, çü, çün, gûya, misâl, -vâr, -vârî, veş, mânend, keza.

Paris, (bıraktığımız *gibi*) bir şiir ve sanat şehridir.

Anne yuvası *kadar* sıcak bir mektepsiniz.

Meh-*veş* (=ay gibi).

2. Sebep edatları: İçin, dolayı, ötürü, nâşi, berâyî.

Nihal Bey'in Türk tarihine vukuf derecesini bilmemenizden (*dolayı*) böyle konuşmakta mazursunuz.

Duygularını söyleyememesinden (*ötürü*) üzgündü.

3. Vasıta (instrumental) edatları: İle, bâ, bî, mâ:

Mektubu, Ahmet (*ile*) yollayınız.

4. İntiha edatları: Kadar, dek, değin, tâ, be, ilâ

Bugüne (*dek*)

Ankara'ya (*değın*).

5. Yönelme edatları: -e karşı, -e yana, -e rağmen, -e doğru.

Sabaha (*karşı*)

Kızılay'a (*doğru*)

6. İlgi edatları: -e dair, hakkında, -e göre.

Kıbrıs'a (*dair*)

Ahmet Paşa (*hakkında*)

Ben-Hur filmini gördüğünüze (*göre*)

7. Üstlük (=İstı'la) edatları: Üzre, ber-, alâ

Gittikçe tereddüd (*üzre*) eyyâm

Baktım ki ta'addüd (*üzre*) eyyâm

(Abdülhak Hâmid)

Bilgegil, "Bunların dışında kalan diğer edatlar" bahsinde, "-den artık, artık, -den özge, -den maadâ, -den gayrı, -den başka, işte, an, min, -li-, -be-" edatlarını inceler, ancak fonksiyonlarından bahsetmez (1963:220-227).

Tahir Nejat Gencan, çekim edatlarını fonksiyonlarına göre şöyle tasnif eder:

1) Benzetme İlgeçleri: gibi, kadar, sanki, nitekim.

O gül-endam bir al şala bürünsün yürüsün

Ucu gönlüm *gibi* ardınca sürünsün yürüsün (Vâsıf XIX.)

Nayın ki çıkar zemzeme sûrahlarından

Bülbüller öter *sanki* gülün şahlarından (Naili XVII.)

2) Nedenlik İlgeçleri: Dolayı, ötürü, üzere

Gencan, bazı çekim edatlarını da tek tek inceler ve bunlar "için, ile, yalnız, ancak, doğru, karşı, değil" edatlarıdır.

Bir yâr için ağyâr *ile* kavgadan usandık. (Nâili XVII.)

Bu kitabı *yalnız* orada bulabilirsiniz.

Düşmandan *ancak* kötülük beklenir.

Bu konuyu Sevim *değil*, Meltem anlatsın (1979: 438-443).

Muharrem Ergin, fonksiyonlarına göre çekim edatlarını sekiz gruba ayırır:

1. Vasıta ve beraberlik edatları: ile, birlikte, beraber

annemle *beraber*

bnunla *birlikte*

2. Sebep edatları: için, üzre (üzere), dolayı, ötrü (ötürü), dolayısıyla, nâşi, diye.

yaz *dolayısıyla*

3. Benzerlik edatları: Gibi, bigi, tek.

4. Başkalık edatları: Başka, özge, gayri, ma'da.

5. Diğer hâl edatları: Göre, nazaran, dâir, âit, rağmen.

6. Mikdar edatı: kadar, derece

o *derece*

7. Zaman edatları: Beri, önce, evvel, böyle, sonra, geri.

8. Yer ve yön edatları: Kadar, değin, dek, karşı, doğru,, yana, taraf, sıra, içeri, içre, üzre, ara, öte (1985: 369-372).

Necmettin Hacıeminoğlu, fonksiyon bakımından çekim edatlarını şu gruplara ayırır:

1. Başkalık, farklılık ifâde edenler: Gayrı, hariç, ma'âda, özge, ziyade.
2. Benzerlik ve mikdar bildirenler: Beraber, çeşit, derece, emsâli, gibi, kadar, misâl, mu'âdil, mukabil.
3. Mekân ve zaman ifâde edenler: Evvel, içre, kadar, öte, sıra, soñra, yana... vb.
4. Cihet bildirenler: Dek, doğru, kadar, ... vb.
5. Sebep ve gaye bildirenler: Dâir, dolayı, için, nâşi, ötürü, rağmen.
6. Tarz ve mukayese bildirenler: Göre, nazaran, nisbetle, ... vb.
7. Beraberlik ve vâsıta bildirenler: Beraber, ile (1992: 2-3).

Bütün bu açıklamalardan sonra, bu konuda araştırmacıların bazı farklılıklarla birbirine yakın bir anlayışa sahip olduklarını söyleyebiliriz.

III. EDAT GRUBU

Ergin, "bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubu" şeklinde tarif eder (1985: 392). Bu grupta isim unsuru önce, çekim edatı sonra gelir. İsim unsuru zamir veya isim olmasına ve edatın cinsine göre çeşitli hâllere girer ve çeşitli çekim eki alır. Çekim edatı ise grubun eksiz, değişmez unsuru olarak kalır. Edat unsuru daima tek kelime hâlinedir. İsim unsuru ise tek kelime olabileceği gibi, isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilir.

yeşil gözleri *ile*

dün geceye *dair*

koşup oynamaktan *başka*

Ergin, edat grubunun sıfat ve zarf olarak kullanıldığını ifade eder (392).

Leylâ Karahan ise, edat grubunun cümle ve kelime grupları içinde sıfat, zarf ve isim görevi yaptığını söyler.

Keskin bir ışık, etrafımızda bir zafer borusu *gibi* çınlıyor.

Bizim perişanlığımız, gönülleri toplamak *içindir* (1993: 29)

Cümle içinde bir kelimenin veya kelime içinde bir hecenin baskılı söylenişine vurgu adı verilir. Edat grubunda vurgu konusunda araştırmacılar, aynı görüşe sahiptirler.

Ergin, bu grubun vurgusunun birinci unsur üzerinde bulunduğunu, isim unsurunun vurgusunun grubun vurgusu olduğunu açıklar (1985: 392).

Karahan da, grubun vurgusunun isim unsuru üzerinde olduğunu söyler (1993: 29)

IV. ÇEKİM EDATLARININ CÜMLE İÇİNDEKİ GÖREVLERİ:

Kononov, çekim edatlarının anlamsız söz bölümü olduğunu, birleştiği kelime ile, diğer kelimeler arasında münasebet kurduğunu ve bundan dolayı cümlede müstakil bir rol oynayamayacağını, dolayısıyla da cümlenin üyesi olamayacağını söyler (1956:716).

Oya Adalı da çekim edatlarının birlik oluşturan bir birim olduğunu, tek başına cümlenin ögesi olamayacağını ifade eder ⁽¹⁾ (1979: 40).

Araştırmacıların bir kısmı edat gruplarını cümle içinde isim, sıfat ve zarf olarak değerlendirir.

M. Baha, edat grubunun aynı zamanda zarf veya sıfat grubu da olabileceğini ifade eder.

Sabahtan akşama *kadar* dolaştı.

Yangın birkaç halıdan *başka* birşey bırakmadı (? : 157-158).

(1) Oya Adalı, "ilgeç öbeklerinin eylemi etkileme biçimlerinin, eylemle kurdukları ilişkinin belirteçlere denk" olduğunu belirtir.

Sabaha *kadar* bekledim.

Senin *için* yazdım.

Arabayla gitti (1982:85).

Mithat Sadullah Sander, edatlarla birlikte kullanılan kelimelerin cümlede zarf tümleci olabileceğini izah eder, ancak örnek vermez⁽¹⁾ (1961: 170).

Haydar Ediskun, edatların "bir kısmının sıfat öbekleri, bir kısmının ise zarf öbekleri" meydana getirmek suretiyle cümlelerin bir ögesiyle ilgi kurduklarını açıklar.

"O kuzu *gibi* bir çocuktur" cümlesinde "kuzu *gibi*" "sıfat öbeği"ni sıfatlaştıran kelimenin "*gibi*" edatı olduğunu belirtir.

"İzmir'e *kadar* gidecekler" cümlesinde ise "İzmir'e *kadar*"ın "zarf öbeği" olduğunu, bu yer zarfının "İzmir" ismi ile "-e *kadar*" edatından meydana geldiğini ifade eder (1963:296).

Baki Akgül, çekim edatlarının yüklemle doğrudan ilintilerinin bulunduğunu belirtir ve bunları zarf olarak değerlendirir⁽²⁾ (1967: 800-803).

Yüksel Göknel, edatların isimlerden sonra kullanılıp onlarla kaynaşarak sıfatlar veya zarflar meydana getirdiğini açıklar ve "İsim-edat ikilisi bir başka ismin önünde kullanılırsa sıfat, bir sıfatın veya bir zarfın önünde kullanılırsa zarf" olduğunu söyler.

arslan *gibi* adam

Ahmet *için* gitti.

Hikâyeyi anlattıktan *sonra* gülüştüler (1974: 101-105).

İbrahim Kutluk, çekim edatlarının iyelik eki aldıklarında ad gibi kullanıldığını belirtir.

Ona *göresini* bulamadık.

Ayşe *gibisini* bulamadık

Şu *kadarı* yeter.

(1) Sander, edatlarla birlikte kullanılan kelimelerin cümlede dolaylı tümleş de olabileceğini söyler, ancak örnek vermez (170).

(2) Baki Akgül, edat tümleşlerini kabul etmez.

Kutluk, çekim edatlarının bir isim ile birlikte, başka bir ismin sıfatı gibi görev yaptığını izah eder.

pamuk *gibi* yumuşak

elma *kadar* büyük

bana *göre* giysi

Kutluk, çekim edatlarının kelime türleri içinde en çok zarflara yakın olduğunu, kelimeler arasında ilgi kuran çekim edatlarının yüklemle bağlantı kurduklarında zarf görevinde olduklarını ifade ederek, bunların dilimizde çoğu kez zarf olarak kullanıldığını belirtir.

Kız ilk defa isyanla, hınçla konuştu.

Sanki herkes niye sokağa çıktığımı biliyor *gibime* geliyor.

Dışarda yağmur yağıyor. Yağsın bakalım: Ne zamana *kadar* yağabilir (1976: 134-135).

Berke Vardar, çekim edatlarının iyelik eki aldıklarında isim gibi işlem gördüğünü söyler (1980:94).

Vecihe Hatiboğlu, "aslında ilgeç olan sözcüğün iyelik eki alarak ad olmuş biçimi"ne şu örnekleri verir:

Senin *gibisini* görmedim.

Bu *kadarı* fazla.

Bana *göresini* bulamadım.

Hatiboğlu, çekim edatlarının bir adla birlikte, başka bir adın önüne gelerek sıfat görevinde kullanıldığını belirtir.

aslan *gibi* adam

avuç *kadar* yer

sana *göre* iş (1978:73).

Muharrem Ergin, çekim edatlarının isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaptığını ifade eder ve ismin zarf hâlini teşkil eden bu grubun zarf veya sıfat olarak kullanıldığını açıklar (1985: 366).

Zeynep Korkmaz, edat gruplarının cümle içinde sıfat veya zarf görevinde kullanıldığını söyler.

Yumruk *kadar* çocuk

Kıştan *beri* bekliyoruz.

Herkese benzemek insan *için* kolay değildir. (1992: 51).

Leylâ Karahan, edat gruplarının cümle ve kelime grupları içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yaptığını ifade eder.

Derenin sağ tarafındaki sırtta onbeş yirmi *kadar* çadır vardı (sıfat).

Dokuzuncu Hariciye Koğuşuna *doğru* ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürüdüm (zarf).

Bizim perişanlığımız, gönülleri toplamak *içindir* (isim)(1993:29).

Metin Karaörs, edat grubunun cümlede sıfat ve zarf olarak kullanıldığını söyler (1993: 24).

Tuncer Gülensoy, çekim edatlarının isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâlleri yaptığını belirtir⁽¹⁾ (1994: 132).

Hamza Zülfikar, edatların isim hâl eklerini, iyelik eklerini ve çokluk ekini almadığını söyler ve bu ekleri alan edatların isim görevinde olduğunu izah eder (1969: 159).

(1) Tuncer Gülensoy, çekim edatlarının cümlede yüklem olarak bulunabileceğini de söyler.

İki el bir baş *içindir*.

Hasta *gibiyim* (133).

Gülensoy çekim edatlarının dolaylı tümleç de olabileceğini ifade eder, bunların genellikle fiilin anlamını çeşitli yönlerden tamlayan ve herhangi bir isim hâlinde bulunan veya "gibi, kadar, için, -e göre, -e doğru, ..vb" edatlarını alan isim veya tamlama olduğunu belirterek, ana fonksiyonunun yer ve yön ifade etmek olduğunu açıklar (135).

Bazı araştırmacıların çekim edatlarını cümle içinde özne, tümleç ve yüklem olarak incelediklerini görürüz.

Haydar Ediskun, cümlelerin hiçbir ögesiyle doğrudan doğruya ilintisi bulunmayan bir edatı, cümle tahlilinde "cümleye şu veya bu anlam ilgisini getiren yardımcı öge, edat tümleci" olarak kabul eder.

Oldu olacak şu yemeği hemen yiyelim.

Gitmedik de iyi mi ettik *sanki*?

Ediskun, birinci cümlede "oldu olacak", ikinci cümlede ise "sanki" kelimelerini edat tümleci olarak inceler (1963: 296).

Ediskun "*dolayısıyla. için. diye*" edatlarını da edat tümleci konusunda ele alır.

Gemiler fırtına *dolayısıyla* limandan çıkamadılar.

Ben, bu kitabı okumak *için* aldım.

Sizi görelim *diye* geldik (360: 361).

Ediskun, "*kadar*" edatının yüklemi miktar ilgisıyla tamamladığını belirterek zarf tümleci olduğunu ifade eder.

bu *kadar* çalışmak

o *kadar* koşmak

bizim *kadar* okumak (359).

İbrahim Zeki Burdurlu, "yüklemi çeşitli anlamlarla tümleyen edatlarla, edatla birleşerek bir öbek meydana getiren çeşitli kelime toplulukları"na "edat tümleci" adını verir.

Bir toplum daha ziyade aile *yoluyla*, bilhassa kadın *yoluyla* kazanılabiliirdi.

Kıyıları döven ak köpüklerden *sonra* doruklara doğru yavaş yavaş yükselir (1967: 49-50).

Burdurlu, edatlarla yapılmış zarf tümleçlerinin olduğunu da belirtir ve bunların

durum bildirdiğini, fiili belirttiğini ve sınırladığını izah eder ve ayrıca "*gibi*" edatıyla benzetme yapıldığını ilave eder.

Avludan sürat*le* çıktı.

Güneş saç örgülerini altın *gibi* parlatıyordu.

Dertli olduğumuzu domuz *gibi* anlar (202-203).

Kemal Demiray, edat gruplarının cümlede zarf tümleci görevinde olduğunu ifade eder.

"...Hâlâ Sienna, İstanbul'un bir semti *gibi* hatırımdadır."

"Ahmet, gökyüzüne büyülenmiş *gibi* bakıyor, ses çıkarmıyordu."

"... Sandal durmadan gidiyor *gibi*..."

Demiray, her üç cümlede de edatlarla meydana gelmiş olan öbeklerin zarf tümleci görevinde olduğunu söyler ve "Onun *gibi* insan" sözünde ise "*gibi*" ile meydana gelen öbeğin sıfat görevinde olduğunu belirtir (1968: 14-15).

Vecihe Hatiboğlu, her türlü çekim edatının yüklem görevinde kullanılabileceğini açıklar.

Bu elbise sana *göredir*.

Hasta *gibiyim*.

İki el bir baş *içindir* (1972: 102).

Çekim edatlarının kolaylıkla özne olamayacağını belirten Hatiboğlu "İçin, gibi, göre çok kullanılan ilgeçlerdir." şeklinde bir cümlenin kurulabileceğini söyler (121).

Hatiboğlu, çekim edatlarının "ilgeçli tümleç" yaptıklarını söyleyerek "İlgeçli tam-lamadan kurulan dolaylı tümlece ilgeçli tümleç denir." tanımını yapar ve ilgeçli tüm-leçlerin, öteki dolaylı tümleçlerle aynı görevlerde kullanıldıklarını izah eder.

Güneş sağlığa yararlıdır.

Güneş sağlık *için* yararlıdır (139-141).

Hatiboğlu "ilgeçli tümleçle birlikte kullanılan sözcük ve tamlamalar"a "ilgeçli tümleç birliği" adını verir.

Bu korular eski hatıralara dalmak, eski günleri ve eski simaları düşünmek *için* yetiştirilmişse benzer.

Bu olay bana bir zindana kapatılmak *kadar* ağır geldi.

Karanlıkta denizin ortasında, bozuk motorümüzün çıkardığı acayip gürültülerle dört dönüyorduk (141).

Hikmet Dizdaroğlu, yüklemi çekim edatlarına ve edat gruplarına dayalı cümlelerin ad cümlesi olduğunu ifade eder.

Fars edebiyatının kökü ise Tuba ağacı gibi göklerde ve dallarından sarkan yemişler ağızlar için değil, gönüller *içindir*.

Orada bahçede yalnız yüksek dalı görülen bir erik ağacı vardı ki, ona kollarını uzatarak yaklaşıyor *gibiydi*.

Düzenin bozulmadığı sıralar, çapul, bir doyum kavurma *kadardır* (1976:29).

Dizdaroğlu, edatların adlaşarak özne olabildiğini ifade eder ve bu durumun dil bilgisi kurallarıyla ilgili cümlelerde görüldüğünü belirtir.

İçin, gibi, göre çok kullanılan ilgeçlerdir.

İle, kelimelerin veya kavramların arasında ilgi kuruyor (52-53).

Çekim edatlarının, geçişli etken fiillerle kurulu cümlelerde belirtili nesne, geçişli edilgen fiillerle kurulu cümlelerde belirtisiz nesne olduğunu söyleyen Dizdaroğlu, bunların çoğunlukla dil bilgisi kuralları ile ilgili cümlelerde görüldüğünü belirtir.

İçin'i eski metinlerde "ilen" şeklinde görüyoruz.

İle'yi daha çok birleştirmek isteriz.

Eylemin amacını belirtmede *için* kullanılmıştır (87).

Dizdaroğlu, çekim edatlarının dolaylı tümleç olabileceğini söyler ve bunlara dil bilgisi kuralları ile ilgili cümlelerde rastlanılacağını ifade eder.

Kadar'a eşitlik ve benzetme ilgeci denir.

Gibi'de benzetme açıktır.

Kadar'dan türlü anlamlar çıkarılabilir (110).

Dizdaroğlu, çekim edatlarının ya kelime şeklinde ya da belirli kalıplar içinde, zaman zarfı tümleci olduğunu *belirtir*.

Sabaha *karşı* uyandım.

Bahara *doğru*, bir gün hava çok güzeldi.

Şafakla, Afyon siperlerinde savaş başlamıştı (123-125).

Çekim edatlarının cümlede durum zarfı tümleci olabileceğini belirten Dizdaroğlu, bunların tek başlarına ya da öbekleşerek durum zarfı tümleci olduklarını açıklar ve tek başına zarf tümleci olabilen bir tek çekim edatının "yalnız" olduğunu ifade eder, diğer çekim edatlarının öbekleşerek durum zarfı tümleci görevinde kullanıldığını açıklar.

Hak bellediğin bir yola *yalnız* gideceksin.

Babaları ölünce, yuvalarında *yalnız* kalmışlardı (131).

Dizdaroğlu, çekim edatlarından sadece "kadar"ın nicelik zarfı tümleci olabileceğini izah eder ve ötekilerin ise nicelik zarfı tümleci kuramayacağını belirtir.

İki saat *kadar* yürüdünüz.

Arı da karınca *kadar* hamarattır (141).

Dizdaroğlu, "cümlelerin yardımcı öğeleri arasında-düz tümleçler (nesneler), dolaylı tümleçler, zarf tümleçleri gibi- bir de edat tümleçleri"nin var olduğunu izah eder ve edat tümleçlerinin kabul edilmediğinde, kimi cümlelerin çözümünün eksik kaldığını ifade eder.

Rahat uyumak *için* şefkatten yapılmış bir yastık ister.

İşte bu türlü hatıralarla oyalana oyalana kapıdan girdim.

Bununla *beraber* komediler birbiri ardına sükün ediyordu (1968: 579-582).

İbrahim Kutluk, çekim edatlarının öteki kelime türleri gibi cümlede özne, tümleç, yüklem görevini yüklenebileceğini söyler, fakat özne olarak kullanılışlarının çok seyrek olduğunu ifade eder. Kutluk, "ilgeçli tamlama"nın bir yüklemi etkilediğinde "ilgeçli tümleç" olduğunu izah eder.

Çocuk gibi ağlıyor.

Eve *doğru* koştu.

Senin *için* aldım.

Kutluk, çekim edatlarının ek fiille yüklem oluşlarına sık sık rastlandığını belirtir.

İçilemeyen sular *gibidir* her şeyi.

Ak akça kara gün *içindir*. (1976: 134-135)

Tahir Nejat Gencan "durum takılarının öbekleştirdiği bu sözcükler, biçimsel bakımdan, ilgeç tümlecidir; anlamları bakımından zaman belirteci ya da "neden?" anlamlı birer durum belirteci (tümleci)" sayılabileceğini açıklar (1979: 445).

Berke Vardar, edat gruplarının bir yüklemi etkilediğinde "ilgeçli tümleç" olduğunu ifade eder.

Okula *doğru* gitti (1980: 94).

Neşe Atabay da "ilgeçli tamlamaların tümcede tümleç görevi" yaptığını belirterek "başka tamlamaların da bir ilgeçle yeniden oluşturdukları tamlamalar, tümcede ilgeçli tümleç" olarak kullanıldığını ifade eder.

Minare boyundaki kavağın üst çatalına *kadar* tırmandım.

Genç bir oğlan, ama gözleri kan çanağı *gibi* insana taş kovuğundan yırtıcı bir kuş bakar *gibi* bakıyor.

Teğmen Faruk, bayram çocuğu sevinciyle ipleri biraz çekiştirdi (1981: 60).

Rasim Şimşek'in de çekim edatlarının cümle içindeki görevlerine yaklaşımı Hikmet Dizdaroğlu ile benzerlikler gösterir. Şimşek, "ilgeç öbeği"nin cümlede yüklem olabileceğini ifade eder.

Birincisi kılık kıyâfete *dâirdir*.

Gidenler *içindir* iskele (1987: 70).

Şimşek, bunların cümle içinde özne olabileceğini de belirtir.

Bu *gibiler*, iyi konuşma ve yazma için yetenekleri olmadığını, hiçbir zaman başarılı kompozisyon ödevi hazırlayamayacaklarını öne sürerler (88).

Şimşek "diye, üzerinde... gibi ilgeçlerle ulaşılaşmasına karşın nesne özelliği taşıyan" tümlecin "ilgeçli nesne" olduğunu açıklar.

Bodrum kalesi *diye* duyardım.

Yazar hikâyede çevre *üzerinde* çok durmuştur (114).

Şimşek "ilgeç öbeği"nden "dolaylı tümleş"e şu örneği verir:

Onlar da bizim *gibilere* düşmez ki! (134).

Şimşek "neden belirten tümleşler"i, "yargılı anlatımlarda yüklemle dile getirilen bir kılış ya da oluşun nedenini belirten belirteç tümleci" şeklinde tanımlar.

Sensin *diye* inledim kim gelse bana *doğru*

Kim gitse sensin *diye* yüreğim hızla attı (145).

Osman Bolulu, çekim edatlarının cümledeki başlıca görevinin "ilgeçli tümleş" olduğunu söyledikten sonra cümlede özne, nesne, tümleş görevini de yapabileceğini belirtir ve çekim edatlarının özne olarak çok sık kullanılmadığını, daha çok yüklem olarak kullanıldığını izah eder. "İlgeç ya da ilgeçle öbekleşen sözcükler"in çoğunlukla "ilgeçli tümleş" görevinde bulunduğunu ifade eden Bolulu, edatla öbekleşen kimi kelimelerin de "belirteç tümleci" olabileceğini söyler ve bunlar arasındaki ayrımın yapılabilmesi için "ne ile, nasıl" sorularından yararlanılabileceğini ilave eder.

Ekmegini keser *ile* kazanırdı (Ne ile?)

(Araç) (İlgeçli Tümleş)

Yerinden keyif *ile* doğruldu (Nasıl?)

(Eyleme yardım)

(Belirteç tümleci) (1990: 10).

Hamza Zülfikar "cümlede yalın durumda bulunan veya yönelme, kalma, ayrılma, tamlayan durum eklerini alan bir isimle edatların oluşturdukları gruplar"ın "edatlı tümleçler" olduğunu ifade eder ve yapı olarak böyle bir benzerlik gösteren "edatlı tümleçler" in cümleye zaman, ölçü gibi çeşitli nitelikler kattığını ifade eder. Zülfikar, "edat tümleçleri"nin yapıca kendilerine has özellik gösterirlerse de, görev bakımından bir "zarf tümleci" karakteri taşıdıklarını belirtir.

Bu görevi bir kaç güne *kadar* tamamlayacağım.

Buna *rağmen* inandırıcı olamadı.

Yaramazlığından *dolayı* cezalandırıldı.

"edatlı zarf tümleçleri" tabirini kullanan Zülfikar, bunların yüklem anlamını zaman bakımından sınırladığını ve anlamını değiştirdiğini izah eder.

Bu sözü o güne *kadar* hiç duymamıştım.

Cumartesi öğleden *sonra* stadyuma gittim.

Zülfikar, "edatlı zarf tümleçler"inin zarf görevinde durum bildirdiğini açıklar.

Bu da herkes *gibi* yürüyordu.

Zülfikar, bunların yüklem anlamını sebep bakımından sınırladığını ve anlamını değiştirdiğini belirtir.

Sanki uğursuzluğun nereden geldiğini anlamış *gibi* durdu.

Silâhlar burada toplandığı *için* çevresindeki topraklar yasak bölge ilân edilmişti (1994:140).

Necmettin Hacıeminoğlu ise, çekim edatlarının cümledeki görevini her edatın kendi bahsinde ele alır.

Yukarıdaki açıklamalardan, çekim edatlarının cümledeki görevi konusunda şu özellikler ortaya çıkmaktadır:

- a) Umumî olarak çekim edatları cümlede yalnız başlarına bir öge teşkil etmezler.
- b) Edat grupları cümlede özne, tümleç, yüklem olarak kullanılır.
- c) Edat grupları cümlede isim, sıfat, zarf olarak kullanılır.

Araştırmacıların çekim edatının tanımı konusunda hemfikir olduklarını ⁽¹⁾ tek farklılığın ise bunların adlandırılmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Biz de Necmettin Hacıeminoğlu gibi "çekim edatı" tabirini kullanmayı tercih ettik. Çünkü Türkçede çekim edatları isimlerden sonra gelir ve adeta çekim ekleri gibi onlardan daha zengin nüanslı olmakla beraber- kullanılır. Dilimizde çekim edatları her zaman isimlerden sonra kullanılır, önce kullanılmaz. Bu sebeple, Muharrem Ergin'in "son çekim edatı" tabirini yerinde bulmadığımızı belirtmek istiyoruz.

Muharrem Ergin, Zeynep Korkmaz, Tahsin Banguoğlu ve Necmettin Hacıeminoğlu gibi biz de çekim edatlarının çekim ekleri gibi kullanıldığı kanaatindeyiz. Çünkü, bunlar mutlaka bir isimden sonra gelir ve ancak o isim sayesinde anlam kazanırlar. Çekim edatlarının çekim eklerinden ayrılan yanlarından daha önce bahsettiğimiz için (bkz. s. 7) tekrar ele almadık. Ayrıca yukarıda adı geçen araştırmacıların görüşlerine ilgili bölümlerde yer verdik.

(1) Eski gramercilerimiz (Necip Asum, Hüseyin Cahit Yalçın, M. Baha) Arap gramerinin tesirinde kalarak isim hâl ve "-çe, -siz, ... vb." eklerini çekim edatı olarak kabul eder.

İNCELEME

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÇEKİM EDATLARI VE ÇEKİM EDATI OLARAK KULLANILAN İSİMLER

1. AÇIDAN (<açı-dan)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Gelincik kelimesini etimolojik **açıdan** ele alıp inceleyen Ali Fehmi Karamanlıoğlu, bu kelimenin, Türkçe'nin en eski kelimelerinden biri olan ve Göktürk Kitabeleri'nde de geçen gelin kelimesine, küçültme ve sevgi ifade eden -cik ekinin ilâvesiyle meydana geldiğini söylüyor. (GK, 188)

Karl Marks, işçi konusunu ekonomik, sosyal ve politik **açıdan** ele almıştır. (KD, 146)

2. AÇISINDAN (<açı-sı-n-dan)

a) Sınırlandırma

"**açısından**" edatı isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Mis Ceyn Singir bu satırlardaki tasvir kudretine kendi bile hayranlık duymuştur tabii fırtına **açısından**, kıymalı puf böreği tarifi bakımından değil, o zaviyeden değil. (K, 32)

Yakup Kadri olaylara, hep İsmet Paşa'nın kişiliği, devlet adamlığı **açısından** bakar. (P45Y, 16)

Mazileri pek eski olan her iki görüş, hayatın mahiyeti problemi ile alâkalıdır ve sırf hayatiyet meselesi **açısından** bugün artık fazla bir değer taşımamakta iseler de, fert ve cemiyetteki fonksiyonun mânâsı cihetinden büyük kıymeti haiz bulunmaktadır. (TMM, 28)

...Alman finans kapitali **açısından**, İstanbul'daki durum, daha 1909 yazında önemli ölçüde düzelmeye başlamıştı. (DSE, 171)

Bu vesile ile düzenlenen ve tam otuz üç gün süren muhteşem şenlik, kültür tarihimiz **açısından** son derece önemli hususiyetler taşımaktadır. (GK, 124)

Bu dönüşüm, tiplere **açısından** Sartre'da düğümlenir: (YÜ, 39)

Kareler'in semantik yapısını kavramamız **açısından** önemli. (YÜ, 129)

3. ADINA (<ad-ı-n-a)

a) Sebep

Bu edat, isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Yalınkat bir toplumsallaştırma **adına** bu böceğin ölümüne rıza göstermek insanlara, hangi çağda ve nerede, ne kazandırmıştır? (ŞOK, 16)

b) Aitlik

"**adına**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Yenidendoğuş mitini yeniden-üreten birtopluluk **adına** konuşmaktadır. (YÜ, 81)

Neveser Reşat, Ramanoflar kadar fecî bir akıbetin onları beklemediğini tarih **adına** bildiğinden sevinçliydi. (K, 340)

Fakat Sabar Türkleri Avar fırtınası geçtikten sonra tekrar toparlandılar, Göktürk İmparatorluğu'nun Batı ucunda Göktürkler **adına** Bizans ve İran İmparatorlukları ile mücâdeleye devam ettiler. (TT-1, 46)

4. AİT

a) *İlgi, sahiplik, mensubiyet*

"ait", yaklaşma hâl eki alan isimler ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

O varken benim kendime **ait** işlerde söz söylememe lüzum yoktur. (SAE, 166)

Atlı göçebe medeniyetine **ait** eserleri başka yazılarda ele aldığım için burada bu konu üzerinde daha fazla durmak istemiyorum. (KD, 143)

Bu yıllara **ait**, kendi elyazısıyle hâtıraları arasında, bilhassa eski Yunan ve Lâtin şiirindeki klâsik estetikle yeni Fransızca şiirler söyleyen José Maria de Heredia'dan ve onun şiirinden bahsederken yazdığı şu satırlar bu gerçeği aydınlatır. (TS, 121)

5. ALTINDA (<alt-ı-n-da)

a) *Hâl, durum, içinde bulunma, vasıta*

İsimlerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ben bu teveccühün, iltifatın **altında** üç santim kadar döşeme tahtasına gömüldüm. (SAE, 172)

"Belki haklı adam" diye düşünüyordu Gülnaz, ben fazla şüpheli oldum, her hareketinin **altında** kötülük arıyorum. (C, 47-48)

Nafiz ve birkaç arkadaşı bu alkışların **altında** ezilmişlerdi. (AB, 75)

Her gün milyarlarca insan, sonsuz çalışmaların, sayısız kesişmelerin tehlikesi **altında** yaşıyor. (TO, 375)

Bu şartlar **altında** mahkeme bana ceza verebilir mi, veremez mi? (S, 9)

Bilinçaltının, komplekslerin ve bastırılmış isteklerin sürekli etkisi **altındadır**. (ŞOK, 61)

Zaten bu cins ciddî şeylerden bahsedenler, hususî bir isim **altında** tanınırlardı. (SAE, 109)

İSK'in dergisine bazen kendisi, bazen de hiç tanımadığı yazarlar onun imzası **altında**, kelimelerinden kan damlayan yazılar yazıyorlardı. (C, 304)

Ruslar ayrıca gönüllü adı **altında** oraya asker de yolluyorlardı. (TT-1, 387).

NOT: "**altında**" edatı "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Sonra polisler ve derken askerî birlikler, işgal **altındaki** fabrikaların duvarlarını buldozerlerle delip, göz yaşartıcı bombalarla, duruma hâkim oldular. (C, 211)

"Hayâl âlemi" keyfi yönlendirmelerin, denetimsiz atılımların, öncüllerin mahkûmiyeti **altındaki** biçimsel dünyadır. (ŞOK, 53)

6. ARASINDA (<ara-sı-n-da)

a) Karşılaştırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**arasında**" edatı, zarf yapar.

Daha o gün Pakize benimle Napolyon **arasında** mukayeselere başladı. (SAE, 125)

Beni gene fazla ecnebi sevmekle itham etmeyiniz; onların mektepleri ile bizimkiler **arasında** çok fark var. (Bİ, 137-138)

Deniz, balık, fındık, çay ve tütün ile uğraşan bir Karadenizli'nin kullandığı kelime kadrosu ile hayvancılıkla meşgul olan Doğu Anadolu'nun kelime kadrosu **arasında** fark vardır. (KD, 204)

NOT: "**arasında**" edatı "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Geleneksel Türk eviyle göçebe çadırı **arasındaki** benzerlikler, birçok araştırmacı tarafından açık bir şekilde ortaya konulmuştur. (GK, 63)

Bir başka yazar (Erich Fromm), Püriten dünyâ ile ırkçı dünyâ **arasındaki** yapı benzerliklerine işâret etmektedir. (UU, 348)

b) Hâl, durum

İsimlerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yırtık elbiselerinin,bakımsız kıyafetinin **arasında** bile bu bahar gününü andıran serin, diş diş bir güzelliği vardı. (SAE, 151)

İlk Yunan neferi, İzmir Rum halkının çılginca tezahüratı **arasında**, dün sabah 07.50'de İzmir rıhtımına çıktı. (DSE, 11)

Halatlar gıcırıyor, ağızdan dolma toplar simsiyah gürlüyor, hücumlar, vaveylâlar **arasında** yangınlar büyüyordu. (SAE, 122)

Beş seneden beri görmediğim, türlü sıkıntılar **arasında** çehresini bile unuttuğum kadın birdenbire Sabriye Hanımın söylediği birkaç sözle şimdi dört bir tarafımı bir yangın gibi sarmıştı. (SAE, 211)

c) Yaklaşıklık

"**arasında**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Hayretle gördüm ki, Cuma için gelenlerin çok büyük bir kısmı 70-80 yaşları **arasında**. (TT-2, 115)

ç) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Türkçe eserler **arasında**, bülbülün güle aşkının en iyi anlatıldığı eser, Bâkî'nin çağdaşı Kara Fazlî'nin "Gül ü Bülbül"üdür. (GK, 87)

Çiçek meraklıları **arasında**, çiçekler ve bahçeler hakkındaki derin bilgisi ve yetiştirdiği yedi türlü zerrin'le tanınan Mesnevî şârihi Sarı Abdullah Efendi, Kuzey Afrikalı bir şehzade olan Muhammed Efendi'nin oğludur. (GK, 120)

Ayrıca halk hikâyeleri de bu devirde çok basılan kitaplar **arasındadır**. (ATŞG, VIII)

7. ARASINDAN (<ara-sı-n-dan)

a) Yer

"**arasından**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Bu parmaklığın yıldız benekli, lâle motifleri **arasından** doğrudan doğruya mazime, o kadar ihtiyaç ve yoksulluk içinde, fakat o kadar rüyalı ve ümitli geçen çocukluk günlerime bakar gibi oluyorum. (SAE, 46)

İnce arabeski **arasından** kendi mazisini, bütün o garip insan kalabalığıyla beraber kim seyredebilir? (SAE, 49)

Sesi, Asaf Beyin mırıltılarının her lâhza yeniden yetiştirdiği yumuşak otlar ve nebatlar **arasından** kükremiş bir aslan gibi fırlıyor, sağa sola en beklenmedik şekilde hücum ediyor, görünmez düşmanlarıyla boğuşuyor, yakaladığını boğuyor, boğmadığını sindiriyordu. (SAE, 122)

8. ARDINDAN (<art-ı-n-dan)

a) Zaman

İlgi eki alan isimler ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ona göre bu mücadele, Kurtuluş Savaşı'nın **ardından** kurulmak istenen yeni bir düzeni hedeflerinden saptıracak...(P45Y, 16)

İsmet Paşa, anılara giriş niteliği taşıyan 1922 bölümünün **ardından** 1923-1925 bölümünde baş kahraman olarak ortaya çıkar... (P45Y, 16)

9. AŞKIN (<aş-kın)

a) Miktar. fazlalık

Yükleme hâl eki alan sayı isimleri ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Yetmişini **aşkın** ve bu işlerden hiç anlamayan bir ihtiyar olan Mustafa Paşa, Kapdân-ı Deryâ Piyâle Paşa'yı ve Turgud Paşa'yı dinlemeden kararlar veriyor, böylece ortak hareket mümkün olmuyordu. (TT-1, 309)

Altıyüz yılı **aşkın** bir ömrü olan ve Türk İslâm Medeniyeti'nin bir şâheseri olan bu devlet, artık siyâsî bakımdan tarihe karışmıştır. (TT-1, 425)

Bu hanımın otuzu **aşkın** kedisi varmış. (K, 205)

Selânîk'teki otuzu **aşkın** musevî okulunun yarısında ders okutuyor, gençliğinde gezmedik yer bırakmamış. (SAE, 217)

Üçbini **aşkın** itilâf askeri Beyoğlu'na çıkar; mızıkasını döver döver, bir gün Fransız, ertesi gün İngiliz birlikleri, sefarethanelelerine kadar, gösteri yürüyüşü yapar. (DSE, 17)

Bunların ardından asıl Haçlı ordusu, yarım milyonu **aşkın** bir kalabalık halinde ilerliyordu. (TT-1, 94)

Yüzbini **aşkın** bir ordunun İstanbul'dan Macaristan'a kadar beslenmesi, yatırılması, nehirlerden geçirilmesi, topların bunlarla birlikte nakledilmesi ve bütün bu işler arasında en ufak bir disiplinsizliğin, en ufak bir tecâvüz hareketinin görülmeysi Türkler'in hem idâre, hem teknik bakımdan çok ileri olduklarını göstermektedir. (TT-1, 279)

10. BAĞLI (<ba-ğ-lı)

a) İlgi

Yaklaşma hâl eki alan isimler ve isim fiiller ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Halbuki, Batı medeniyetine **bağlı** milletlerden her biri ayrı bir kültür topluluğudur. (KKÜD, 37)

Aydın Kezer'in çok vukufu bir şekilde yaklaştığı devlet kavramına **bağlı** anlayışlar, Türk milleti ile Batı toplumları bakımından şu farkları taşıyor. (KKÜD, 103)

Rostow'un "muntazam bir gelişmenin şartı" olarak gösterdiği, bütünleşmiş "modern bir sanayi cemiyeti kurmayı hedef edinen elit bir tabaka ortaya çıkması"na **bağlı** ihtiyaca cevap verecek, millî kültüre yabancılaşmayan aydın kadrolar, ülkemizde de yetişmiş ve yetişmektedir. (KKÜD, 111)

11. BAKİMA (<bak-ı-m-a)

a) Sınırlandırma

"**bakıma**" edatı, "bir" kelimesinin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Fakat böylece bir **bakıma**, ressamı şair sanmanın sakıncaları da ortadan kalkıyordu. (TO, 227)

Eski Türk sanatı bir **bakıma** kübiktir. (KD, 153)

b) Yaklaşıklık

"bir" kelimesinin yalın hâli ile kullanılan "**bakıma**", zarf yapar.

Nâzım, zengin dili ile bir **bakıma**, Türkiye dışındaki Türklerle de aramızda bir bağ kurmuştur. (KD, 212)

Gerçi bir **bakıma** bu, Türkçe'nin serbestçe gelişmesine imkân vermiştir diye düşünülebilir. (KD, 241)

12. BAKIMDAN (<bak-ı-m-dan)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Manevi **bakımdan**, demek istiyorum albayım. (TO, 50)

Ufak tefek, solgun yüzlü Leyla Nezihî Hanım ile, daha genç yaşta saçları iyice dö-külmüş olan esmer ve iriyarı Süleyman Turgut Bey, Fransızca-Almanca, romantik-realist, taşralı-büyük şehirli, hastalıklı-sağlam, çekingen-atılgan, muğlak-kat'i gibi bir-çok **bakımdan**, zıt kutupları temsil ediyorlardı. (TO, 172)

Lisânımızı her **bakımdan** zengin ve millî bir kıvamına ulaştırmak için canla başla çalışmaktan, bu arada Türkçe'yi yıkanlara karşı savaşmaktan geri durmamışlardır. (TS, 278)

Dilimizin, Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerden kurulmuş bir dil olarak, ses ve mîmârî **bakımdan** tam istiklâlini sağlamak. (TS, 278)

Bu yazıların bazı **bakımlardan** genel olarak dil ve kültür üzerinde düşünenleri de ilgilendireceğini sanıyorum. (KD, 9)

Materyalistlerce ileri sürülen görüşlerin hepsi, ilmî ve felsefî **bakımlardan**, es-kimiş, geride kalmış, itibardan düşmüş fikirlerdir. (TMM, 35)

13. BAKIMINDAN (<bak-ı-m-ı-n-dan)

a) Sınırlandırma

İsimlerin ve isim fiillerin yalın, zamirlerin ilgi hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

...hepsi, gayet tutarlı; metin ayrıca üslûp **bakımından** da kıvrak, rahat ve kısa vu-rucu cümlelerle, iyi olmuştu... (C, 233)

Bunun hikâye tekniği **bakımından** özel bir faydası olabilir belki. (ŞYY, 174)

Özellikle IV. Mehmed devrinin çiçek ve çiçekçilik tarihimiz **bakımından** çok önemli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. (GK, 124)

Biliyorum, senin durumun, Monika'nın kalbini kazanmak **bakımından** daha elverişli. (TO, 276)

Kimse bir yolunu bulmadı albayım. Benim **bakımından**, demek istiyorum. (TO, 30)

Türk devletinde teb'a, sadece, topluluk menfaatlerinin gerektirdiği ölçüde hükümler ihtiva eden "töre"ye saygı göstermekle vazifeli bulunuyor, fakat kendi geleneklerine, örf ve âdetlerine müdahale edilmiyor ve insanlar arasında fark tanımayan Türk hukuku din, dil, soy **bakımlarından** ayrılık yapmıyordu. (TMM, 86-87)

b) Sebep

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bunun üzerine ben de sağlık durumum **bakımından** oranın iklimi ile uyuşamayacağımı bildiğim ve zaten pek zahmetli günler geçirdiğim Prag'dan dinlenmeye muhtaç olarak dönmüş bulunduğum için dışişleri bakanına özür dilemeye gitmiştim. (P45Y, 165)

Eşyayı ilga eden, görünmez şeyleri muhayyilede canlandıran kelime, insanları idare, korkutma, dehşete düşürme, sevindirme, olur veya olmaz şeylere inandırma **bakımından**, bugün de, şu yirminci yüzyılda dahi en tesirli bir vasıta olarak kullanılır. (KD, 169)

Konuşmaya, yazıya, bir kelime ile dile dayanmak, bütün hakikatleri onun içinden çıkarmağa çalışmak **bakımından**, diyalektik ile skolastik birleşir. (KD, 172)

14. BAŞKA (<baş+ka (?) baş+ı+k+a (?))

a) Belirtme

Bu edat ayrılma hâl eki alan isimler, isim fiiller ile kullanılır ve isim, sıfat, zarf yapar.

Bize öyle geliyor ki, Ümmi Sinan'ın bu gülden şehri, tasavvufî anlamları hesaba katılmazsa, İstanbul'dan **başkası** değil. (GK, 36)

Lâle-i Nûman, dağ eteklerini ve kırları kan kırmızısı rengiyle süsleyen gelincikten **başkası** değildir. (GK, 109)

Vereceği okuma ya da dinleme zevkinden **başka** hiçbir sonucu ve anlamı olmayan bir hikâye uydurabilir miydi insan? (BK, 105)

Bütün o kapalı pencerelerin ve avlu kapılarının arkasında vebayla boğuşan insanların çaresizliğini ve vebadan ve ölümden **başka** bir şey beklediğini insan hissediyormuş. (BK, 107)

Kerim Çelebi'nin anası Bacıbey'in Söğüt'e ün salmış, bol gölgeli serin avlusunda, kuş cıvıltılarından **başka** ses duyulmuyor, ince nisan meltemi havuzu gölgeleyen salkım söğütlerin taze yeşille donanmış dallarını sallıyordu. (DA, 110)

Sessiz, cahil, ürkek şeyler, yardımdan ve yiyecek dilenmekten **başka** bir şey konuşacak halleri yoktu. (BK, 19)

Buna, Osman Beyden **başka**, herkes şaşmış, hele Bacıbey başını dikerek gözlerini kırıştırmaya başlamıştı. (DA, 177)

Şeyh Edebâli'nin kızına, buralarda kim el sürebilir, yabanın kudurgan delilerinden **başka**?.. (DA, 413)

Bu yıldan **başka** şurda ne kalmıştı ki... (S, 121)

Voyvoda Nurettin Bey, dışardaki hazırlığı, hattâ Osman Beyin Alışar Beyi niçin çağırdığını bilmediği için çok rahattı, yemeğin gecikmesinden **başka** derdi yoktu. (DA, 443)

..., Berlin'deki büyük binaları hayranlıkla seyretmekten ve bazı kitapların fotoğraflarına bakmaktan **başka**, mimarlıkla ilgili bir çalışma yapmamıştı. (TO, 172)

b) Bağlama

Ayrılma hâl eki alan isimler ve sıfat fiiller ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ev kirasından **başka**, karnı da açtı. (S, 109)

Herif, soyguncuların başı olduktan **başka**, Tebriz tüccarlarına başbezirgân olacak madrabaz...(DA, 76)

...Rosencrantz ve Guildenstern'in emir ve kumandasındaki askerlerden biri olarak görevini gereği gibi yaptıktan **başka**, sert bakışlarıyla da birçok seyircinin dikkatini çekti. (TO, 407)

Benim yaptığım iş, ticarî olduktan **başka**, estetikdir de. (ÖÇ, 34)

15. BENZER (<beñiz-e-r)

a) Benzerlik

Bu edat yaklaşma hâl eki alan isim, isim fiil ve sıfat fiiller ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

Kız hastada iniltilerin kesildiğini, belki de başağrıları dindiği için Vedia Hanımın uykuya **benzer** bir dalgınlık içinde gözlerini kapadığını ve odasına gitmemenin daha doğru olacağını söyledi. (Bİ, 16)

Önüne baka baka ve pardona **benzer** bir kelime mırıldanarak pencereye kadar gitti; koltuğun üstündeki lâvanta çiçeklerini aldıktan sonra yemek salonuna açılan kapıya doğru hızla yürüdü, topuzu çevirirken Orhan'a yan gözle bir daha baktı, kapıyı açtı ve bir elile kemerinin arkasını düzelterek bir sıçrayışta uzaklaştı. (Bİ, 27)

Gözlerini iyice yummuş, kâbusa **benzer** bir izlenim geliştiriyordu: güçlü bir el başından bastırılmış da, suyun altına itilmiş, ne kadar çabalasa dışarı çıkamıyor. (DSE, 51-52)

... belki de insanlar için olmayan, insanlardan da, cümle yaratılmışlardan da üstün bir güce doğru dönmüş, nazlanışa **benzer** bir haber veriş, hafif bir iç çekiş...(A, 5)

Muzenidis, hep öyle baston yutmuş gibi dik, Kavukçuyan'ın elini sıktı; yapma incelikleri, hilekâr gözleriyle, şehrin sahipliğini şimdiden üstlenmiş **benzer** Rum tüccarlarının yanına gitti. (DSE, 269)

Amerikan Koleji 'mezunu' birkaç hanım, bir İngiliz subayını aralarına almış; dazlak kafası, inanılmayacak bir düzenle taradığı iki üç tel saçla örtülü, suratı ablak, kaşı gözü, burnu, ağzı eriyip, aşağıya doğru akmakta iken donakalmışa **benzer**, yaşlıca bir miralay bu: utangaç, gülümsüyor. (DSE, 89)

Bir hayli zamandır kapı önünde beklemişe **benzer**, ikincikli duruşundan anladı. (A, 106)

16. BENZERİ (<beñiz-e-r-i)

a) Benzerlik, yakınlık

"**benzeri**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve sıfat yapar.

Neveser Hanımefendi birkaç gün önce Doktor Zaven'le birlikte gezdiği o uzun koridorları, bakımlıcaayken bile bakımsız, çalılar tarlası kılıklı bahçeyi, o hazin çalılar bahçesine bakan yüksek pencere, manastır **benzeri** taş binayı, o taş binanın koğuşlarını, odalarını, her yeri sarıp sarmalamış ölüm ve matem havalarını bir daha görmek, yaşamak, duymak istemediğinden, kayıt odasında yarı kaçık-Kaçık olmasa burada işi ne?-yarı merhametperest bir hemşireyle 1941-1942 mevsiminin Darülbedayi piyeslerini konuşmaktaydı. (K, 185)

17. BERABER

a) Beraberlik

İsimlerin vasıta hâli ile kullanılan "**beraber**" edatı, zarf yapar.

Annesiyle **beraber** pazara gitti.

b) Zaman

İsimlerin vasıta hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Şövalye sağ omuzundaki keskin acıyı, okun korkunç ıslığıyla **beraber** duydu, aynı anda, iyi rastlantı ummakla, ne kadar aptallık ettiğini anlayarak atını çevirdi, Pervâne Subaşı'nın gittiği yöne saldırdı. (DA, 732)

c) Bağlama

İsimlerin ve isim fiillerin vasıta hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Sağlam tabanı bulabilmek için, gerilemeler, dolanmalar, gittikçe uzayan zikzaklar, kılavuza güvensizlikle **beraber**, yorgunluğu da kat kat arttırıyordu. (DA, 739)

Ben, kimse bilmemekle **beraber**, kötü bir roldeydim. (TO, 211)

Çeşitli Türk boyları, farklı ağızlara sahip bulunmakla **beraber**, Kâşgar ağzına dayanan ortak yazı dilini kullanıyorlardı. (DB, 119)

O tarihte Almanya'da henüz yiyecek sıkıntısı olmamakla **beraber**, Fraulein Haubold'a her ay başı memleketinden kuru yemişler, reçeller, yufkalar ve baharat geliyordu. (ŞYY, 79-80)

NOT:Bu edat, "bununla, böyle olmakla" kelimeleri ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Bununla beraber biz de pek ümitsiz değildik. (ŞYY, 66)

Bununla beraber bakışlarında hiç de insanı rahatsız edecek bir şey yoktu. (SAE, 154)

Böyle olmakla beraber, ben şahsen edebiyatı hemen hemen kültüre denk buluyorum. (KD, 11)

18. BERİ

a) Zaman

Devam etmekte olan bir işin başlangıç noktasını gösteren bu edat, daha çok zaman isimleri ile kullanılmaktadır. İsimlerin ayrılma, "-alı/-eli" ekli zarf fiillerin yalın hâliyle kullanılan "**beri**", zarf yapar.

Avrupa'nın büyük zekâları geçen asrın sonlarından **beri** endişe içindeydiler. (UU, 111)

Kıza şuncacıktan **beri** çiçeğin Türkçe adıyla "lülüfer" diye takılması bundandı. (DA, 516)

Aman efendim, buyrun, rica ederim. Çoktan **beri** mi bekliyorsunuz? (S, 88)

Epeydir **beri** su, kaynayıp duruyor. ⁽¹⁾ (İM, 69)

Babası Ertuğrul Gazi, hasta olalı **beri**, onun yerine uç işlerini çeviren oğlu Kara Osman Bey, bir yere bir akli eren salmak gerekince, hep Kerim Çelebi'yi gönderiyordu. (DA, 121)

Akçakoca sözü alalı **beri** Dündan Alp kendi ayağıyla gelip çözülmez tuzağa tutulduğunu anlamış, kıvranmaya başlamıştı. (DA, 186)

Dünyâ kurulu **beri** hiçbir yatırım Hind'in yağmasından elde edilen kazancı sağlayamamıştır. (UU, 345)

19. BERİDİR (< beri-dir)

a) Zaman

Zaman isimlerinin ayrılma hâli ile kullanılan "**beridir**" edatı, zarf yapar.

Günlerden **beridir** ki oğlanın ağzını bıçaklar açmıyor. (İM, 70)

Üç günden **beridir** Kadıköy'nde bulunan Necati'nin dün akşam evine gelip gelmediğini bilmiyordu (Bİ, 64)

Yıllardan **beridir**, en büyük adalardan biri olan Bostancık adasına kavun karpuz ekilir. (İM, 420)

(1) "**beri**" edatı bu örnekte "-dir" eki almış olan isme bağlanmış.

20. BİÇİM

a) Tarz

"ne" isminden sonra geldiğinde beğenilmeyen, istenilmeyen durumları, yerleri, ... ifade eden "**biçim**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve sıfat yapar.

Şoför diyordu ki, bu araba yepyenidir ve buraları ne **biçim** yerlerdir ki yol yoktur, in cin yoktur. (K, 184)

Hem hasta, son ümidini, son tesellisini aşk hayalinde bulmuşken bu ne **biçim** doktorluktur?! (K, 266)

Bu ne **biçim** sultanlıktır, bu ne **biçim** devlettir? (A, 92)

Tanrım, ne günlere kaldık; bizi ne kılıklara soktun... hani biz senin ordun idik, öyle diyorlardı... ne **biçim** ordu bu, neye döndü? (A, 294)

Lütfen geliniz, kendi gözlerinizle görünüz, görünüz ki ne **biçim** zulümler altında inliyoruz. (İM, 283)

Ne **biçim** insanlarla mücadele ederekten bu vatana hizmet ediyoruz, görünüz, görünüz. (İM, 284)

Bizde kadın, kocadan bu **biçim** hesapları soramaz Virna. (A, 236)

21. BİÇİMDE (<biç-i-m-de)

a) Tarz

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Halk Bilimi mahsüllerini sürekli **biçimde** yayınlanmayı amaç edinen Halk Bilgisi Haberleri, Halk Evleri Dergileri, Türk Folklor Araştırmaları, Folklor, Folklor Doğru, Türk Folklor ve Turizm Dergisi, Sivas Folkloru gibi dergiler sayfalarını daima âşıklara eserlerini açmışlardır. (ATŞG, XVIII)

Bir zerdali çekirdeğini istediği **biçimde** kırabilmek, çekirdek içini istediği bütünlükle elde edebilmek dışında henüz elde edebilecek başka şey tanımıyor. (FİG, 79)

Köprülü bu umumî değerlendirmelere dayanan araştırmalarından sonra çalışmalarını saz şiiri antolojisi meydana getirecek **biçimde** yoğunlaştırmıştır. (ATŞG, X)

Horasan'dan gelen dervişlerin, Türkistan'dan gelen babaların getirdiği bu Dini Halk Edebiyatı diğer söyleniş ile Tekke Edebiyatı daha ziyade havasa hitap eder **biçimde** teşekkül etmişti. (ATŞG, 10)

22. BİÇİMİNDE ((<biç-i-m-i-n-de)

a) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Bu nedenle gazetelerinde, 'İnsanlık öldü mü?' ya da 'İnsanlık ölüyor mü?' **biçiminde** büyük başlıklar yayımlamakla yetinmişlerdir. (TO, 259)

23. BİNAEN

a) Sebep

Yaklaşma hâl eki alan isimler ve isim fiiller ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Mumaileyh, rahatsızlığına **binaen** son günlerde ikamet eylediği Salacak'taki bir akrabasından evine dönmekte idi. (DSE, 383)

Babîâli, haklarında tevkif müzekkeresi bulunmayan kırk kadar mevkufu serbest

bırakmıştı ya, İngilizler bunu Türk Hükümeti'nin protestosu telâkki eylemişler, öteki mevkufların serbest bırakılması ihtimaline **binaen** tedbir alıyorlarmış. (DSE, 44)

Hâlihazırda, şahsen durumumu arzedeabileceğim bir makamın tedarikinin imkânsız olmasına **binaen**, bir taşla iki kuş vurmamıza, bir mektupta iki kalbi birden çarp-tırmamıza müsaadelerinizi rica ederiz. (TO, 47)

24. BİRLİKTE (<bir-lik-te)

a) Beraberlik

İsimlerin vasıta hâli ile kullanılan "**birlikte**" edatı, zarf yapar.

Bilindiği gibi, ilk şiirler, asırlarca, hattâ çağlarca, mûsikî âletlerinden çıkan seslerle **birlikte** söylenmiştir. (TS, 7)

Yalnız, medeniyetin gürültüsü içinde, modası geçen bütün oyunlarla **birlikte** bir köşeye atıldı. (TO, 78)

NOT: "**birlik**" şeklinde de görülür.

Bizim atmış lirayla **birlik** o da yok oldu ortaldan. (FİG, 166)

b) Zaman

İsim fiillerin vasıta hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Kocaman adam, bu itişle **birlikte** kendini yere attı. (TO, 194)

Bu nedenle, sabah uyandığınızda bileğinizin içini kaşırken, beni gene tahtakurusu sokmuş demenizle **birlikte** karınızın, hayır canım pire ısırığına benziyor demesi bu yüzdenmiş. (TO, 92)

c) Bağlama

İsim fiillerin vasıta hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Mektubumuz, karışık olmakla **birlikte**, ruhumuzun aynasıdır. (TO, 66)

Ergun, ilerde Sevgi'nin tekrar dönmesi tehlikesini bütünüyle gidermek için, bu soğuk ayrılış olayını kullandı ve ihtiyarı biraz üzmekle **birlikte**, yerini sağlamlaştırmayı becerdi. (TO, 232)

Bizans san'atında mozayik bilinmekle **birlikte** sırlı çini yapımı ve kullanılması hususunda Türklerin çok ileri bir san'at dönemini temsil ettikleri muhakkaktır. (TT-1, 176)

NOT: "**birlikte**" edatı "bununla" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Bununla birlikte, şiir üzerindeki tartışmaları, uyak göz için midir, yoksa kulak için midir gibi anlayışsızlıklardan kurtaran ilk önemli yazı budur. (D-1, 106)

25. BOYU (<boy-u)

a) Zaman

"Süresince, sürdüğü zaman kadar" anlamlarını veren bu edat, zaman isimlerinin ve nesil, ömür,.. gibi belli bir zaman içinde olan isimlerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Çok sıkıldım be ilhan, seneler **boyu**, çok sıkıldım ben. (C, 295)

Bütün kış **boyu** Çalık Buğday, bunu böylece anlattı. (A, 117)

İlk gençliğinin o kadar güzel, o kadar mesun senelerinde Eliza kadar güçlü bir tiyatro sanatkârı olmak gayesi elinden alındığında bir hayli yıpranmış, ezilmiş, yıkılmış, günler ve geceler **boyu** kendini deliler gibi ordan oraya savurmuş;... (K, 161)

Ders **boyu**, anlatılanların hiç birine kulak vermeden, meselenin sırrını çözmeye çalıştı. (C, 139)

Mis Ceyn Singir bu deniz peyzajlarını sayfalar **boyu** ustaca anlatmıştır. (K, 31)

Vurulacak bir atla geze geze asla gelmeyeceksin. Geldin mi, ömrün **boyu** o at dirilir dirilir kalkar önünde. (FİG, 72)

26. BOYUNCA (<boy-u-n-ca)

a) Zaman

"Süresince, sürdüğü zaman kadar" anlamlarını veren bu edatın "**boyu**" edatı ile fonksiyonu aynıdır. Belli ki "**boyu**" önce kullanılmış, sonra "**boyunca**" şeklinde genişlemiştir. Zaman isimlerinin ve "yolculuk, devir, ..." gibi bir zaman dilimi içinde olan isimlerin yalın hâli ile kullanılan "**boyunca**" edatı, zarf yapar.

İnsan, birbirine benzeyen bütün yaşantılarını kesintisiz sürdürmeli albayım; çok uzun bir gün **boyunca**, hayatının bütün içkilerini içmeli mesela. (TO, 27)

Çavuldur Boyunun kızı gelini, anası danası sızım sızım sızlasa da, savaştan dönen erlerini Bey Damında Afşın Bey lâfindan alıp taa yarı geceden sonrasına kadar kimse döndüremezdi; bütün kış **boyunca** da döndürememişti. (A, 109)

Bu yüzden de Goriot Baba'nın, roman **boyunca** bu yönsemeyi en son kertesine kadar sürdüreceği, bir 'veri' olarak önceden bellidir. (YÜ, 33)

Mütareke devri **boyunca** her biri bir köşeye çekilmiş veya Malta'ya sürülmüş bu eski ve tecrübeli politikacılar şimdi birer birer ortaya çıkmışlar; İstanbul mahallelerinin köşe başlarını tutmağa başlamışlardı... (P45Y, 26)

Nitekim, kendisi de bunu anlamış gibi, vapurda bütün yolculuğumuz **boyunca** bir köşeye çekilip oturmuş, İzmit'e çıkar çıkmaz da ortadan kaybolmuştu ve onu ne Mustafa Kemal Paşa'yla ilk temasımızda, ne de ertesi günkü basın toplantısında görebilmiştik. (P45Y, 27-28)

27. BÖYLE

a) Bağlama

Bu edat, "bundan" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar ve "sonra, artık" fonksiyonunu ifade eder.

Kuram ve kılğı arasındaki bütünlüğü öneren bu yaklaşım bütüne yönelik derinlemesine duyumsal kavrayışın yerine çözümlemeci (analytique) bilgilenmeyi koymak istediğinden kaynaklanıyordu ki Batı düşünce dünyası aynı çizgide ilerleyecekti **bundan böyle**. (ŞOK, 83)

Yeni Dünya'da birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış bulunan alelade ve fevkalâdenin şiirde şaşırtıcı beraberliğini görürüz **bundan böyle**. (ŞOK, 88)

Bundan böyle onlara mâni olmaya çalışacağını ve Bizans aleyhine bir ittifâka girmeyeceğini bildirdi. (TT-1, 98)

Tanzimât Fermânı, **bundan böyle** memlekette kanunların hâkim olacağını, devlete karşı bütün borçların herkese eşit olarak yükleneceğini bildiriyordu. (TT-1, 393)

Ardından da Bağdat'taki Halife, ne gönderdiyse göndermiş sen **bundan böyle** Sultansın artık, oraların Sultanı ol, demiş; Süleyman Beye Süleyman Şahlık da yetmemiş Sultan Süleyman Şah olmuş hey Yağmur Bey kulaklarını da aç... (A, 283)

28. BU TARAF (<bu taraf-a)

a) Zaman

Başlangıcı bilinen bir zamanı ifade eden "**bu tarafa**" edatı, ayrılma hâl eki alan isimler ve sıfat fiiller ile kullanılır, zarf yapar.

Türk Folklor Araştırmaları Dergisi yayın hayatına başladığı 1949 yılından **bu tarafa** âşıkların hayat hikâyeleri, şiirleri, âşık fasıllarının çeşitli bölümleri ile ilgili malzeme ve inceleme yazılarına yer verecek bu tarzın önemli bir kaynağı durumundadır. (ATŞG, XVIII)

Gold şamanı bu rüyayı gördüğünden **bu tarafa** hep bu kadınla birlikte olduğunu ifade etmiştir. (ATŞG, 16)

İzmir'in kordon boyu, dünya hakedildiğinden **bu tarafa** böyle bir manzaraya şahid olmamıştır. (DSE, 11)

29. BU YANA (<bu yan-a)

a) Zaman

Başlangıcı bilinen bir zamanı anlatan bu edat, isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Kadın, gençliğinden **bu yana** ağzına sakız ettiği türküyü tekrarlamıştı. (C, 99)

Giriş kısmında 1914 yılından **bu yana** âşık tarzı şiir geleneği ve örnekleri üzerinde yapılan çalışmaları mümkün olduğu kadar kronolojik bir sıra dahilinde tanıtmaya ve değerlendirmeye gayret ettik. (ATŞG, V)

10 Temmuz'dan **bu yana** grev üstüne grev tazeleyen işçileri, 'ariz âmik' inceleyip, rapor edecek! (DSE, 129)

Bak, o ortaya çıktığından **bu yana** bizim Münih camimizin tadı tuzu geldi. (FİG, 101)

Kör topal, Ballıhisar'da bir ilkokulu bitirip de kendimi Sivrihisar'ın benzin pompası başına attığımdan **bu yana** kaç yıl yaşadığımı ben bile unuttum. (FİG, 179)

Taa ekin tarlasına uçtuğundan **bu yana** başına koymaya çekindiği sentetik hasır şapka elinde, arabadan indi. (FİG, 269)

30. CİHETİNDEN (<cihet-i-n-den)

a) Sınırlandırma

Bu edat, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Olsa olsa, Levazımat-ı Umumiye Komisyonu'yla alâkası **cihetinden**, bir tahkikat mevzuu olabilir ki... (DSE, 104)

Mazileri pek eski olan her iki görüş, hayatın mahiyeti problemi ile alâkalıdır ve

sırf hayatiyet meselesi açısından bugün artık fazla bir değer taşımakta iseler de, fert ve cemiyetteki fonksiyonun mânası **cihetinden** büyük kıymeti haiz bulunmaktadır. (TMM, 28)

31. CİHETİYLE (<cihet-i-y-le)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**cihetiyle**" edatı, zarf yapar.

Bu kelimedede mânâ **cihetiyle** de fazla bir ciyâdet ve terâvet göremiyorum. (UU, 352)

32. CİHETLE (<cihet-le)

a) Sebep

Bu edat, sıfat fiillerin yalın hâliyle kullanılır ve zarf yapar.

Görevin önemi, Abdi Bey'in tumturaklı sözlerinden çok, Nevres Bey'in, 'döneceğinden emin olmadığı **cihetle**', nişanlısı Vedia Hanım'ı, 'hareketlerinde serbest bırakmış' olmasından anlaşıyordu. (DSE, 69)

Türke özelliğini veren bu millî değerlerden yapılacak fedakârlıklar, Türk topluluğunun tarihî varlığını zedeleyebileceği **cihetle**, Türklük bakımından tehlikeler doğurabilir. (TMM, 45).

33. CİHETTEN (<cihet-ten)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

İbn Haldun göçebe hayâtının düşkünüdür... bu **cihetten** meşhur Tolstoy'a benzer ki... Üstelik her ikisi de, sâde hayâtı takdîr ettikleri halde, bolluk ve genişlik içinde yaşamışlardır. (UU, 356)

34. CİNS

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**cins**", sıfat yapar.

Yine dayımın hediyesi mukavvadan iki şerefeli minarem-kendi çocuklarına başka türlü, isterseniz bugünkü tabirleriyle modern ve lâik hediyeler seçen dayım, belki de babamın kayyum olması ve evimizin Mihrimah Camiinin yanbaşıda olmasından bana bu **cins** hediyeler verirdi-, evimizin taşlığında o kadar dikkatle bütün mahalle çocukları hep beraber yaptığımız büyük uçurtma,... (SAE, 22)

Kıskanmadınız! Çünkü onda meziyet bulmadınız. Telâşa lüzum yok. Bu **cins** şeyler herkeste bulunur. (SAE, 95)

35. CİNSİNDEN (<cins-i-n-den)

a) Benzerlik

Bu edat isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

Sonra koltuğuma gömülerek, hayatımı düşünmeğe, unutulması, bahsedilmeden geçilmesi veya değiştirilmesi icap eden şeyleri ayıklamağa, behemehal yazılacakları derinleştirmeğe, hulâsa bir yazıdan ve bilhassa hâtırat **cinsinden** bir yazıdan samimilik denen şeyin istediği bütün sıkı şartları göz önünde tutarak, hâdiseleri zihnimde sıralamağa çalıştım. (SAE, 11)

Sevgi unsurunu kullanamayanlar ise, "her an yeniyi talep etme veya eskinin dışına çıkamama" **cinsinden** ölçsüz bir yöneliş gösterirler. (KKÜD, 93)

Büyük romancı Reşat Nûri'nin: "sevdâ çocuk gözlerinden uyku gibi akar" demesi **cinsinden** bunların da sırları artık gizlenmez bir hâle gelir. (TS, 108)

36. CİNSTEN (<cins-ten)

a) Benzerlik

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Bu **cinsten** kayıtsız ve şartsız bir samimilik ise behemehal bir süzme, eleme ister. (SAE, 11)

Biz evine gittiğimiz zaman İstanbul'un en ucuz ikramlarını görür, envai nasihatlerle en ucuz **cinsten** hediyelerini alırdık. (SAE, 52)

İçerden, hiç işitmediğim **cinsten** acayip ıstırap çığlıkları geliyordu. (SAE, 84)

Fakat o da zeki ve herhangi vaziyette şaşırarak **cinsten** adam değildi. (SAE, 198)

Babam kanlı canlı, taş yese öğütür **cinsten** bir adamdı. (SAE, 52)

Günümüz Türkiye'sinde yayın alanını kaplayan şiirler önceden hazırlanmış ve defalarca uygulanmış formüller içinde kalan, tanımlanabilir ufuklar için kaleme alınan ve en önemlisi bir başka yazılı metne "tercüme edilebilir" **cinsten** şiirlerdir. (ŞOK, 75)

Zaten adamın gözleri hiç bir şey yadırgamıyacak **cinstendi**, her hal, her şey onun için olağandı. (A, 161)

37. CİVARI (<civar-ı)

a) Yaklaşıklık

Bu edat, sayı isimlerinin yalın hâli ile birleşerek isim yapar.

Kırk **civarı** desem? Ama kaabil değil, otuz dört, otuz beş. (S. 85)

38. CİVARINDA (< civar-ı-n-da)

a) Yaklaşıklık

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**civarında**", zarf yapar.

Hararetinin, 'bilhassa' geceleri, 38 **civarında** dolaştığı, 'buhranlı' bir dönemdi. (DSE, 65)

Hepsi yüz kırk bin **civarında** imiş! (DSE, 275)

1900 yıllarında, Özbekler arasında Rusça bilenler %1 **civarında** idi. (TT-2, 173)

Osmanlı ordusunun mevcûdu yetmişbin **civârındaydı**. (TT-1, 203)

Aralarında bulunan Şerefeddin adlı Hintli bir tacir, bu gülün Hindistan gülü olduğunu, özellikle Serendip **civarında** yetiştiğini söyledi. (GK, 97-98)

Anadolu fâtihi, Süleyman Şâh, b. Kutulmuş'un Haleb **civârında** şehîd olması hâdisesinden doğan bir menkıbe, buradaki Câber Kalesi eteğinde bir mezarın Türk Mezarı diye isimlenmesine sebep olmuştur. (TS, 267)

39. ÇAPINDA (<çap-ı-n-da)

a) Ölçü, derece

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Dünya **çapında** zaferler kazandığı zaman en ufak bir sevinç taşkınlığı göstermeyen bu heykel görünümlü hükümdar, binlerce kişinin ortasında ağlamaktan kendini alamadı. (TT-1, 307)

Anadolu'da uzun kış gecelerinde ve özellikle Ramazan aylarında kahvehanelerde her zaman dinleyici bulan ayrıca düğünlerin en önemli konuğu olan âşıkların yurt **çapında** ilgiye ve sevgiye mazhar olarak geleneğin yeniden canlandırılmasında önemli âmil olarak gördüğümüz bazı teşebbüsleri de âşık tarzı şiir geleneği ve örnekleri ko-

nusunda yapılan çalışmalara da hilederek kısaca bu mesele üzerinde de durmak istiyoruz. (ATŞG, XXI)

Fakat bir Ortaçağ hikâyesinden Faust **çapında** bir şaheser vücuda getirmek için de Goethe'nin dehasına sahip olmak lâzımdır. (KD, 54)

Fert ve toplum **çapında** hüsrânı yaşamak... (KKÜD, 93)

Kısacası doktor artık, şu "gökyüzünden çok yeryüzüne bakmak ve baktığına başını çevirerek değil, bütün vücuduyla dönerek bakmak" meselesine iyice ve sorumluluk anlayışı **çapında** takılmış bulunmakta, karar vermek için güçlük çekmektedir. (D-2, 306)

40. ÇERÇEVESİNDE (<çerçeve-si-n-de)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**çerçevesinde**", zarf yapar.

.., insanların ve cemiyetlerin eşit vasıfta olmalarını, dolayısıyla, fikirde ve işde, millî menfaatler **çerçevesinde**, serbest bulunmalarını gerektirir. (TMM, 228)

.., bugün yeni ve ileri bir medeniyet **çerçevesinde** ancak ilerlemek mecbûriyetinde olan Türk milletinin dilini özleştirme bahânesiyle çorbaya çevirip fakirleştirmek hâdisesi, hangi ilim ve milliyet mantığıyla izâh olunabilir? (TS, 282)

Özdemir Nutku'nun müstakil bir çalışma konusu yaptığı Edirne şenliği bizi bu kitap **çerçevesinde**, törenlerde seyircilerin önünden geçirilen ve yabancıların da büyük ilgisini çeken yapma bahçeler açısından ilgilendiriyor. (GK, 124)

41. ÇEŞİT

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Bir **çeşit** imparatorluk olan bu devleti kuranlar Onüçüncü Yüzyıl'ın sonlarında Türkistan'dan Irak ve İran taraflarına gelen Yıva boyundan Türkmen oymaklarıdır. (TT-1, 139)

İşte bu küçük gruba bir yığın merakı, ihtirası aşılayan, onların kendi başlarına kalmış olsalar çok tabii geçecek hayatlarını altüst eden Seyit Lütfullah bu **çeşit** bir adamdı. (SAE, 36)

42. ÇOK

a) Karşılaştırma

Ayrılma hâl eki alan isimler, isim fiiller ve sıfat fiiller ile kullanılan "**çok**" edatı, zarf yapar.

Muallimler, hangi dersin hocası olurlarsa olsunlar, Türk çocuklarına herşeyden **çok** Türkçe'yi öğretecek, onlara, anadillerinin ses ve söz güzelliklerinden, ifâde ve mânâ zenginliklerinden güfteler ve besteler vereceklerdir. (TS, 6)

Şairin bilinmeyen beldeleri görmek istemesi, unutmak isteğinden **çok**, gözlerini çocuk gibi iri iri açarak her yeni şeye şaşmak ihtiyacından doğuyor. (D-1, 38)

Bu, aşık olunan objeden **çok**, aşkın kendisine önem verilmesinden kaynaklanan bir anlayıştır. (GK, 87)

Bu küçük kitap, bir cevaptan çok bir soru idi. (UU, 291)

Batılılar ona "Muhteşem Süleyman" adını veriyorlardı, ama o kendinden **çok** devletine ve milletine ihtişam vermişti. (TT-1, 312)

Özellikle Türkiye'deki hemşehricilik gayretinin, Batı tipi bir regionalist tavır olmaktan **çok**, bir tip cemaatleşme olduğu söylenebilir. (KKÜD, 20)

Onun ahlâk karşısındaki durumunu şeklinden, sanatçının niyetini, dediklerinden **çok** değişinden anlarız. (D-1, 43)

43. DAHİLİNDE (<dahil-i-n-de)

a) Hâl, durum

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**dahilinde**" edatı, zarf yapar.

Bu şeriat **dahilinde**, fırkayı kurmak son derece müşkülleşir. (DSE, 101)

Bütün aşıklarda görüldüğü gibi Bektaş Kaymaz da küçük yaşlardan aşıklığa heveslenmiş ve bu yolda elinde olan imkânlar **dahilinde** hazırlanmıştır. (ATŞG, 172)

b) Sınırlandırma

Bu edat, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Ancak unutulmamalıdır ki bu konudaki ilk eserler de Arap-Fars edebiyatından daha sonraki yüzyıllarda alınan nazım şekilleri ve nazım unsurları ile değil, millî nazım şekillerimiz ve unsurlarımız **dahilinde** meydana getirilmiştir. (ATŞG, 21)

Onun halk şiiri nazım türlerinden olan 11 heceli 3 kıtalı koşmaları tercih ederek değişlerini bu tür **dahilinde** söylediğini görüyoruz. (ATŞG, 52)

İslâmî inançlar **dahilinde** İslâmî olaylar ile ilgili menkıbelere dayanarak sohbet de tekellümün bu giriş kısmında yer almaktadır. (ATŞG, 60)

c) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Giriş kısmında 1914 yılından bu yana âşık tarzı şiir geleneği ve örnekleri üzerinde yapılan çalışmaları mümkün olduğu kadar kronolojik bir sıra **dahilinde** tanıtmaya ve değerlendirmeye gayret ettik. (ATŞG, V)

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk kültürünün tarih olan ve tarihi olan unsurlarını ortaya çıkarıcı faaliyetlere bir plan **dahilinde** hız kazandırmalıdır. (KKÜD, 78)

Böyle bir akademinin, hiçbir politikaya boyun eğmeksizin, en ciddi metodlar ve sistemli çalışmalarla, dil ve ilim prensipleri **dahilinde** tedvîn ve teklif edeceği kelime ve istilâhlara bütün milletin sevgisi ve itimâdı olur. (TS, 278)

44. DAİR

a) İlgi

Yaklaşma hâl eki alan isimler ve sıfat fiiller ile kullanılan "**dair**" edatı,sıfat ve zarf yapar.

Ancak Melahat'in bar ve sefahat hayatına **dair** sahnelerin bilhassa çok genişletilerek işlenmesi ve bu arada birkaç dans numarasına da yer verilmesi lâzımdır. (ŞYY, 264)

Bu ağız değişmesi sayesinde müessesemizin lüzumuna **dair** yapılan münakaşaların birdenbire kesilmesine bakılırsa bu işte Halit Ayarcı'nın bir tertibi olduğuna hükmetmek hiç de yanlış olmaz. (SAE, 223)

Orhan, sebepsiz girdiği bu odada, göstermek istemediği endişelerini ona açmaktan başka hareketine makul bir mazeret bulamadığı için, en yakın koltuğa oturarak menenjite **dair** bir sual sordu. (Bİ, 20)

Yabancı dünya hakkında baştan ve pek yanlış olarak peşin kararlı olduğu için İlhan, Sevim'e **dair** düşünmek bile istemiyor, onu, yabancı dünyalı şablonuna pek kolay oturtabiliyordu. (C, 240)

II. Selim devrinden itibaren İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden lâle ve sünbül soğanları ısmarlandığına **dair** fermanlar bulunmaktadır. (GK, 116)

Ordu Niş'te iken Avusturya'dan elçiler gelip barış teklif ettikleri halde Avusturya'nın Macar işlerine karışmayacağına **dair** hiçbir söz vermedikleri için geri gönderildiler. (TT-1, 289)

Kara İbrahim de avanesiyle bunca, İnce Memed'i yakalayacağına **dair**, Abdi Ağaya yemin üstüne yemin ederek dağa çıktı. (İM, 502)

45. DEĞİL (<tag-ol)

a) Olumsuzluk

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**değil**", isim veya fiil anlamca olumsuz ise, anlamı olumlu hâle getirir.

Atlı savaşçılık maskaralık **değildir** ve de atlanmak bu yaşta, bey takımından başkasının eline geçici **değildir**. (DA, 254)

Ama bizdekiler gibi toprağa gömülü **değil**. (TT-2, 220-221)

Anlaşılr gibi **değil**: hem yaşamla ilişkisi az olacak, hem de kendi döneminin bütün özelliklerini taşıyacak! (YÜ, 85)

Sanki eceli gelmeden ölenler **değil** bunlar. (FIG, 287)

Doğa ile, Doğa'ya ilişkin olarak söylenen arasında bir ayrışma gerçekleşmiş **değildir**; 'benzeyen' ve 'benzetilen', düzdeğişmece ile birbirlerine bağlanmışlardır. (YÜ, 86)

Bir başka deyişle, Çelebi bize semâ'ı anlatırken ilkyazı (ya da, ilkyazı anlatırken semâ'ı) anlatmak istemiş **değil**. (YÜ, 110)

Dün olduğu gibi bugün de şiir, roman, hikâye yazılmıyor **değil**; edebiyat üzerine tartışmalar olmuyor **değil**, ama eski canlılık, eski sıcaklık artık yok. (D-1, 155)

46. DEĞGİN (<teg-gin(?))

a) İlgi

Yaklaşma hâl eki alan isimler ve sıfat fiiller ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Neveser'in 'Hatıra Defteri'nde, evliliğinin o ilk yılına **değgin** bölümler, belki saf, hayli çocukça, fakat sahici bir mutluluğun izlenimleriyle doludur. (DSE, 238)

Jöntürk 'mehalifiliyle' gizli ilişkilerine **deygin**⁽¹⁾ duydukları, gururunu mu okşamış; Halıcızade Abdi Bey'i farkında olmadan bir 'hürriyet mücahidi mertebesine' mi çıkarmıştı? (DSE, 191)

Yıllardır, geleceğe **değgin** her tasarısı, bu koşula takılıp kalmıştır. (DSE, 310)

Her rastladığı Alman'a, önüne gelen ilk birahane köpüklü dubleler ısmarlıyor; Mancini püroları sunup, memleketinde Almanların ne kadar sevildiğine **deygin** söylevler çekiyor. (DSE, 180-181)

47. DEĞİN (<teg-i-n)

a) Zaman

Fiilin süresini, bir işin, bir durumun sona erdiği zamanı gösteren bu edat, yaklaşma hâl eki alan isimler ve zarf fiiller ile kullanılır, zarf yapar.

Daha doğrusu, mütarekenin ilânına **değgin**, orada çalışıyordu. (DSE, 61)

İngiltere'de ekilen ilk kökler, 1600'de Viyana'dan getirilmiş, 1634'e gelinceye **değgin**, lâlenin yıldan yıla şöhreti artmış, öyle ki zengin bir adamın bir lâle koleksiyonu olmaması, zevksizliğin belirtisi sayılmaya başlamış. (GK, 114)

İsmet Paşa, loş bir holde, arkasını ayakta duran bir bando müzik takımına vermiş, bir koltukta oturuyor, çalınan çalgıyı dinliyordu ve o kadar dalgın görünüyordu ki, biz, tâ yanına yaklaşıncaya **değgin** yerinden kımıldamamış, ancak kendisine uzanan ellerimizi sıkarken biraz doğrularak iki yanında duran iskemlelere oturmamızı işaret etmekle yetinmişti. (P45Y, 162)

(1) Bu edatın, "**deygin**" şekli de görülmektedir.

b) Yer

Bu edat bir işin, bir durumun sona erdiği yeri gösterir, yaklaşma hâl eki alan isimlere bağlanır ve zarf yapar.

Araba ile Sarp'a **değin** gittik.

Buraya **değin** konuşa konuşa geldik.

c) Sınırlandırma

Yaklaşma hâl eki alan isimler ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Değişen memurlar,büyük bürokratından hademesine, mezar bekçisine **değin**. (C, 28)

48. DEK

a) Zaman

Fiilin süresini, bir işin, bir durumun sona erdiği zamanı gösteren bu edat, yaklaşma hâl eki alan isimler ve zarf fiiller ile kullanılır ve zarf yapar.

Lozan Sulh Konferansı'nın başından sonuna **dek** hükümetle, daha doğrusu Hükümet Başkanı Rauf Bey'le İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlık döne dolaşa nihayet tek partili mecliste Rauf Bey taraftarları ve İsmet Paşacılar diye iki muarız hizbin teşekkülüne yol açmış bulunuyordu. (P45Y, 51)

Yerine geçip otururken ve Dirahşan Hanım'ın müşfik gülümseyişinden hoşnut kalırken apaçık hisetti ki, kendisi, Neveser Reşat bugüne **dek** adapte romanlarını yazabilmiştir, ... (K, 201)

Konunun dallanıp budaklanması, çeşitli doğrultularda ilginç gelişmeler göstermesi, daha sonradır: iyice alçalmış bulutların içinde sanki yüzerek, arabayla Şirket'e dönerken başlayıp; kademe kademe, 'vuzuha' kavuşuncaya **dek** sürer gider. (DSE, 177-178)

b) Yer

Bir işin, bir durumun sona erdiği yeri gösteren "**dek**" edatı, isimlerin yaklaşma hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Sonra demincek kararan engin, şimdi ta ufuklara **dek** fosforlu bir ışıkla aydınlanmaya başladı. (Ö Ç, 121)

Şevket oğlan, geriye **dek** bir gidip geldi. (FİG, 195)

Bayram'a da, şimdi Sivrihisar'a **dek** önündeki on iki kilometre, ondan, dörtyol ayırımından Ballıhisar'a on-on beş kilometre, hiç bitmeyecekmiş gibi görünüyor. (FİG, 257)

c) Ölçü. derece, miktar

Yaklaşma hâl eki alan isimler, isim fiiller ve zarf fiiller ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Shakspeare'nin bu eserleri dilleri, duyguları, düşünceleri, havaları ile iliklerine **dek** İngilizdir. (D-1, 10)

Her şeyi bilmek, ulaşılması gerekli adresi bulmamaya **dek** uzanabilir onlar için. (FİG, 253)

Balzac'da aşkın bir küçük burjuvadan değil, Napoleon'dan Louis-Philippe yönetiminin son günlerine kadar uzanan somut tarihin dönüşümlerine tekabül eden ve örneğin giyim kuşam stilinden evindeki mobilyaya, dilinden dünyaya bakışına **dek** farklı küçük burjuva tiplerinden söz etmek olasıdır. (YÜ, 41)

Tiplerin ve karakterlerin ortaya konulmasından betimlemelere varıncaya **dek** biçem özelliklerinin nasıl olması gerekiyor? (YÜ, 11)

49. DEMEK (<de-mek)

a) Pekiştirme

"... anlamına gelir" anlamını ifade eden ve "-tır/-tir" ekinin yerini tutan "**demek**" edatı, isim fiillerin ve isimlerin yalın hâli ile kullanılır, isim yapar.

Bu, bin kişinin bir ekmekle doyurulması veya bir milyon kişinin bir lâmba ışığında okumaya çalışması **demektir**. (TT-2, 105)

İçlerinde Arapça ve Farsça kelimeler var diye bunları yabancı saymak, bin yıllık kültürü hiçe saymak **demektir**. (KD, 199)

Romanı tarihle bir tutmak yaratışın ne demek olduğunu bilmemek **demektir**. (D-1, 105)

Başka deyişle, bir şiiri çevirmek, onu yeniden yaratmak **demektir**. (D-1, 114)

O halde isim için TANIM kelimesini kullanan kimsenin de zekâ seviyesi bu yaştan altına düşmüş **demektir**. (DB, 26)

O zaman romanla gerçeklik arasındaki dolayım kurulmamış **demektir**. YÜ, 42)

İleri denilen toplumcu şiirin herkesçe anlaşılması gerektiğine, son yıllarda yazılan ileri şiirlerin ise, değil herkesçe, mutlu bir azınlıkça bile öyle kolay kolay anlaşılmadığına göre, ortada toplumsuluktan ve güdümcülükten de eser kalmamış **demektir**. (D-1, 123)

b) Açıklama

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, isim yapar.

Farklılaşma, ihtisaslaşma ise, bir şeyi en ince teferruatına kadar inceleme ve geliştirme **demektir**. (KD, 80)

Birçok kereler söylediğimiz gibi, kültür, işlemek ve geliştirmek **demektir**. (KD, 72)

Yahya Kemal'e göre, medeniyet veya kültür, yaşanılan topraklarda kendine has bir hayat şekli, bir hayat üslûbu kurmak **demektir**. (KD, 136)

Belki de yıkım, ötekilerin üstünlüğünü görerek onlara benzemeye çalışmak **demektir**. (BK, 122)

50. DENLİ (<den-li)

a) Ölçü, miktar, derece

"**denli**" edatı isimlerin, sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

Bayram, Kandil, Ramazan falan değilse köyde kimsenin elinin bu **denli** çok kişi tarafından öpüldüğünü bilmiyor. (FİG, 140-141)

Ahmet Mithat Efendi'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a kadar sekiz romancının "Türk romanına hangi yönlerden katkıda bulunduklarını, geliştirdikleri teknikleri ve çoğunda ortak olan Batı-Doğu sorunsalına yaklaşımlarında roman türünü ne **denli** başarıyla kullandıklarını" saptamak. (YÜ, 66)

Şimdi, Yalova'ya çıkarken, girişte olduğu **denli** hünerli değil Bayram. (FİG, 173)

Yırtıkları, sökükleri, ekleri uzaktan seçilemeyen bir balıkçı ağı **denli** güzeldi. (FİG, 136)

Giderek, bütün bir camın yarısını kaplayacak **denli** genişleyebilir bu çatlak ve birden çözülüp dökülebilir. (FİG, 186)

Şimdilik sağ şeritler, olabileceği **denli** bunlarla yüklü. (FİG, 194)

Şarampola sırtını dayadığında ağlayabileceği **denli** ağlamıştı. (FİG, 289)

51. DERECE

a) Ölçü

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Son **derece** tehlikeli bir zat, İngiliz İstihbaratı'ndan! (DSE, 89)

52. DERECEDE (<derece-de)

a) Ölçü, miktar

"**derecede**" edatı, isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve sıfat, zarf yapar.

Dut silkilmesini andırır bir patırtı, bir uçtan bir uca, bahçeyi sarıverdi: iri, dolgun, şaşılacak **derecede** ılık yağmur damlaları, patır kütür serpiliyor. (DSE, 223)

Neveser 'vakıa', hastalığı tehlikeli **derecede** ilerlemiş bu solgun gencin, gözlerini üzerinden ayırmadığının farkındaydı. (DSE, 73)

53. DIŞINDA (<dış-ı-n-da)

a) Bağlama, beraberlik

İsimlerin ve isim fiillerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yukarıda adı geçen eserlerinde tashih ve 'tefsir' ederek yaşadığı şarkı, güzelliklerinin **dışında**, yarıyolda kalmışlıklarıyla ele alarak, hatta "geçmişi güzelliştirme"

temayülü dolayısıyla kendisini de sıkı bir kritiğe tabi tutmak suretiyle ele alır. (SAE, 341)

Pokerde oyunu açmanın **dışında** herkes her kağıtla dilediği gibi konuşmakta; görmekte, görmemekte, oyuna gitmekte, gitmemekte serbesttir ve görülen elde, daima üstün kağıt kazanır... (D-2, 257)

Yukarıda bahsettiğimiz çalışmaların **dışında** Üniversitelerimizin ilgili fakülte ve bölümlerine bağlı olarak Halk Bilimi ve Halk Edebiyatı Kürsülerinin, Kültür Bakanlığına bağlı olarak Folklor Dairesinin kuruluşundan bu yana yeni ilmî derleme metodları ile yaşayan Âşık Edebiyatı mahsullerini sistemli şekilde derlenerek arşivlerde muhafaza edilmeye başlanmıştır. (ATŞG, XIX)

Gelincik, çiçek **dışında**, bir hayvan, bir balık ve bir hastalık adı olarak da kullanılmaktadır. (GK, 189)

Ama bunlar **dışında** Fraulein Haubold'e ara sıra gelen bir genç vardı ki bakın onu uzaktan olsun, azbuçuk tanırdım. (ŞYY, 81)

Kitap sanatları **dışında** en büyük meraklarından biri de okçuluk olan Necmeddin, Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı Seyfeddin Bey'den de okçuluk talim etti. (GK, 105)

Siyasî istikbâli korumak **dışında**, teb'anın doyurulması ve giydirilmesi bu vazifelerin başında geliyordu. (TMM, 85)

Bir zerdali çekirdeğini istediği biçimde kırabilmek, çekirdek içini istediği bütünlükle elde edebilmek **dışında**, henüz elde edilebilecek başka şey tanımıyor. (FİG, 79)

NOT: "bunun" kelimesi ile birleşen "**dışında**" edatı, cümle bağlayıcısı yapar.

Bunun dışında Katircioğlu ve Karahaydaroğlu adlı Celâli reisleri Anadolu'yu altüst edip üzerlerine gönderilen kuvvetleri mağlûb ettiler ve arada pekçok ma'sûm canından, malından oldu. (TT-1, 353)

Bunun dışında, başka bir figüranın hastalanması üzerine, Cornelius rolünü de geç vakitlere kadar çalışarak ezberlediği halde, tek konuşmasını, kendisiyle birlikte konuşan Voltimand'ın erken davranması yüzünden söyleme fırsatını bulamadı. (TO, 407)

NOT: "**dışında**" edatı "-ki" eki ile birleşerek "sınırlandırma" fonksiyonu ifade eder ve isimlerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılır ve sıfat yapar.

Beylerin **dışındaki** büyük halk kitlesine "**karabudun**" denirdi. (TT-1, 53)

Edebiyat **dışındaki** bütün güzel sanatlar, resim, musiki, dans, heykel, mimarî, ilh, kültür sahasına girdiği gibi, güzel sanatların dışında insanoğlunun elinden çıkma eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, âlet vesaire de kültür sahasına girerler. (KD, 11)

Kan bağı **dışındaki** bu benzeşme ölçüsü sosyal etkileşmenin gücü ve sürekliliği nisbetinde kültür benzeşmesi hâline geldi. (KKÜD, 53-54)

54. DİYE (<di-y-e)

a) Sebep

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

O Lemngen eşiği, işgal emrinde imza noksan **diye** geri döndüyse, kabahat Liebknecht'in mi? (DSE, 81)

Haydi bunları yaptı, şimdi ne **diye** görünmüyor? (SAE, 134)

Bir gün vezirin kızı evleniyor, bir başka gün Padişah'ın bir çocuğu daha doğuyor, sonra oğulları sünnet ediliyor, ertesi gün Macarlardan geri alınan bir kale için eğleniliyor, sonra Şehzade okula başladı **diye** törenler düzenleniyor, derken, Ramazan ve Bayram şenlikleri başlıyordu. (BK, 131)

Bu سوالın sorulması Türk Dil Kurumunu çileden çıkarmış ve Atatürk'ün devrimleri elden gidiyor **diye** basın toplantısı düzenlemiş, bu arada İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne de bir yazı yollamıştı. (DB, 48)

Döne yemiyor, içmiyor, suyun gözünün başına oturmuş gözünü kırpmadan, suya bakıyor, çıkacak mı **diye** oğlunun ölüsünü bekliyor. (İM, 46)

Kaplan Çavuş üzüntülü havayı dağıtmak için laf olsun **diye** sordu. (DA, 257)

Yalnızca, dedikodusu her gün daha da artan bu belirsiz silah tasarısına onca köyün, zeytinliğin, hanın geliri bağlandı **diye** değil, Sultan'a bu kadar yanım **diye** değil, bu silahla başkalarının işlerine burnumuzu sokuyoruz **diye** de, ben, gâvura diş biliyorlardı. (BK, 135)

b) Amaç

İsimlerin yalın hali ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yaylaya çıkmayalım **diye** de dağ yollarına asker dikti. (İM, 363-364)

Paşa meşgulmüş, bekleyeyim **diye** beni bir odaya aldılar, oturdum. (BK, 20)

Bir çare bul buna **diye**, ben de sana geldim. (İM, 330)

Üzerindeki "bayağı kadın" maskelerini indirince kalabalıkta gördüğüm annemle nişanlımı tanıyarak umutlanıyor, ben de, beni artık tanısınlar **diye**, kendi maskemi indiriyordum, ama onlar benim ben olduğumu anlamıyorlardı bir türlü, sapından tuttukları maskeleriyle, arkamdaki birini gösteriyorlardı; dönüp baktığımda benim ben olduğumu anlayacak bu adamın Hoca olduğunu görüyordum. (BK, 140)

c) Açıklama

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**diye**" edatı, sıfat yapar.

Bir şiiri nesre çeviriniz, ortada şiir **diye** bir şey kalmaz, başka deyişle "bir şiirin nesre çevrilmesiyle kaybolan şey, şiirdir." (D-1, 125)

Mahmut'la konuşurlarken, Vehbi **diye** bir adamın ismi sık sık geçiyordu. (C, 72)

Özbekistan'da Diyarbakır **diye** bir şehir mi var? (TT-2, 123)

Türkçe'de "bağmak" **diye** bir fiil mevcut bulunmadığına göre, "bağım" ismi nasıl yapılabilir? (DB, 66)

Dilimizde-ama eki yoktur, fakat aşama **diye** bir fiil olabilir şeklinde düşünerek Derleme ve Tarama sözlüklerine bakıyoruz. (DB, 69)

ç) Belirtme

Bu edat, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Fakat nasıl olur, hatırimda Murat Bey'in oğlu **diye** kalmış, beni iltibasa düşüren, ismine Sabri ilâvesidir, Münif Murat deseydi ihtimal tanıyacaktım. (DSE, 83)

Hele biraz sonra, Ankara siyasi çevrelerinde Refet Paşa gibi düşünenlerin hatırı sayılır bir muhalefet grubu teşkil ettiğini gördüğüm vakit, yukarıda üzüntü **diye** ifade ettiğim duygu bende bir yürek acısına, bir hayal kırıklığına dönmekte gecikmemişti. (P45Y, 47)

Bu hususta yapılan çalışmalar akıl tarafından değişmez hakikatler **diye** bildirilen "netice"lerin aslında milletlere, coğrafyaya göre ayrı şekil ve muhtevalar kazandığını meydana çıkardı. (TMM, 181)

Tam bu an, "çıt" diye bir tetiğin düşmesi duyuldu. (İM, 145)

Bilfiil kelimesini ve kavramını bilmeyen gencin aklına herhalde "itibari, kuvve halinde, vekâlet suretiyle olmayarak" **diye** kavramı izah etmek de gelmeyecektir. (DB, 20)

"Radyolarınız bu dille konuşmaya başlayınca biz kapatıyoruz" **diye** yakınmıştı. (DB, 93)

Bir ara aklımdan o karışıklıkta denize atlamak geçti, ama arkamdan oklarlar, yakalayıp hemen öldürürler **diye** düşündüm, zaten karaya ne kadar yakın olduğumuzu da bilmiyordum. (BK, 14)

İlk zamanlar adam da seviyordu onu... çocuk büyüdükçe bir hala yeğen ilişkisi böyle samimi olmaz **diye** tutturdu. (C, 84)

İçi içini yiyor, aah, bir söyleyebilsem **diye** yüreği alıp alıp veriyor, kıvranıyordu. (İM, 127)

Padişah bu olay neye yorulmalı **diye** sormuş. (BK, 54)

Çavuşu uyandırmayalım **diye** düşündüler. (İM, 316)

"... Bir gün ölüp gideceğiz, köyün dağı, taşı, toprağı ve halkı, acaba şu mezarlığa takılanın surati ak mı yoksa kara mı **diye**, merak mı edecekler?" dedi. (ÖÇ, 265)

Gene kendime sormuşumdur, bizi bunaltan bir dünyanın benzerini, gerçek budur **diye** kafamıza tikiştirarak içimizi karartmak neden (D-1, 215)

Uzun bir sessizlik olmuştur **diye** düşündüm. (BK, 39)

d) Yerine geçme

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Al da başına çiçek **diye** sok Topal Ali'yi. (İM, 319)

Seni kartallara yem **diye** götürüyorum. (İM, 495)

Annemin bir aylık maaşını, amcam bana harçlık **diye** yollamış! (C, 77)

e) Var sayma, kabul etme

"**diye**", isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Bir insan, salt sevgilisi ondan polis **diye** kuşkulandığı için intihar edebilir mi? (YÜ, 16)

Yenilik **diye** ortalığı bulandırmakla gerçek birşey elde edilemez. (D-1, 90)

Aşkı bir muhayyile oyunu **diye** kabul edebiliriz. (Bİ, 118)

55. DOĞRU (<togru<togur-u (?))

a) Zaman

Daha çok zaman isimleri ile kullanılan ve yaklaşma anlamını ifade eden bu edat, yaklaşma hâl eki alan isimler ile kullanılır ve zarf yapar.

Hele, Fethi Bey, sözü geçen meclis oturumunun sonuna **doğru**, artık fizik takati kesilip kısık bir sesle: (P 45 Y, 119)

İnsan, alelâde bir hayvan olduğunu geçen asrın ortalarına doğru öğrendi. (UU, 101)

Yavuz mevsimin kışa **doğru** yaklaşması ve asker arasında sızıltıların başlaması üzerine Tebriz'den geri dönüp Amasya'da kışladı. (TT-1, 263)

İkindiye **doğruydu** ki, arkasında semerli beygirlere binmiş üç yanaşmayla çıkageldi. (İM, 63)

Öğleye **doğru** da göçün ucu köye girdi. (İM, 486)

b) Yer, yön

Yaklaşma, yönelme bildiren "**doğru**", yaklaşma hâl eki alan isimler ve isim fiiller ile kullanılır, fakat bazı yön zarfları ile kullanıldığında yaklaşma hâl ekinin düştüğü görülür, zarf yapar.

"Aman haa... Caysan gerek ve de beş yüze **doğru** çıksan gerek" demekte... (DA, 306)

Batağın bitimine **doğru**, Uranha'nın seslenmesinde Çudar'ın yerini, Pervâne Su-başı'nın olmasıyla tehlike azalmamış, bir başka bakımdan da kat kat artmıştı. (DA, 746)

İyiden iyiye uyandığı halde, biraz evvelki rüyalarının havasından bir türlü sıyrılamadığı için yatağından çıkamayan bir insan gibi, o da hakikaten yirmi yaşına **doğru** çok gürültülü ve heyecanlı yaşadığı ve bütün tadını çıkardığı genç kız hayatını bir türlü bırakamıyor, aradaki beş sene içinde birçok şeyin esaslı şekilde değişmesine rağmen onu devam ettirmek istiyordu. (SAE, 135)

Su kıyısındaki kavakların arasında bir yerleri varmış, üçü ayaklarını suya **doğru** uzatarak oturur, kimse görmeden yerlermiş. (BK, 88)

Bu resimde de sanki geleceğin belirsizliklerine **doğru** bakarlarken bir yerde ölümü görmüş, hissetmiş gibi ürkek ve garipler. (AB, 91)

Gecekondu seferi yenilgiye **doğru** gidiyordu. (TO, 302)

Yukarı **doğru** tırmanan bir köy yolu ise, böğürtlenlere bulanmış, uzakta bir yerlerde yitip gidiyor⁽¹⁾ (FİG, 180).

İleri **doğru** uzanıp karşısındakinin canını alacakmış gibi, gözlerini kısarak baktı. (DA, 329)

(1) Bazı yön zarflarında -a/-e ekinin düştüğü görülür.

Daha istiklâle bile sahip olmadıkları tarihlerde, 1814'te, Yunanlılar Adaya kabarık sayıda din adamı göndermek suretiyle Kıbrıs'ı Yunanlaştırmaya **doğru** ilk adımı atmış idiler. (TMM, 154)

c) Yaklaşma

"-den itibaren" anlamını ifade eden ve ayrılma hâl eki alan isimler ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Karadan **doğru** küçük bir esinti patlak veriyor. (FİG, 158)

Bursa yönüne akan taşıtlarda bir seyrelme olsa da, Bursa yönünden **doğru** büyük bir uğultu Bayram'ın üstüne üstüne geliyor. (FİG, 185)

56. DOLAYI (<dola-y-ı)

a) Sebep

Ayrılma hâl eki alan isimler, isim fiiller ve sıfat fiiller ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Senin yumşaklığından, insaniyetliğinden, merhamet dolu yüreğinden **dolayıdır** başına gelenler. (İM, 491)

Renginden dolayı kan, mum, şarap, yanak, yara gibi unsurların, şeklinden **dolayı** da genellikle kadehin benzetilenidir. (GK, 108)

Oysa, şimdi bunun gittikçe sönmekte olduğunu görüyorum. Acaba neden **dolayı** dersiniz? (P45Y, 270)

Efendi Hafız eski dostu görmekten **dolayı** sevinçliydi. (AB, 255)

Acaba kırılan badem parçaları yıldızlara çarpıp onları sarstığı için mi, yoksa neşeli bir kuyruklu yıldızın, oynak bir buzağı gibi sıçrarken havada uçurduğu kuyruğunu kristal gezegenlere çarpıp kırıldığından **dolayı** mı, her nedense yıldızların ipince, parlak ışık iğneleri ve çakıntıları badem kırıcıların üzerine harıl harıl yağıyor, tenlerini kıvılcımlar gibi dağılıyordu. (ÖÇ, 130)

NOT: "**dolayı**" edatı "bundan" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Bundan dolayı bir gün kadınlar, gece vakti oraya gizli gitmişlerdi. (ÖÇ, 10)

Duygu, düşünce ve hayal dünyası **bundan dolayı** çok zengindi. (KD, 202)

Zavallı Fethi Bey, işte **bundan dolaydır** ki, İzmir ve Balıkesir'den Ankara'ya döner dönmez, ayağının tozuyla Büyük Millet Meclisi'nin huzuruna çıkıp gece yarılarından sonraya kadar süren fırtınalı bir oturumda yukarıda bahsi geçen hadiselerin hesabını tek başına vermek zorunda kalacaktı. (P45Y. 119)

57. DOLAYISIYLA (<dola-y-ı-sı-y-la)

a) Sebep

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

O zamanlar bu tarz adapte eserlere okuyucu büyük rağbet gösterirdi ve zaten Nevveser Reşat isminin edebiyat dünyasında birdenbire parlaması da sözkonusu adaptasyonlar **dolayısıyla**dır. (K, 109)

Çeşme'de, bir de yaşlılığı **dolayısıyla** o yıl denize açılmamış olan Ateşoğlu vardı. (ÖÇ, 194)

1955'te yaş haddim **dolayısıyla** Bern elçiliğinden ayrılıp da Ankara'ya döndüğüm vakit ilk işim, işte böyle bir şevk ve hevesle koşarak İsmet Paşa'yı görmek ve Halk Partisi merkezini ziyaret etmek olmuştu. (P45Y, 211)

Yaptığı iş **dolayısı** ile kafası ve kalbi boşalan bu insanları teşkilâtlandırmak ve tahrik etmek çok kolaydır. (KD, 146)

Bu devam **dolayısıyla** ki, bazı yazarlar Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadî siyasetini yeni kurulan burjuva sınıfına yardım etmiş olarak değerlendirirler. (YÜ, 65)

Ses, insanoğlunun hemen bütün faaliyetlerine refakat etmek, bilhassa geceleyin hareketler göze görünmez olduğu vakit, uzaktan haber verici bir vasıta olmak **dolayısıyla**, çabucak mânâ kazanmış ve dil haline gelmiş olmalıdır. (KD, 167)

Edirne'nin devlet merkezi olduğu yıllarda kurulan Edirne Bostancı Ocağı ise, İstanbul devlet merkezi olduktan sonra da, padişahların bu şehri sık sık ziyaret etmeleri **dolayısıyla** önemini korumuştur. (GK, 68)

Bin yıl İslâm medeniyeti içinde yaşamamız **dolayısıyla** Türkçeye Arapça ve Farsça'dan binlerce kelime girmiş ve dilin bünyesine tabii bir unsur olarak karışmıştır. (KD, 223)

58. DOLAYLARINDA (<dola-y-lar-ı-n-da)

a) Zaman

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

...çoğu Köprülülü, çoğu yirmi yaş **dolaylarında**, dudakları ve gözleri henüz çocuk, yürekleri ve elleri erkek, Bulgar delikanlıları, 'talimat' almış Selânik'te şiddet eylemleri yürütüyorlar. (DSE, 148)

b) Yaklaşıklık

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**dolaylarında**" edatı, zarf yapar.

Fauburg Saint-Honore **dolaylarında**, gösterişli bir yapının önünde durmuşlardı. (DSE, 133)

NOT: "**dolaylarında**" edatı "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Üniversite **dolaylarındaki** öğrenci kahvesinde, cigara dumanı, bira köpüğü, namlu parlıtısı, günlerce tartışıp; 'amele sınıfını, sermayedar burjuvaziye karşı, mazbut bir fırkada örgütlenmeyi' kurmuşlardı. (DSE, 101)

59. DURUMUNDA (<dur-u-m-u-n-da)

a) Gereklilik, mecburiyet

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

İnsanla nesneler arasındaki bu saydamlık ve bütünsellik kaybolunca yazar ya pasif bir gözlemci, bir betimlemeci olarak kalmak, ya da nesneye içkin olmayan simgesel anlamları dışardan vermek **durumunda** kalacaktır. (YÜ, 25)

Başka bir deyişle, Goriot Baba gibi, Grandet Baba gibi tipleri Balzac, bu düşüncenin varlık ve gerçekliği değişmez, mutlak bir öze bağlayan ideolojik bağlamı içinde kurmak **durumundaydı**. (YÜ, 38)

Ona göre şiir'le logos bağdaşmıyor çünkü; şair söylediklerini açıklayamadığı, ne dediğini bilmediği sürece logos'un dışında kalmak **durumunda**. (YÜ, 78)

"... eşlerle yapılan ikili danslarda (çiftlerin dansı) olduğu gibi; gövde 'dışsal bir etki' yaratmak durumunda değildir. (YÜ, 105-106)

b) Tarz

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**durumunda**" edatı, zarf yapar.

Adil Özder'in çalışması daktilo edilmiş **durumda** Millî Folklor Dairesi Arşivi'nde bulunmaktadır. (ATŞG, VII)

c) Konum

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bu dönemde nâzırlar ve devlet kademelerindeki yüksek mevki sahipleri büyük şirketlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şubelerinin idare meclislerine dahil olmadıkları zaman bile bu şirketlerin simsarları **durumundadır**. (YÜ, 56)

Bazı âşık fasıllarında ev sahibi **durumunda** olan âşık ilk ayağı açarak 15 heceli bir divanî ile misafir âşığa hoşgeldin der. (ATŞG, 59)

60. ESNADA (<esna-da)

a) Zaman

Bir işin yapıldığı anı anlatan bu edat isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Fakat hangimiz o **esnada** o adamın yerinde bulunmayı isteriz? (SAE, 300)

"...başgediklinin naklettiği hakikatsa, mevkufların kamyonu bindirildiği **esnada** içlerinden birisi: —'Yahu, bizi nereye götürüyorlar?' diye soracak olmuş, eski bir nâzır, zannederim Nafia Nâzırın Ali Münif Bey, kalın kalın cevabı bastırıyor: (DSE, 111)

61. ESNASINDA (<esna-sı-n-da)

a) Zaman

Bir işin yapıldığı zaman dilimini anlatan "**esnasında**" edatı isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

Otomobilin Tepebaşı'nı geçerken yaptığı tehlikeli bir manevra **esnasındaki** sıçrayışı hesaba katılmazsa bu vaziyetini uzun müddet değiştirmemişti. (Bİ, 12)

Macbeth, yerine geçmek emeliyle, İskoçya kralı Duncan'ı öldürmüş, fakat, bir sar'a nöbeti **esnasında** işlediği bu cinayetin hemen ardından, vicdânının kulaklarına çarpan şu derin feryâdını duymuştu. (TS, 136)

O günden kalan en korkunç hâtıram, bütün yol boyunca ve merasim **esnasında** nasırına basılmış gibi sinirli, somurtkan duran Cemal Beyin gözlerimiz karşılaştıkça, halime için için güldüğünü fark etmemdi. (SAE, 163)

İslâmiyet ile çağdaş medeniyeti ve halkçılığı birleştiren Mehmed Akif, İstiklâl Savaşı **esnasında** milletin yanında yer almış ve eserlerinde onun duygularını ifade etmiştir. (KD, 130)

Görüşmeler **esnasında** Özbek gelenekleri uyarınca, bize, dostluğu, rahmeti, bereketi ifade eden ekmek ikram edildi. (TT-2, 161)

O koşuşturmalar **esnasında** Hüsniye Han Ninenin, altına astar koymadan diktiği söküük, boydan boya tekrar açılmasın mı? (TT-2, 281)

62. ETRAFINDA (<etraf-ı-n-da)

a) İlgi

İsimlerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan "**etrafında**", zarf yapar.

Birdenbire herkes vaktiyle bir Şerbetçibaşı elmasından bahsedildiğini şimdi hatırlıyor, eski zaman işlerini, elmas hikâyelerini bildiği kadar bu mevcut olmıyan elmasın **etrafında** bir masal uyduruyordu. (SAE, 80)

Lüzumsuz yere konuştum. Ağzımdan bir kelime çıktı. Onun **etrafında** bütün bir masal uydurdular. (SAE, 92)

Böylece hiç işi olmıyan enstitümüz yavaş yavaş kendi varlığının **etrafında** bir yığın iş peydahlamış oldu. (SAE, 186)

Âşık biyografileri **etrafında** teşekkül eden halk hikâyelerinde daima aynı şekilde ortaya çıkan rüyalar, âşık olacak kişinin zihnine kaydedilmiş bir ilk örneğin (archetyp) tekrarlanan şekilleridir. (ATŞG, 107)

Meselâ, tek bir şahsın bile değişen huyu suyu **etrafında** bir deha, ferdiyet tarihlerinin en müthişini örebilir. (K, 181)

İçine hâtıralarile ümitleri karışan bu yarı doğru hayal, aynı mihver **etrafında** renk, şekil, yer değiştirdi. (Bİ, 266)

Gökalp'ın sâdeleşme hakkındaki prensiplerini başlıca şu maddeler **etrafında** toplayabiliriz. (DB, 48)

NOT: "**etrafında**" edatı "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Bu yüzden, elinizdeki incelemede biz, kritik politika alanlarına işaret etmek üzere seçtiğimiz üç kavram **etrafındaki** görüşlerin belirtilmesinin yeterli olacağı fikrini benimsedik. (KKÜD, 87)

63. EVVEL ⁽¹⁾

a) *Sıra, derece, öncelik.*

Ayrılma hâl eki alan isimler ve sıfat fiiller (-mazdan/-mezden) ile kullanılan "evvel" edatı, zarf yapar.

Türkçülüğün memleketimizde zuhurundan **evvel**, Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket vücuda geldi. (KD, 41)

Başhekim de kadının evrakından **evvel** yüzüne bakarak: (Bİ, 13)

Emine, şirin, sâf ve her şeyden **evvel** iyi insandı. (SAE, 70)

Ben insanların en naçizi ve mânasız, karımın, vaktiyle enstitümüzün kurulmasından **evvel** hakkımda kullandığı dille, en sünepesi, hakikaten büyük, icat dehasiyle doğmuş bir adamı tanıdım. (SAE, 12)

Büyükçekmece yollarında ısrarla bana kızını ne vakit alacağımı soran, "Bir iki sene sonra behemehal damadımsın!" deyip de başka bir şey demiyen adam şimdi öpmek için elini bana âdeta zorla verdi ve geriye aldıktan sonra tekrar eldivenlerini geçirmeden **evvel** mendili ile bir iyice sildi, temizledi. (SAE, 60)

Naşit Bey ayrılmadan **evvel** bana tatlı tatlı gülümsedi. (SAE, 83)

... çok iyi biliyordu ki, bu fare gıdasını tıknımadan **evvel**, içeriye, ayakyoluna geçip ellerini yıkamaya kalkışsa, her şeyden daha pis, daha mundar, bulaşık bir sabunla karşılaşacak ve belki de sular zaten akıyor olacak. (K, 171)

NOT: "evvel" edatı "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Şinâsi'den **evvelki** edebiyat Şinâsi'den sonraki edebiyâtta daha az sun'î ve daha çok samimîdir. (UU, 62)

Asabiye, Araplarda İslâmiyetten **evvelki** devirde, bir kimsenin asaba'sını yâni

(1) "az evvel, daha evvel" gibi örneklerde "evvel" kelimesi zarf olduğu için buraya almadık.

baba cihetinden akrabâlarını yahut da umûmîyetle kabîlesini, haklı haksız, her mes'elede müdâfaaya hazır olması,... (UU, 357)

Ondan **evvelki** lisânınızın her külfeti bu sonuncuların dilinde yumuşamış, kaybolmuş, ortaya çok güzel bir yazı dili, bir şiir ve nesir çıkmıştır. (TS, 224)

NOT: "evvelkiler" edatı, isimlerin ayrılma hâli ile kullanılır ve isim yapar.

Şinâsi'den **evvelkiler** samimî idiler. (UU, 62)

64. GAYRÎ

a) Sınırlandırma

Ayrılma hâl eki alan isimler ve isim fiiller ile kullanılan bu edat isim, sıfat ve zarf yapar.

Ondan **gayrimizin** Ali derken Veli dediği çok olmuştur. (A, 29)

Patrondan **gayrisinin** de canı cehenneme, hiç bir halt edemezler. (C, 221)

Kapıya oturmuş kurar araba

Bugün efkarlıyım gönlüm haraba

Kitaplar getir de yeminler edem

Senden **gayrisine** demem merhaba (İM, 41)

Sevim Abla'dan **gayri** Aliden de güç alıyordum. (C, 74)

Babam ilk zamanlarda Emsile ve Avamil gibi Arapça sarf ve nahiv kitaplarından **gayri**, sonraları mektep kitaplarının dışında kitap okumanın aleyhinde idi. (SAE, 9)

Mütemadiyen karşıdakileri suçlarsan, sana kendine acımdan **gayri** bir şey kalmaz. (C, 87)

Dikenli düzünün insanları köylerinden **gayri** bir yeri bilmezler hemen hemen. (İM, 10)

Yolumuz Kutlamışın oğlu Süleyman Beye çatsın da... ondan **gayrisini** o zaman düşünürüz. (A, 147)

Ben bundan **gayri** senden korkmam. (İM, 46)

Zaten adamlara bir miktar heyecan şıngısı yapmaktan **gayri**, hiç bir maksadı ve anlamı yoktu o konuşmanın. (C, 195)

Para kazanmaktan ve parasını büyümekten **gayri** ihtirası yoktu. (C, 400)

65. GEREK (<kerek <kergek)

a) Gereklilik, mecburiyet

Bu edat "-malı/-meli" ekinin yerini tutar, isim fiillerin ve isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar

Bu durumun geçici olduğunu, aşılması gerektiğini söyleyeceğiz elbet, ama bunun için bazı noktaları iyi anlamamız **gerek**. (ŞOK, 90)

Şiirin olumsuz konumu üzerine homurdanmanın bize bir yarar sağlamayacağını bildiğimize göre bir çıkış yolu aramamız **gerek**. (ŞOK, 92)

Bu korku, ölümden daha beter. Bunu aklınızdan silmeniz **gerek**. Şimdi ikimizin, bu salondan ay'a doğru yola çıkmamız ne kadar imkânsızsa, Diyarbakır'dan birisinin gelip burada sizi vurması da o kadar imkânsızdır. (TT-2, 124)

Ancak yabancı etkilere açık olan bu akımın san'atkârlarının Türkçeyi işlemekte büyük bir başarı gösterdiklerini unutmamak **gerek**. (DB, 38)

Seyyar çiçekçilerin de bulunduğunu, ayrıca her çiçek bahçesinin aynı zamanda çiçek dükkânı gibi bir işlevi bulunduğunu da belirtmek **gerek**. (GK, 118)

Fakat şunu unutmamak **gerekir** ki, hiç bir toplumun kültür ve medeniyet değiştirmesi kolay olmamış ve hiç bir toplum istediği "mükemmeliyet"e birdenbire ulaşmamıştır. (KD, 108)

Bugüne kadar bize ölçülü bir lirizm içinde güzel şiirler vermiş olanlar da, geri görünmemek için olsa **gerek**, kupkuru, uyumsuz söz dizileri vermeğe başladılar. (D-1, 159)

Musikinin elinden alınmasıyla, imalarının açıklığa kavuşmasıyla, düzgün bir söz dizimine ulaşmakla düzyazıda ifadesini bulan metin şiir olmasa **gerektir**. (ŞOK, 48)

Onu bu hayata, Tahsin'i de, geceleri içinde açığına yattığı kayıkların çukuruna yollıyacak meş'um karar, müdürün kafasında son şeklini çoktan almış olsa **gerekti**. (Bİ, 39)

66. GERİ

a) Zaman

Bu edat, "sonra" fonksiyonu bildirir, ayrılma hâl eki alan isimlere bağlanır ve zarf yapar.

Umuttur ki, bundan **geri** yitirmeye! (DA, 108)

67. GİBİ (<kip-i)

a) Benzerlik

İsimlerin ve isim fiillerin yalın, zamirlerin de ilgi hâlinden sonra gelen "**gibi**" isim, sıfat ve zarf yapar. Zamirlerin yalın hâlinden sonra da geldiği görülen bu edatın, iyelik ekli şekilleri vardır.

Saplardan kapkara, kömür tozu **gibi** bir toz çıkıyordu. (İM, 59)

Kendisi, senin anlayacağın, sözlüm **gibi** bir şey. (TO, 303)

Oralarda konuşan çeşitli sahaların mütehassısları, âdetâ bir yabancı **gibi**, Türkçeyi kullanmakta zorluk çekmektedirler. (DB, 9)

Bu güzel Sevim'e de ne olmuş ki böyle buz **gibi**? (K, 199)

-Hey gidi gençlik! Sürüye dalan kurt **gibiydik**...

-Kurt **gibi** ki kurt **gibi**..(S, 131)

Aşçı yamağı **gibi** mi olur? (A, 118)

Hayat kitaplardaki **gibi** midir? (A, 14)

Başarı borusu böyle ötünce, -evvelce çiroz **gibiyken**- Haşmet Bey katmerli enseler, göbekler bağlamış, burnunu Kaf dağına vardırان bir gurur peydahlamıştı. (ÖÇ, 39)

Beyaz güller kokusuzdur, kırmızılar arasında ben **gibidir**, yağı azdır, fakat çabuk donar, kırmızı güllerin arasına da bu hassasından ötürü karıştırılır. (GK, 198)

Sen onların gözüne kocaman, sivri bir çelik diken **gibisin**. (İM, 80)

Yavuklu **gibiymişler**. (FİG, 279)

Bu bir nevi "sukut" ediş **gibidir**. (KD, 165)

Kurumcular ve İlhan Selçuk **gibiler** bugüne kadar asla buna cevap veremediler. (DB, 106)

Abbas Zamanov, Sefer Elekberov, Ş. Abdullayeva, G. Musabayev **gibi** müellifler için "adları bile Ruslaşmış yazarlar" diyordu. (DB, 92)

Roller konusunda eni konu mühim bir duruma da işaret etmeli: bu bey tabîî yemek, bulaşık filan **gibisinden** domestik işlerle de hiç alâkadar olmuyor. (K, 174)

Üstelik, ideolojinin, nesnel belirlenimleri dolayımı bir biçimde ortaya koyabilme

gibi (Balzac örneği) 'olumlu' bir anlamı varsa, gerçekliği nesnel belirlenimlerden koparan ya da çarpıtan ('yanlış bilinçlilik') "olumsuz" bir anlamı da vardır. (YÜ, 27)

Yayıncı, beyaz plastik çatalı cızbız köfteye sapladı, kendi âleminin yiyip içmek **gibisinden** pek sıradan, mânâsız fiiliyatına çekiliverdi. (K, 166)

Serbest rekâbet, "bırak yapsın-bırak geçsin" **gibi** İngiliz prensipleriyle yürümesine imkân olmayan zirâat bu yüzden harap olmuştur. (UU, 368)

Bana derdi ki, Cemal, senin **gibisi** Avrupa'da da yok. (İM, 292)

Onun **gibisinin** ölümü yaşamasından daha hayırlıdır. (ÖÇ, 127)

İstemez; benim **gibisini** nereden bulur? (TO, 99)

Yağmurun altında karıncalar gibi kaçışan kadınlı, erkekli kalabalığı sıcak kahvenin buğulu pencere camı ardından seyretmenin zevki **gibisi** var mıydı?. (S, 141)

Nasıl oluyordu ki bu yüce dağlar aralarında bir Çataalkaya **gibisi** köylere katlanıyorlardı? (ÖÇ, 72)

Ben epeyce Moğol soyguncusu gördüm ama, Çudaroğlu denilen bu rezil **gibisine** hiç rastlamadım. (DA, 76)

İzmir'in işğâlinden beri, Dersaadet'i çalkalandıran olayların arkasında, besbelli o, onun **gibilerden** 'mürekkep' bu gizli "teşkilât" var. (DSE, 318)

Benim **gibilerin**, "onların", bana bütün o bilgileri öğreten, kafamın içine o kutuluları, o bilgi gözlerini yerleştiren ötekilerin düşüncelerini öğrenmek istiyordu asıl. (BK, 58)

Böylesi hallerde Koca Osman **gibisilerin** üstüne varmayacaksın, onlar dillerinin altındakini nasıl olsa çıkaracaklar. (İM, 149)

Biz böyleyiz halbuki, bir yere yerleşince tamam deyip koyveriyoruz kendimizi, Ölmezbey **gibilerimiz** bile. (A, 142)

Boğaza değil, fakat yalıya bu ecnebileri getiren, Vedia değil, fakat Vedia **gibilerdeki** inkıraz ruhuydu. (Bİ, 177)

Sizinkisi **gibi** olsaydı... (İM, 69)

"Hiç mi görmedik" diye bağırdı. "Senin **gibisini** de... Oğlanın başını yiyeceksin sen bu gidişle..." (İM, 508)

Ha ne diyecektim, diyecektim ki senin **gibi** yakışıklı oğlanı, bu iki kızın arasındaki odada yatırmam. (C, 85)

Hayır onlar da benim **gibiydi**, hattâ daha beterdiler. (SAE, 317)

Hele ocaklar da mı kurulmamış daha, kız biz sizin **gibiyken** esvap çoktan soğuğa dökülmüştü hay gidi soyhalar... (A, 123)

Bu **gibilerin** gayesi, hodbince gururlanmak ve kendi hesaplarına, talihsiz kurbanlarını sömürmek noktalarında toplanır. (TMM, 242)

O tarihte bu **gibilere** "Hürriyetçi" deniyordu. (TT-1, 398)

Bence bu **gibi** meselelerin hallini güçleştiren nedir, bilir misin? (Bİ, 91)

Kuş sesi dinleyerek huzur duyanlar varmış; onlar **gibiyim**. (TO, 387)

b) Karşılaştırma

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın halinden sonra gelen bu edat, zarf yapar.

Fransız zevki sarayda başlayan bütün yenilikler **gibi**, bahçe mimarisinde de, yavaş yavaş büyük konaklara ve köşklere, oradan da bütün şehre sirayet etmiştir. (GK, 75)

Bir taraftan Servet-i Fünûncular **gibi** san'at için san'at anlayışına bağlı bir edebiyat benimserken, bir taraftan bu edebiyatta kullanılan yeni kelimeleri halka benimsetmek elbette mümkün değildir. (DB, 51)

Bir dilin imparatorluk dili olması ve yalnız bir vatanda değil, birçok vatanlarda işlenip güzelleşmesi, o dile, geçen konferansımda belirttiğim **gibi**, bu engin vatan topraklarından yükselen, zengin ve üstün sesler kazandırır. (TS, 30)

c) Yaklaşıklık

Eksiz isimler, isim fiiller ve "var, yok, mümkün" gibi kelimelerden sonra gelen bu edat, isim ve zarf yapar.

Aynur'un "Nerde bizde o talih" **gibilerde** iç geçirmesine hiç aldırmadı. (C, 67)

Lokantada "hiç beceremem" **gibilerden** konuşmuştu. (D-2, 109)

Uzaktan duyulan davul sesinin kulağa hoş gelmesi **gibilerden**, geçmişin birkaç yıl derinliğinde kalan Karakız'ın hatırası da, Şefik Ulvi Bey'in hayalinde incelmış ve yumuşamıştı. (ÖÇ, 275)

Buralardan Toros'un karlı dorukları yanındaymış, elini uzatsan tutacakmışsın **gibi** gözüktür. (İM, 10)

Tekrar bir iş sahibi olduğumu, muayyen bir kazancım bulunduğunu düşündükçe her saniye başında, sanki ağır bir uykuda imişim **gibi** sevinçten benirliyerek yaşıyordum. (SAE, 186)

Sonra sanki anlayacakmış **gibilerden**, Nefise Bacıya okundu. (ÖÇ, 285)

Bununla birlikte, bu dizeler, başka bir dünyadan gelmiş **gibidirler**. (D-1, 16)

Evet, bütün bunları anlıyor **gibiydim** ama, İsmet Paşa'nın neden bir ihtilâf konusu olduğunu lazım gelen bir açıklıkla hâlâ bir türlü keşfedemiyordum. (P45Y, 53)

Hele Nihal gözlerimin önünde sapsarı, süzgün simasıyla hep Ada çamlıklarında babasının yanında dolaşıyor **gibidir**. (D-2, 21)

Gözlerindeki garip dalgınlıkla, yaşadığı çağa çok dışardan, çok uzaktan bakıyor **gibiydi**. (DA, 51)

Öyle ki, gerek bu cins davetlerde, gerek alelâde ziyaretlerde gelip gidenler bu zahmete, daha ziyade birbirinin ayıbını, kusurunu görmek, tenkid etmek, küçük tarizlerle hırpalamak için katlanıyor **gibydiler**. (SAE, 304)

Memed'le Cabbar, "bunun altında bir şeyler var" der **gibisine** birbirlerini süzdüler. (İM, 426)

Göz kırpar **gibi** de bir işaret yaptı. (İM, 481)

Ama bozulur **gibi** olduğunu anladı, güldü. (D-2, 94)

İki iki daha dört eder **gibi**, zenginlik eşittir yüce değerler demiyordum ama, demekten beter, ta yüreğimin içinde duyuyordum bu eşitliği. (C, 14)

Gerçi, vekillerden bazıları yerli yerinde duruyordu ama, yarın ne olacaklarını bilmez **gibiydiler**; bunlardan birkaçı da seçimlerle kazanamadıkları için vazifeleri başından çekilmişlerdi ve İsmet Paşa, henüz Lozan'dan dönmemiş bulunuyordu. (P45Y, 43)

O zaman, Hoca'nın hayatına ilişkin daha derin bir şeyi ilk defa sezdiğimi anladım, ama bunun ne olduğunu söyleyebilecek **gibi** değildim. (BK, 93)

Hiç tükenmeyecek **gibiler**. (C, 262)

Çeriye tanıyacak **gibiydi**; çıkaramadı. (A, 206)

Ses kalındı, alabildiğine gürdü, en müthiş fırtınaları bastırarak kadar insan üstü bir gücü var **gibiydi**. (DA, 71)

Kültürün kaynaklarının dilde olduğunu ise bilen yok **gibi**. (DB, 61)

Devrimizdeki cidden dehşet verici bu içtimai hastalığın belirtilerini yine Gökalp'ın yarımyüzyıl evvel söylediği; şu formülle tesbit etmek mümkün **gibidir**. (TMM, 74)

ç) Tahmin

"**gibi**" edatı, "gel-" fiili ile birleşerek "**gibi gel-**" şeklinde birleşik fiil oluşturur ve eksiz isim unsurundan sonra gelir.

Yoğurdu iyi ezeleyemedim **gibime geliyor**. (A, 141)

Köye iyilik yapsak gene sevinirdi **gibime geliyor**. (İM, 384)

El kadar ateş tozum olsa, yapıp çattım, ateşleyip attım, attığımı vurdum, **gibime gelmekte...** (DA, 285)

Taşkent'te bir çiçek saltanatı haline getirilen parklar, bahçeler, bana, nakışlı kilimlerimiz, halılarımız **gibi geldi**. (TT-2, 72)

Çünkü bana hep iki elimin üstünde ve ayaklarım havada yürüyorum **gibi** geliyordu.(SAE, 199)

İyi, hoş, çok güzel; gelgelelim Sultanlık için yetmez **gibi** geliyor. (A, 32)

Kazimov bitmeyecek **gibime** gelir. (K, 207)

d) Aynılık

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "gibi" edatı, zarf yapar.

İsmet Paşa da bir akşam önceki **gibi** Atatürk'ün karşısında oturuyordu. (P45Y, 142)

Bacıbey sağ elinin başparmağını, her zamanki **gibi**, kabadayıcı kuşağına sokmuş, sol elini yoksulluğun çaresizliğiyle yanına bırakıvermişti. (DA, 147)

.., bu hareketi, bugünkü **gibi**, uçaklarla veyâ diğer motorlu vâsıtalarla değil, atlarla yetişerek bastırmışlardır. (TS, 27)

Ancak bu değişme, her canlı varlık **gibi** dilin kendi gelişme kanunları ve hızı içinde olmalıdır. (DB, 10)

Bu bölümü istersek alaycı bir dille anlatılmış bir kıraathane betimlemesi **gibi** okuyabiliriz. (SAE, 314)

Kız, ifadesinde olayı olup bittiği **gibi** anlattı. (İM, 184)

Elhak söylenilen **gibiymişsin** Ali, "tam kıvamında"... (C, 61)

e) Tarz

Bu edat isimlerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

O günler, 'müstakbel zevcinin hovardameşrep olması', Neveser'e, 'mümtaziyet' **gibi** mi görünmüştü? (DSE, 191)

Onun maddî mirasından da mühim olarak uydurmacılık, Atatürk'ün mânevî mirası **gibi** takdim edilmiş, Atatürkçülüğün bir parçası gibi gösterilmiş, bu yüzden de devletin resmî dil politikası olarak yürütülmüştür. (DB, 8)

O zaman demokrasi prensiplerine gereği **gibi** riâyet etseydik başımıza bu felâket gelmezdi. (P45Y, 207)

f) Zaman

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

İlk yıllarda direnenler olmuşsa da dilde Türkçülük hareketi on yıl **gibi** çok kısa bir zamanda kesin bir başarıya ulaşmıştır. (DB, 7)

Nitekim, Atatürk'ün asırlık tecrübelerden edinilmiş bu görünüşündeki isabet, yalnız ilkökul çocuklarımızın değil, kırkını ellisini aşmış birçok ümmî vatandaşlarımızın yeni alfabe sayesinde altı ay **gibi** kısa bir zaman içinde okur yazar hale gelmeleriyle meydana çıkmıştır. (P45Y, 127)

Unutmamak gerekir ki, bugünün üniversite talebesi veya üst sınıflardaki lise öğrencisi 3-5 yıl **gibi** kısa bir zaman sonra iş başına gelerek, yurdun mukadderatı üzerinde söz sahibi olacaktır. (TMM, 200)

g) Çabukluk

"-dık/-dik" ekli sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**gibi**", zarf yapar.

Böyle hava lodos diye, vapur seferleri iptal edilince, iskelelerde dımdızlak kalmaz; arabasına atladığı **gibi**, şoförüne emrederdi: (DSE, 339)

ğ) Bağlama

İsim fiillerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Rasathane gerekiyordu; üstelik aptalların yıldızlara metelik vermemesi **gibi**, yıldızlar da aptallara metelik vermiyordu. (BK, 55)

Bunu, ideolojik konumun zorunlu olarak, nesnel belirlenimleri 'göstereceği' **gibi**, yanlış bir okuma anlayışına düşülmemesi için söylüyorum. (YÜ, 27)

Pancar çok seyrek gülen bir adam olduğu **gibi**, ne Döne'nin evine, ne de kimsenin evine gitmezdi. (İM, 54)

O, bu bakımdan Türk toplumunda halktan ayrı bir zümre teşkil eden eski ulemâ veya hoca takımından ayrıldığı **gibi**, yeni bir Osmanlıca yaratan Servet-i Fünûnculardan da ayrılır. (KD, 30)

Sûriye üzerine giriştiği askerî harekât başarısız kaldığı **gibi**, Osmanlılar'a karşı da varlık gösteremezdi. (TT-1, 147)

Sultanım Melikşah hazretleri nereden geldiğimizi ve nereye gideceğimizi bildikleri **gibi** nerede duracağımızı da bilmektedirler. (A, 15)

Böylece, bir Kafka'nın ihtilâle karşı çıkması ihtimalini ortadan kaldırdığımız **gibi**, olayda rol almayan isimlerin de karışıklığa yol açmasını sağladık. (TO, 345)

Bu tür kullanışlar dilimize zarar verdiği **gibi**, kullanan kimse bakımından da zararlı olmaktadır. (DB, 26)

NOT: Bu edat "bilindiği, görüldüğü" gibi kelimelerle birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Bilindiği gibi dilin anlaşma hususundaki vasıtalığı iki boyutludur. (DB, 9)

Görüldüğü gibi, nesiller arasındaki bağlantıyı, anlaşmayı sağlayan vasıta, yazılı olsun sözlü olsun dildir. (DB, 9)

68. GÖRE (<kör-e)

a) Denklik, uygunluk

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Âdetlerine **göre** elbiseleri, zevklerine **göre** hayatları vardı... (UU, 62-63)

İyi bir terzi, esvabı yalnız vücudumuza **göre** biçip dikmekle kalmaz, bir yandan da ruhumuzun girift şeklini o esvaba geçirir. (K, 256)

Çocuklarımızı Batı modeline **göre** mi, Doğu modeline **göre** mi yetiştireceğiz? (KD, 37)

Çağın araçlarına **göredir** mertlikler. (DA, 296)

Buğdayı, arpası ona **göreymiş!** (DA, 40)

Levend yüzbaşısı Kurt Ali Bey bütün gücünü bu mektubun bitmesine **göre** ayarlamış gibi adını söyleyince gözlerini bir an kapattı. (DA, 58)

Nihayet, hatırladığıma **göre**, saat onbire doğru idi, aşağıdan işitilen marş sesleri üzerine, bulunduğumuz haldeki kalabalıkta bir dalgalanış oldu. (P45Y, 227)

Türk şâiri Mehmet Emin Bey'e Türkçülüğü aşılayan, kendisinin söylediğine **göre** Efganlı Şeyh Cemâleddin'dir. (UU, 44)

Verdikleri mânâdan anlaşıldığına **göre** kelimeyi aşmak fiilinden çıkarmışlar. (DB, 69)

b) Karşılaştırma

İsimlerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

O zamana **göre**, iyi kazanıyordum. (SAE, 70)

Son yıllarda ortaokula gelen deli fişek Türkçe öğretmenlerine bakılırsa, bu kendine **görelilik**, çok eskilerden, Selçuklu sultanlarının kasabayı yazlık diye kullandıkları dönemden gelmedir. (D-2, 60)

Köprülünün gücü ve kişiliğinden korktuğu için Sultan, kafasındakileri uygulamaktan çekiniyordu, şimdi Başvezir öldüğüne, yerine de babası kadar güçlü olmayan oğlu geçtiğine **göre**, Padişah'tan cesur kararlar beklemenin sırasıydı. (BK, 117)

Şimci bir taksimiz olduğuna, bu dağı aştığımıza, bu hendeği atladığımıza **göre**? (FİG, 256)

Yeni ve parasız evlileri o kadar korkutan ev açmak, geçim sıkıntısı, yalnızlık gibi şeyler de-Abdüsselâm Bey bu yalnızlık kelimesinin üstünde bilhassa duruyordu-Soğanağa'daki evde hep beraberce oturacağımıza **göre** kendiliğinden ortadan kalkıyordu. (SAE, 69)

c) Sınırlandırma

İsimlerin yaklaşma hâli ile kullanılan "**göre**", zarf yapar.

Nereye gittiler onlar şimdi sana **göre**? (İM, 143)

Vallaha, güzellik nisbî bir şeydir hanımefendi. Herkese **göre** değişir. (ŞYY, 206)

Anlam biliminde varılan neticelere **göre**, hiçbir dilde yüzde yüz eş anlamlı kelime yoktur. (DB, 103)

Bilhassa son zamanlarda yayılması için hayli gayret sarf edilen ikinci fikre **göre** ise, medeniyet bölünmez bir bütündür ve başarı kazanmak, bütünü toptan kabûl etmekle mümkündür. (TMM, 45)

69. HAKKINDA (<hakk-ı-n-da)

a) İlgi

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir adlı güzel kitabını okuyanlar, Türk kültür ve medeniyeti **hakkında** çok canlı bir fikir edinirler. (KD, 80)

İlim ve san'atların tahsili **hakkında** bir konferans vermeğe dâvet edildi. (UU, 350)

Selen'in durumu **hakkında** bilgi alırım, ona göre bir karar veririz. (C, 50)

Mamafih Sülukoğlu **hakkında** ciddî deliller varmış. (C, 51)

İnce Memed **hakkında** çok deli şeyler düşünüyor, korkuyor, ürperiyordu. (İM, 412)

Bu bakımdan eski Türk bahçeleri **hakkında** o kadar kesin hükümler vermek zordur. (GK, 63)

Bütün hayatımı dört duvar arasında pinekleme ve saçmasapan kitaplar yazmakla geçirdiğimi saklar, tanımak istedikleri bu ilginç diyar **hakkında**, tıpkı Sultan'a yaptığım gibi, alışkanlıkla uydurduğum inanılmaz hikâyeler anlatırdım. (BK, 132)

NOT: "**hakkında**" edatı, "-ki" eki ile birleşir.

Böyle bir sosyoloji toplumun kendi iç dünyası **hakkındaki** şuuru. Toplum aynaya bakmaktan hoşlanmayan bir Narsis. (UU, 269)

Bilakis psikanaliz **hakkındaki** izahat devam etti. (SAE, 97)

70. HÂLDE (<hâl-de)

a) *Durum*

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

375 sayfalık roman, kötüce yapılmış şive taklitleriyle okunmaz **hâldedir**. (UU, 77)

b) *Karşılık*

"-dık/-dik" ekli sıfat fiilinin yalın hâli ile kullanılan "**hâlde**" edatı, zarf yapar.

Düşüncemin duvarlarına resimler asmak istediğim **halde** bir türlü olmadı. (TO, 25)

Meğer maarif hizmetine gireli otuz altı yılı doldurduğu **halde** bir tarih yanlışı dolayısıyla hizmet süresi Vekâletteki künyesinde otuz üç sene olarak görünüyor, bundan ötürü de emsai bir üst derece maaş aldığı **halde** zavallı resim hocamız mağdur duruma düşmüş bulunuyormuş. (ŞYY, 74)

Emine hiç denecek kadar az yediği **halde** Cafer'in elinde avucundaki tükenmişti, azıkları da, katıkları da, dizlerinde dermanları da kalmamıştı. (ÖÇ, 91-92)

Osman Bey, Balkız'ın aralarında bulunup bulunmadığını çok merak ettiği **halde**, kaçamak olsun bakamıyordu. (DA, 216)

Batanyates, çok belli bir rahatlama içinde tahtından kalkıp, İmparatorluk âsâsına sıkı sıkı sarılmış olduğu **halde** Ersagun'a yaklaştı: (A, 242-243)

71. HÂLE (<hâl-e)

a) *Durum*

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar. "**hâle**" edatı çoğunlukla "gel-" fiilinden önce kullanılmaktadır.

Halide Edib, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik, Sabahattin Ali ve eserlerini öztürkçe'den önce yazmak bedbahtlığına uğramış yüzlerce yazarın eseri anlaşılmas ve okunmaz **hâle** gelecek. (KD, 2367)

İlmi öven, "Her canın ölümü tadacağından" bahseden hadis ve âyetler, türbelerin iç duvarlarından birer-ikişer harf dökülerek, düşerek, oyularak, kırılarak, okunmaz **hâle** gelmişler. (TT-2, 263)

Arılaşması amacıyla târihî birikimleri olan sözcükler dilimizden atılmış, para ödenerek yenileri türetilmiş sözde: en azından Fuzûlî şiiri okunmaz **hâle** getirilmiş. (UU, 72)

Olmakta olanın, olmuş **hâle** gelmesidir. (UU, 106)

Sessizlik elle tutulur **hâle** geldi; kaskatı. (A, 296)

Gül kokusu bülbülün göğsüne yerleşir ve bülbülün cismi Tataristan âhûsunu kışkançlıktan çatlatacak **hâle** gelir. (GK, 33).

72. HÂLİNDE (<hâl-i-n-de)

a) Tarz

Bu edat, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Bazı hususi şahıs ve derneklerin çırpınışları **hâlinde** geçip giderdi. (DB, 63)

Tepeden bir gökkuşağı **halinde**, denize serpilmiş olan Sporad adalarını görüyordu. (ÖÇ, 56)

Ortalarında birer havuz bulunan kare biçimindeki teraslar, havuzlara bağlı dörder ayrı kanalla yine kare biçiminde dörder parçaya ayrılmakta, sular setten sete çağlayanlar **halinde** akıtılmaktadır. (GK, 57)

b) Şart

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**halinde**", zarf yapar.

Bu mefkûrenin gerçekleşmesi **halinde** Türk şiveleri arasında bir yakınlaşma olacağı da tabiidir. (DB, 50)

73. HAREKETLE (<hareket-le)

a) Vasıta

Bu edat, isimlerin ve isim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Yine de, çeşitli kaynaklardan, şiir ve minyatürlerdeki bahçe tasvirlerinden ve seyahatnamelerdeki notlardan **hareketle**, Türk bahçesinin temel özelliklerini doğruya yakın bir şekilde tesbit etmek mümkündür. (GK, 63)

Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün "Türk Halk Hikâyelerinde Rüya Motifi ve Şamanlığa Giriş" isimli incelemesi Türklerin müslümanlığı kabul etmelerinden önceki inançları

olan Şamanizm ve Şamanlık etrafında teşekkül eden kültürlerini, âyin ve törelerini, halk hikâyelerinde tekrarlanan ve kompleks bir motif olan rüya motifinden **hareketle** islâmî şekle ve ruha bürünüşünü açıklamaktadır. (ATŞG, 12)

Bu müşterek plandan **hareketle** âşık hikâyelerinde hikâye kahramanlarının ve yaşayan gelenek içinde bu edebiyatın temsilcilerinin aşk, sanat ve bilgiye dört safhada ulaştıklarını tesbit ettik. (ATŞG, 116)

1883'te Ralph Waldo Emerson, uyku ile insanın sonsuz hürriyete ulaştığını bu sebeple arzuların faaliyete geçtiği görüşünden **hareketle** rüyalarındaki imalardan faydalanarak insanların kendi kişiliklerini tanıyabileceklerini belirtti. (ATŞG, 101)

74. HARİCİNDE (<haric-i-n-de)

a) Sınırlandırma

"-den başka" anlamını ifade eden bu edat, isimlerin ilgi ekiyle veya yalın haliyle kullanılır, zarf yapar.

Yalnız tek bir kelime söyleyebilirdi: "Nişanlanıyor musunuz?" ve bu kelimenin açacağı bahis üstünde belki saatlerce konuşabilirdi; fakat bunun **haricinde** hiçbir mevzu, onun bir tek alâka sahasından başka her kanalı tıkamış zihnini açmak kuvvetinden mahrumdu. (Bİ, 228)

Orhan salonun ayrı iki zihniyette iki partiye ayrıldığına dikkat etti ve hemen Vedia'ya döndü; birşey söylemek istiyordu; fakat Bahri'nin tâbirile "hep aynı mesele" **haricinde**, bu kızla kendi arasında henüz hiçbir müşterek mevzu olmadığı için, âdi ve umumî bir bahse girmek istemiyerek susmaya mecbur oldu. (Bİ, 127)

Orhan bu kadının tehditlerine "o haydut..." sözünün delâlet ettiği ve bu vak'a **haricinde** başka nev'iden öfkelerin de karıştığını anladığı için elini uzattı, önünde duran yazıhane koltuğunun arkasını tuttu ve başını önüne eğdi. (Bİ, 27-28)

Ne olabilir? diye düşündü, müdür ya hâdiseyi menfaat mülâhazaları **haricinde** mülâhaza eder, yahut da bir talebe kaybetmenin zararına razı olmaz. (Bİ, 31)

75. HAS

a) İlgi

Bu edat, isimlerin yaklaşıma hâli ile kullanılır, sıfat ve zarf yapar.

Bu güne **has** modern bir skolastikten bahsolunabilir. (KD, 173)

Onun kendine **has** bir şaşıması vardır. (KD, 224)

Şu halde, hepsi Batı medeniyeti dâiresinde bulunmalarına rağmen, bir İngiliz'i Alman'dan, bir Fransız'ı İspanyol'dan, bir İtalyan'ı İskoçyalı'dan ayıran kendilerine **has** kültür değerleri vardır. (KKÜD, 38)

Kelimelerin seslerini kullanarak yeni ahenkler vücuda getirmek fikri de Nazım'a **has** değildir. (KD, 211)

76. HASEBİYLE (<haseb-i-y-le)

a) Sebep

İsim fiillerin yalın hâliyle kullanılan bu edat, zarf yapar.

Soyadı kanunu çıkınca, dedem, Atatürk'le hayata atılan yeni bir devletin çocuğu olmak **hasebiyle**, soyadı olarak, Atasoy'u münasip görmüş. (C, 36)

Fakat İspanyol nezlesinin patlak verdiği, geçen yıl aynı salgından ondört bin kişinin ölmesi "**hasebiyle**" herkesi dehşete düşürdüğü, doğru: (DSE, 332)

Balonun bir kıyafet balosu olmaması **hasebiyle** son anda mor kadife maskeden vazgeçildi. (K, 269)

Ahmet Ziya, 'methaldar olan' beş altı isim sıraladı, ablası, Selânikli olmaları '**hasebiyle**' sadece İlhami Nafiz'le Mümtaz Fazlı'yı şöyle böyle tanıdı. (DSE, 93)

Hem Atatürk'ün en yakınlarından biri olmak, hem de dil heyetlerinin içinde bulunmak **hasebiyle** Atay'ın sözleri, en güvenilir delil olarak kabul edilmek lâzımdır. (DB, 156)

77. İBARET

a) Sınırlandırma

İsimlerin ve isim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Zira, Serbest Fırka'nın, sayısı zaten on kişiden **ibaret** üyelerinin her biri, bir köşeye sinmiş suspus olmuştu ve Halk Partililer'in açtıkları yaylım ateşinin nişangâhı olarak ortada yalnız Fethi Bey vardı. (P45Y, 119)

Çünkü bu değiştirmeler dünya şiirinin yeni tecrübeliridir, olmasa bile şiir bir dil çarpıklığından **ibaretse**, düzyazıdan ayrılmış, ya da onunla karışmış ne önemi var? (ŞOK, 48)

Köy bir onlardan **ibaret** değil ya? (FİG, 275)

İklim şartlarının uygun olduğu bütün Türk şehirleri bir baştan bir başa bahçe ve bostanlardan **ibaretti** denilebilir. (GK, 67)

Şairlerimizin, eleştirmenlerimizin ve bütün yazarlarımızın öteden beri çoğunlukça izledikleri Fransız edebiyatı, dadaisme'den ve bir sürü isme ile biten türedilerden mi **ibarettir**? (D-1, 90)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yaptığı iş, saatleri ayarlamaktan ziyade, zamanı parçalamaktan **ibarettir**. (SAE, 343)

78. İÇERSİNDE (<iç-eri-si-n-de)

a) Zaman

Zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Üç beş dakika **içersinde**, yıllara sığmayan bir sevgi dünyası doğmuş, hayranlıktan, şaşkınlıktan, heyecandan kolum-kanadım düşmüştü. (TT-2, 65)

b) Durum

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Atatürk, bu anlayış **içersinde** ölmüştür. (TS, 17)

79. İÇİN (<uç-u-n)

a) Sebep

Zamirlerin ilgi, isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Babam beni Anavarza ovasında sineklere yensin, pis, beş paralık köylüleri her akşam her sabah karşısında görsün, onlarla konuşsun diye mi bu kadar okuttu? Şu halime bakın, bunun **için** mi? (İM, 407)

Demek bizi o candan kucaklayışı, türkülerimiz **içindi**. (TT-2, 71)

İş kehanete kalmadan, Hoca çıkmak zorunda kalmış, dirlik beratı **için** yaz sonunu beklemesini söylemişler. (BK, 56)

Daha onu pek tanımadığım **için**, ne yapmak nereye varmak istediğini kestiremiyordum, ağzım bir karış açık, yüzüne bakakaldım. (C, 65)

Şiirle nesiri birbirine karıştırdıkları, bir tür manzum nesir yazdıkları **içindir** ki, Tanzimat ve Servet-i Fünun şairlerinin birçoğu, şair olamamışlar ve bize şiirin lezzetini tattıramamışlardır. (D-1, 14)

Senin şiirlerinde ışık varsa, karanlıklar içinde insana eğildiğin **içindir**. (D-1, 78)

NOT: "bu, o" gibi kelimelerin ilgi hali ile birleşen bu edat, sebep bildiren cümle bağlayıcısı yapar.

Bunun için mi yoruyorsun beni? (D-2, 10)

Bunun içindir ki kelimeler, asırların ve asırlar içinde millî ataların işledikleri birer söz mücevheri'dir. (TS, 9)

Cümlelerin temel unsuru, esas fiildir, **onun için** daima sona getirilir. (DB, 29)

Onun içindir ki, bu hâtıraları okuyanlar hiç bir yalan ve iftiraya tesadüf etmiyecekler, sadece bir takım şimdiye kadar gizli kalmış hakikatleri öğreneceklerdir. (SAE, 24)

b) Amaç

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Pederin, âli tahsil **için** Paris'e göndermesinde, bunun az dahli olmamıştır yâni!. (DSE, 122)

Paris'teki son kalışımız **için**, Majestik otelinin rengi atmış büyüklükleri içine yerleştik. (D-1, 188)

Boyacıya, bu sırrı saklaması **için**, yirmi beş kuruş fazla verdi. (TO, 117)

Sefer hazırlıklarının Rodos kuşatması mı, yoksa Belgrad kuşatması **için** mi yapıldığı pek bilinmiyordu. (TT-1, 272)

Sefil olmamak **içinse** elden gelen yapılmalı. (s, 91)

Ün elde etmek, para kazanmak **için** mi? (D-1, 104)

c) Uygunluk

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bizim **içinse**, herhangi bir sıkıntılı günümüzde, lâfını açıp rahatça gülebileceğimiz herhangi bir adam. (C, 62)

İlk insanlar **için** en üstün varlık güneştir. (DB, 137)

Duymasını bilen **için**, her saniye, ilk doğandan son can veren'e kadar bütün varlıkların şarkıları ile örülü. (UU, 304)

c) *Yerine geçme*

" **için** " edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Şimdi bu tek kelime **için** bu uzun kelime grubunu mu kullanacağız? (DB, 20)

Dilde yoksullaşmanın diğer cephesi, pek çok kavram **için** tek kelime kullanılmasıdır. (DB, 22)

d) *Zaman*

Zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ama okuyanları, ya da filmini görenleri bir kaç saat **için** de olsa, bir düş dünyasına götürmüştür bu roman. (D-1, 216)

İlk karısını ve ondan olan çocukları zar zor beslerken şer'î mahkeme kararıyla evimizde birkaç gün **için** , o da ücretini vererek, misafir kalan bir kadıncağızla, hem de kocasından boşandığı günün haftasında, kaşla göz arasında evlenmesi bu zaafların en iyi misalidir. (SAE, 24)

Türk edebiyâtının en önemli sorunu, bugün **için** bir öz kişiliğini bulma sorunudur. (UU, 26)

e) *İlgi*

İsimlerin ve zamirlerin ilgi veya yalın, sıfat fiillerin yalın hâliyle kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Haydi tatlım, bak şömineyi senin **için** yaktım, gel ısın, haydi. (C, 10)

O benim **için** ininden çıkıp da dağlara geri geldi. (İM, 432)

Sun'i kelimelerin geniş halk kitlelerince benimsenmesi isteniyorsa cemiyet **için** edebiyat anlayışı da benimsenmelidir. (DB, 51)

Babam, dedesinin bu cami **için** ayırdığı parayı yemişti. (SAE, 82)

Afşın Bey gibiler **için** savaş meydanları gerekir. (A, 10)

Yeni bir düşüncenin heyecanına bir haftadan fazla dayanamıyor, kısa bir süre içinde aptallarını hatırlayarak her şeyi unutuyordu, zaten şimdiye kadar düşündükleri yetmez miydi onlar **için**? Üzerlerinde bu kadar kafa yormaya değer miydi? (BK, 61)

Burası bu kitabı okuyacaklar **için** artık bir muammâ olmayacaktır (TS, VIII)

Dostum, sizin bahsettiğiniz sağlam kıymetler ancak bir lokma, bir hırka yaşamaya razı olanlar **içindir**. (SAE, 279)

80. İÇİNDE (<iç-i-n-de)

a) Zaman

Zaman isimlerinin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yarım saatin **içinde** ikinci defa olarak bayılmıştı. (ŞYY, 27)

Bu inançla tuttu, üç günün **içinde**, ders verdiği üç şubeye de "La Pipe Turque" adlı parçayı, noktasına, virgülüne, hatta noktalı virgülüne kadar ezberletti. (ŞYY, 66)

Bir ayın **içinde** üç maaşımı birden sarf ettim. (SAE, 145)

Bu müddet **içinde** göze girmek, göze girip de takımda yer almak için, canını dişine takarak didinir ve çok zaman o aşırı coşkunlukla karşı taraf farlarına lüzumsuz şarjlar yapıp, bize bir iki penaltıya ve dolayısıyla mağlubiyete mal olurdu. (ŞYY, 101)

Nedim de bir gazelinde böylesine güzel bir eserin bir kaç ay **içinde** nasıl tamamlandığına hayret ettiğini söylemiştir. (GK, 132)

Tekerlekler, ekin tarlasının, önce sürülüp kabartılıp sonra yaz **içinde** kurumuş, tarazlanmış toprağında hızla döndü. (FİG, 251)

Dillerde kelimeler, uzun asırlar **içinde**, işte bu mûsikîli çalışmalar sonunda nağmeleşmiştir. (TS, 8)

NOT: "**içinde**" edatı, "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Türkçe'nin Sırları'nda, dilimizin bilhassa son otuz yıl **içindeki** buhranlı mâcerâsına ısrarla temâs edilmiştir. (TS, VII)

Türk dilinin şu son 30 yıl **içindeki** eşsiz talihsizliği, bütün bu bilgi ve düşüncelerden uzak kimselerin elinde kalmasındandır. (TS, 20)

b) Durum

İsimlerin ilgi veya yalın, sıfat fiillerin yalın hâliyle kullanılan bu edat, zarf yapar.

Değirmenoluk, pırıl pırıl bir rüyanın **içindeydi**. (İM, 414)

Yıllardır unuttuğu bir duygunun **içinde** ürperiyor, eriyor, daha da titriyordu. (İM, 457)

Ya da son buluşmamızda büyük bir fırtına kopmuş olsaydı aramızda ve birçok söz yarım kalsaydı, birçok mesele çözüme bağlanmadan büyük bir öfke ve şiddet **içinde** ayrılmış olsaydık da yazmak, anlatmak, birbirini seven iki insan olarak konuşmak kaçınılmaz olsaydı. (TO, 385)

İnsanlarımız, aynı piyesi yıllardır aynı biçimde oynamanın yorgunluğu ve gerçeğe bir türlü benzetememenin bezginliği **içindeyken** ben, bizlere bugüne kadar hiç yararı dokunmamış olan aklın-daha doğrusu, akıl olduğunu sandığımız akıl taklidinin-zincirlerinden kurtularak,bütün ülkeleri ve onların gerçek kişilerini içine alan büyük oyunun heyecanı **içinde** bulunuyorum. (TO, 351)

Evliyken, demek hep bir şeylerin telaşı **içindeymişim**; hep başka şeyler düşünürmüşüm. (TO, 357)

İşte, bu şartlar **içindedir** ki, ilk koalisyon hükümeti davama imkân bulamamış ve herkesin bildiği gibi siyasi mahkûmların affı meselesi yüzünden ortaklar arasında çıkan anlaşmazlık üzerine çöküp gitmişti. (P45Y, 283)

Atakan, tedirgin bir bekleyiş **içindeydi**. (C, 212)

Gülnaz, şuursuz bir çırpınma **içindeydi**, müdafaaya geçti: (C, 46)

Nice yıllardan beri herkes biliyor ki Türkiye'de dil işleri tam bir çıkmaz **içindedir**. (TS, 275)

c) *Sınırlandırma*

İsimlerin ilgi veya yalın, isim fiillerin yalın hâliyle kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bu rakamların **içinde** en sık geçeni 17 ve 153 rakamları idi. (SAE, 132)

Japon bahçe sanatları **içinde** en tanınmış olan İkebana, vazo ölçeğinde yapılan çiçek, yaprak ve dal düzenlemesidir. (GK, 164)

Türkiye'den Mustafa Suphi ve demin okuduğum yazı **içinde** ismi geçen yirmiye yakın milletin mümessilleri... (Bİ, 91)

Günlük yaşantıların küçük koşuşmaları **içinde** bunalmayalım, nefes nefese kalmayalım. (TO, 398)

81. İÇRE (<iç-re)

a) *Sahiplik, bağlılık*

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Onlar konfor **içre** zihinleriyle insanın aklını ve yüreğini, şiirin özü ve biçimini, şiir okumanın yöntemini ve yararını birbirinden hep ayrı tutmuşlar, yahut ayrı tutulmasından kârlı çıkacaklarını hesaplamışlardır. (ŞOK, 19)

Diyordunuz ki, insan tabiat **içre** bir mahlûk olduğu için, faaliyeti de, zarurî olarak müşahhas bir karaktere sahipti ve sûje dediğimiz şey sizce, Hegel'in zannettiği gibi "saf-pur" bir faaliyet değildi. (Bİ, 84)

82. İLE (<il-e)⁽¹⁾

a) *Vasıta*

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

(1) Bu edatla ilgili daha çok ekleşmiş örneklere rastladık. Ekleştiği için bu örneklere çalışmamızda yer vermedik.

"Liya" diye bağırarak koşunca, gezgin ozan, eli göğsünde eğildi, çok temiz bir Rumca **ile** konuştu. (DA, 51)

Bir gün sonra, akşama yakın saatlerde, Polat Şemsiyev'in getirdiği bir araba **ile** yola çıktık. (TT-2, 79)

Ve bütün bunları her kelimeyi sanki beynim denen odun kütüğüne çakı **ile** kazmak istiyormuş gibi ince, sivri, insana baş dönmesi, bulantı verecek kadar dikkatli bir sesle söylerdi. (SAE, 129)

Yavaş yavaş, adeta kendiliğinden olan ve yüzlerce insanın ortaklığı **ile** meydana gelen bu hareket "köklü ve başarılı" olmuştur. (KD, 230)

b) Beraberlik

İsimlerin yalın hâli **ile** kullanılan bu edat, zarf yapar.

Sabahleyin Doktor Ramiz'i bu müjde **ile** karşıladım ve rüyamı anlattım. (SAE, 100)

İnsanı bir kaya veya kuş **ile** bir tutar. (KD, 129)

Edebiyat, muhteva, şekil ve üslubu **ile** alelâde konuşmadan çok üstün olmakla beraber, günlük konuşmaya, yani dile sıkı sıkıya bağlıdır. (KD, 217)

c) Tarz

İsimlerin yalın hâli **ile** kullanılan bu edat, zarf yapar.

Burada Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar gelen kültürel gelişmeler, ana çizgileri **ile** özetlenmiştir. (KD, 136)

Bu kültür henüz bütün ayrıntıları **ile** incelenmemiştir. (KD, 144)

Uzun uzun açıklanması gereken sorulara bile kısa bir cümle **ile** hattâ bir mırıltı **ile** cevap verirler. (KD, 201)

ç) *Sebep*

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Mamafih sonuncu babanızın ölümü **ile** size bir nevi istiklâl ve olgunluk gelmiş olabilir. (SAE, 95)

Öztürkçecilerin düşüncelerinin ipi kopmuş balonlar gibi havada uçması, kalfalarında tarihî kültür mirasının bulunmayışı **ile** açıklanabilir. (KD, 203)

d) *Zaman*

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Karanlığın çöküşü **ile** de çeri, Süleyman Şah'ın ardından Antiyokya'ya aktı. (A, 311)

e) *Durum*

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Sıra **ile** birkaç rakamdan başka, sadece majüskül birkaç harf vardı. (SAE, 197)

83. İLERİ (<il-eri)

a) *Sebep*

İsim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Numan'ın aftan hoşlanmayıp yan cebime koy demelere getirmesinden **ileri** hoşlanmıştım salıverilmelerine. (FİG, 135)

84. İLİŞKİN (<il-i-ş-kin)

a) İlgi

İsimlerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar. "**İlişkin**" edatının bir örnekte "-lik" yapım ekini aldığı görülmektedir.

İnsana, doğaya ve topluma **ilişkin** gerçeklikler, bu dünya görüşü doğrultusunda 'yeniden-üretilir' James'in romanlarında. (YÜ, 11-12)

Belirli bir tarihsel döneme **ilişkin** gerçekliğin tümüyle bilinmesinden sonra, o dönemin gerçekçi düzlemde yazınsallaştırabileceğini vurgulamak istiyordu Aragon bu sözlerle. (YÜ, 40)

İçi karmakarışık, çocukluk yıllarından Ahmet'e **ilişkin** bir sürü çağrışım, birbirine zincirleniyor. (DSE, 76)

Abdi Bey, daha şehre ayak basmadan, Paris'e **ilişkin** bazı şeyler biliyordu ama, 'tebbuatı' sayesinde değil, Rosa'dan. (DSE, 152)

Doğan'ı ne kadar merak ettiğini, kocasınınsa asla mektup yazmadığını bildiğinden, çocuğun yaşantısına **ilişkin** ayrıntılı bilgiler getirirdi. (DSE, 320)

En sağlam bağın organizmaya **ilişinlikle** kurulduğu topluluklarda bağımsız bir yaşantı alanı olarak şiirden söz edemeyişimiz bu bağlamda anlaşılmalıdır. (ŞOK, 83)

85. İTİBAREN

a) Zaman

Devam etmekte olan bir işin başlangıç noktasını ifade eden bu edat, isimlerin ayrılma hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Bir gece, babası gene sokağa çıkmış olduğu için, anne kız, Nazım Bey için erken sayılan bir saatte-dokuz buçuktan **itibaren-** onunla birlikte uzun bir süre geçirmek ve paşanın sıkıcı hatıralarını dinlemek zorunda kaldılar. (TO, 178)

Mukaddime XIX. asrın başlarından **itibaren** Avrupa kütüphânelerinde boy göstermiş, III. Murad devrinde Pirizâde tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, mütercim esas metni üçte birine yakın ilâveleriyle zenginleştirmiş,... (UU, 354)

... yarın daha şiddetli olacağı endişesi başgöstermişti ve bence asıl o andan **itibarendir** ki, 27 Mayıs'ın memlekette uyandırdığı şevk ve heyecan yavaş yavaş soğumaya, sönmeye yüz tutmuştu. (P45Y, 269)

İlk sahifeden **itibaren** bir sayısı ile başlarız ve devam ederiz, yani araya kesinti koymayız; sahifeler birden başlayarak sonuna kadar kesintisiz olarak devam eder. (DB, 22)

Sizlere bu beyannameyi yazdığım dakikadan **itibaren** Allah'ın yardımına dayanarak ve öğrenerek bu büyük ve şerefli görevi yapmağa başlamış bulunuyorum. (AB, 279)

İyi işte, şu andan **itibaren** lise ikinci sınıf öğrencisiyim. (C, 147)

86. İTİBARIYLA (<itibar-i-y-le)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

İyi bakım ve iyi terbiye çocukların da ruh ve beden **itibariyle** daha iyi yetişmesini sağlıyor. (KD, 103)

.., İtalya'da Yüksek Rönesans devrinde gelişen bahçeciliğin, esas çizgileri **itibariyle**, antikitenin bahçe sanatıyla çok az ilgisinin bulunduğunu söyler ve Osmanlı tesiri üzerinde özellikle durur. (GK, 71)

Beslenme, barınma ve çoğalma için insanın yaptıkları ile öteki canlıların yaptıkları mahiyetleri **itibariyle** birbirinden köklü bir biçimde farklıdır. (ŞOK, 21)

b) Sebep

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Evet efendim, her dairenin tabii çatısı olan kadro olması **itibariyle**. Bir nevi idarî ve organik iskelet gibi... (SAE, 194)

Ferde ait özel bir idrak gibi görüldüğü halde, zümrenin (dinî, meslekî, estetik, ekonomik) veya toplumun tamamını tesir altına alan zihniyetler, ortaya çıktığı psiko-sosyolojik sahanın/durumun bir objesi olmak **itibariyle**, kültür kavramına çok yakın bir özellik taşır. (KKÜD, 51)

Moğollar ve Gürcüler karşısındaki başarıları yüzünden her tarafta mücâhid olarak tanınmış, hele Moğol sürülerini durdurmayı başaran tek Türk Sultanı olmak **itibariyle** bütün Müslümanların gönlünü kazanmış olan Sultan, şimdi artık Moğol vahşileriyle bir tutuluyordu. (TT-1, 118)

NOT: Bu edat, "esas, netice" kelimeleriyle birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Hayatın tadını koku, renk, çiçek gibi, hislere hitap eden eşyada bulanlar, **esas itibariyle** felsefelerini, son derece muğlak fikirlere itina ettirirler. (TO, 86)

Kültür milletlerin ve **netice itibariyle** insanlığın sağduyusu, zekâsı, kabiliyet ve gayretinin zaferidir. (TMM, 60)

87. İTİBARLA (<itibar-la)

a) Bağlama

Bu edat, "bu, şu" kelimeleri ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Şu itibarla ki, şimdiye kadar halkı mükellef kılan para işlerinde memnuniyetsizlik daima esastır. (SAE, 14-15)

Bu itibarla saatleri geri kalanlardan aldığımız nakit cezaya iki kuruş zam yapmamızı herkes gayet tabii buldu. (SAE, 18)

Bu itibarla siyasî hâkimiyet ve kültürel tesirleri daha ziyade büyük kıt'a şartlarına dayanıyordu. (TMM, 7)

... dördüncü kere büyük bir cesaretle güzellik müsabakasına girmeğe hazırlanan ve

bu iş için bize yeniden bitmez tükenmez masraf kapıları açan küçük baldızıma, genişçe ve asıl elbiseyi hiçbir suretle tutmıyan, **bu itibarla** son derecede göz alan ve bi-naenaleyh yüzde doksan dokuz kraliçeliğini sağlayacağına Pakize'nin inandığı bir kemer tedarik edebilmişim. (SAE, 47)

88. KABİL

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâliyle kullanılan "**kabil**", sıfat yapar.

Rejisör Halid Refiğ ise, "Bu **kabil** filmlere yurt dışında çeşitli ödüller verildiğini, bu ödüllerin de Yeşilçam'ı aynı çizgide yeni filmler yapmaya teşvik ettiğini..." belirtti. (TT-2, 190)

Vahüdetin Efendimizin de elinde bu **kabil** insanlar olsaydı Mustafa Kemal'in kim olduğunu anlamaz mıydı? (İM, 292)

Ecnebiye karşı neyin fıkdanını çekiyoruz, bu **kabil** münevver ticaret erbabının değil mi? (DSE,127)

89. KABİLİNDEN (<kabil-i-n-den)

a) Benzerlik

İsimlerin, isim fiillerin yalın hâliyle kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Hatıra **kabilinden** bir şeyler karalıyordu (TO, 363)

Kafiyeli çapraşık temiye (muamma) **kabilinden** telmihlerle dolu olan taşlamalar pek eğlenceli olur ve diğer âşıklar da reisi takip ederdi. (ATŞG, 39)

Kadınlar üzerindeki stajı iki üç komşu kızını aşmayan toy bir delikanlıya otuz beş yaşının objektif görüşlerini mal etmeğe kalkmak, olsa olsa İstanbul'un fethinde paraşütçü kıtaların rolünü araştırmak **kabilinden** bir anokronizm örneği olur. (ŞYY, 52)

.., manifaturacı Şakir Ağa'dan şosenin genişliğinden biraz fazla kaput bezi getirttim, üzerine yeni harflerle Kasabamız Paşamız Minnettar Vatan Hoş Geldiniz **kabilinden** bir şeyler yazdım,... (TO, 54)

.., bu arada-lüzumlu malumat **kabilinden**-subayların elinde file pazarda dolaşmaması ve bu münasebetle emireri kullanmalarının esbabı mucibesini anlattım,... (TO, 75)

90. KADAR

a) Karşılaştırma

Şahıs zamirlerinin ilgi, isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bir şey söylemedim, benim **kadar** onun da sinirlerini bozan bir sessizlik oldu. (BK, 25)

Ben, son perde kapandıktan sonra da herkes **kadar** yemek, içmek istediğim halde, belki de bu isteğimi çok belli ettiğim için, ancak yarım dilim ekmek filan kapabiliyordum. (TO, 63)

Bu esnada ise, benim durumum **kadar** müşkül bir durum tasavvur edilemezdi. (P45Y, 216)

Gerçi ilk günlerdeki **kadar** da sakınmıyordum kendimi. (BK, 81)

Tenkitle bibliyografya edebiyâtın kendisi **kadar** eski. (UU, 281)

Boyları bizim İstanbul gazetelerimizin tam ortadan ikiye katlanması **kadar**. (TT-2, 211)

Onun beni tanıdığı **kadar**, ben onu tanımıyormuşum ki hiç! (BK, 94)

Birkaç parça elbisemi bir torbaya sıkıştırırken, bu yerin, yakalanmadan kaçabileceğim **kadar** yakın olması gerektiğini biliyordum, o kadar. (BK, 95)

b) Sınırlandırma (zaman bakımından)

İsimlerin, isim fiillerin, sıfat fiillerin ve zarf fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Sonra gecenin geç saatlerine **kadar** şarap içerek, cinayet hazırlar gibi, fısıl fısıl, gelecek günlerden konuşuldu. (DA, 77)

Bu bölümde, son olarak, Bursa'da yüzyıl öncesine **kadar** devam ettirilen bir bahar geleneğinden, Erguvan Bayramı'ndan söz etmek istiyoruz. (GK, 42)

Süheyl Ünver, söz konusu albüme II. Süleyman'dan III. Mustafa'ya **kadarki** padişah resimlerinin sonradan ilâve edildiğini, arkalarındaki çiçek buketlerinin ise Garp usulünde yapılmış, zayıf, çirkin ve ruhsuz buketler olduğunu söylüyor. (GK, 163)

Süleyman Beye anlatırken bile, taa Ersagun'dan bu yana, Boğaçı sürükleyişine **kadar** olanı biteni anlatırken bile gülmemek için kendini zor tutuyordu. (A, 286)

Ama Nihal Sırrı Örik, II. Meşrutiyetin ilânından Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişine **kadarki** dönemde yeralan toplumsal ve siyasal gelişmeleri, tıpkı Tolstoy'un Savaş ve Barış'ında yaptığı gibi, roman karakterlerinin bilincinde meydana getirdiği dönüşümlerin içine yerleştiriyor;...(YÜ, 51)

Böylece iki ay içinde, bu türden, küçük, ama hatırlanması hoş bir yığın anıyı keyif ve acıyla yeniden kurdum ve gözden geçirdim; esir düşene **kadar** yaşamış olmam gereken iyi kötü ne varsa düşledim ve yaşadım. (BK, 67)

Bir bahane bulup güneş batana **kadar** bahçede kaldım. (BK, 86)

Sezinleyene **kadardır** bunun gizlisi... (DA, 658)

Yobazoğlu Hasan birden kımıldadı, sonra kendi yöresinde topaç gibi dönmeğe başladı, sonra yandaki huğun üstüne sermek için ıslattıkları kıl çulu delikanlıların elinden kaptı, çula sarındı, göz açıp kapayıncaya **kadarcık** bir sürede safi yalıma kesmiş ahıra daldı. (İM, 45)

"Öğretmen oluncaya **kadar** sabrederim, şu üstümdekilerle idare ederim" dememi bekledi belki, ses çıkarmadım... (C, 15)

Fakat hastalık, tamamen ortadan kalkıncaya **kadar** tedâvi ve müdahaleye devam etmek şarttır. (DB, 63)

c) Sınırlandırma (yer bakımından)

İsimlerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Nurhayat Hanımı kapıya **kadar** götürdü. (TO, 66)

Neden Demircan Ağayı bulmadı da sürüp geldi Söğüt'e kadar, peki? (DA, 126)

Kız sanki içinin şimdiye kadar dokunulmamış en öz, en gizli bir teline parmağını geçirmiş ding-ing-ing diye çekip öttürmüş, onu tepesinden tırnağına **kadar** titretmişti. (ÖÇ, 12)

ç) Yaklaşıklık

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, isim, sıfat ve zarf yapar.

Bu yıl çıkan kitaplardan yirmi **kadarı** aynı başlığı taşıyor. (UU, 113)

Onun altmış yıla sığdırdığı bu eserlerden, günümüze yetmiş **kadarı** bile ulaşamamış. (TT-2, 214)

Anlaşıldığına göre, daha önceki gün bir İngiliz 'paşası' Harbiye Nezaret-i Celilesi'ne gelerek, Nâzır Şevket Turgut Paşa'ya, Bekirağa Bölüğü'ndeki 'mevkuflardan', yirmi **kadarını** teslim alacağını haber vermiş. (DSE, 111)

Yedi yüz şu **kadar** kuruşla tekaüde çıktım. (Bİ, 47)

Dikenli düzüne beş **kadar** köy yerleşmiştir. (İM, 10)

Başbakanlık Arşivinde tasnifi yapılmamış 50 milyon **kadar** vesika vardır. (KD, 245)

Yirmi, yirmibeş kişi **kadardılar**. (ŞYY, 68)

Bir öğrenci olduğumu söyleyerek kendimi tanıttım ve yarım saat **kadar** kendisiyle konuşabildim. (D-1, 212)

Boğaz burda, beş altı adım **kadar** daraldığından, pusuya bilmezden uğrayanların kurtulması, hemen de imkânsızdı. (DA, 550)

Hüsnü Faik, genç ama 'matbuatın güzide şahsiyetlerindendir', gözaltına alınıp Bekirağa Bölüğü'nde bir hafta **kadar** alıkoymuşlar, 'kefalete rapten tahliye edilmiş'. (DSE, 26)

Bir saat **kadar** soracak kimse bulamadan, bir münasip adam bulamadan dolaşıp durdular. (İM, 92)

En uzun çakırdikeninin yüksekliği bir **metre kadar** olur. (İM, 12)

Arkasında, bir mil **kadar** geride, sarı bir duvar gibi batağın sazlığı uzanmaktaydı. (DA, 523)

d) Ölçü, miktar, derece

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat isim, sıfat ve zarf yapar. "**kadar**" edatı, yapım eki (-cık, -lık) alabilmektedir.

Ya sen? Bu gece çıkarır mısın o **kadarını**? (D-2, 103)

Yalnız şu **kadarını** söyleyeyim ki: Her dil İmparatorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz!... (TS, 15)

Hoca'nın dediğine göre, bu **kadarı** bile, şimdiye kadar İstanbul'da yapılanların en iyisiymiş. (BK, 26)

Gâvurun da bir o **kadar** askerini kırdık. (TT-2, 298)

Sana zıkkım yedirmeğe karar vermiştim, bir telâşlandı ki aç kalacaksın diye, ah, şu evde şu **kadar** yıl kaldı, hâlâ tanımamış beni, hiç ben, sevgili şaşkın kuşuma bir veda yemeği yapmaz mıyım, hiç yapmaz mıyım? (C, 396)

Çemberi daraltsalar bile akşama o **kadar** çok kalmamıştı. (İM, 209)

İhtiyacımız **kadar** alıp, ihtiyaçları kadar veriyoruz. (TT-2, 58)

Bir an saniyenin yarısı **kadar** bir an daha ayakta kalsaydı Durdu, beş tane kurşunu birden yemişti. (İM, 212)

Merak bu ya, bölgedeki ünlü Krupp 'sanayi-i harbiye' fabrikalarının, Devlet-i

Aliyye'ye beşyüzü 'mütecâviz' ağır top 'imal ettiğini' öğrendi, buna 'ilâveten' beşyüz kadar sahra topu, elli 'adet' havan. Bu **kadar** mı, hayır: Elbing'te 'kain' Schichau Tersaneleri'ne, sayısı belirsiz torpido; ... (DSE, 180)

Yorgan kocaman bir yorgan. Ben de ne **kadarım** zaten? (İM, 375)

Ne **kadarını** peynir yapacak, ne **kadarıyla** yoğurt çalacaktı? (D-2, 40)

Değişmeler o **kadarla** kalmıyordu elbette. (D-2, 45)

Klasik burjuva romanındaki dönüşümler bu **kadarla** kalmıyor. (YÜ, 46)

Gerçi gönül, insanın duygu merkezi demek, yürekteki mânevi taraf demektir, ama o bu **kadarcıkla** kalmaz. (TS, 80)

Ama bu **kadarcığı** bile Ersagun Beye yetti. (A, 256)

İşte, bunun da canı bu **kadarcık**mış. (FİG, 272)

Terlemişti üstelik... hele Bizans saraylarında kılıcsız, oksuz, yaysız oturmak; çalakılıç at sürmemek, şu **kadarcık** kürek çekmekle Ersagun'u tıknefes etmişti. (A, 220)

Aman canım, ne anlayacak Ballıhisarlı bu **kadarcık** eksliğinden, gediğinden?... (FİG, 156)

Lâf deyip geçerseniz; lâf vardır bir yıllık savaşmanın yapamayacağını bir saatte yapar; lâf vardır, şu **kadarcık** bir lâf vardır Sav-Tekin, bilmediğiniz bir dünyayı kurur. (A, 96)

Bu **kadarcık arzu** bile Türk dünyasında "ışık" ve "kuvvet" unsurlarının devamını sağlamağa kâfidir. (TMM, 220)

Mizacı gerçi hodbincedir, o **kadarcık** kusur, kadı kızında da olmaz mı? (DSE, 94)

Sana şu **kadarlığını** söyleyim ki oğlun ölmedi. (İM, 47)

Bes, bu **kadarlığı** bize yeter. (İM, 499)

Atımı, canım **kadar** sevdiğim atımı elimden alır mısınız? (İM, 59)

Yüreği taş **kadar** sert bir yumruk gibi kalmalıydı. (ÖÇ, 8)

Yüreğinin açlığına kıyas bu veriş de aslan ağzına atılmış bir leblebi **kadardı**. (ÖÇ, 25)

Sultan vebanın uğramadığı uzak bir şehirden beş yüz kedi getirilmesini, Hoca'ya da istediği **kadar** adam verilmesini buyurmuş. (BK, 102)

1879 İhtilali hakkında, herkesin bildiği ve okul kitaplarından öğrendiğim **kadar** bilgi verdim. (TO, 342)

NOT: Bu edat, "ne" ile birleşip "çok" anlamını verir.

Hayretle açılmış gözleri... **Ne kadar** da beyaz. **Ne kadar** da çok ev! Gözlerini bir türlü kasabadan alamıyorlar. (İM, 90)

Çudar, evet, az biraz avanaktır ama, sizin umduğunuz **kadar** değildir. (DA, 311)

Eğer babam eve dönmek için bir kira arabasına binmeğe razı olacak **kadar** perişan olmasaydı, ailem içinde böyle işitilmedik ve görülmedik bir hâdise vuku bulduğu için sevinirdim bile. (SAE, 56)

Anlatılamayacak **kadar** duyguluydum. (TT-2, 92)

Van Humbert, lugattan öğrendiği bu "ilham perisi" tabirini tam yerinde kullandığı için dünyalar verilmiş **kadar** mesuttu. (SAE, 272)

e) Bağlama

"**kadar**" edatı "hem... hem..." anlamını verir. İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli kullanılan bu edat, zarf yapar.

Hoca, seferden bir gün önce savaşın geleceği için ahkâm keserken düşmanlarımız sözü buraya getirmişler, silâhın, zafer **kadar** lânet de getirebileceğini açıkça söylemişler. (BK, 145)

Ne yapacağını şaşırان Mişon 'Çelebi', kurtuluşu 'drahoması' kuvvetli kızına, varlıklı olduğu **kadar** becerikli bir koca bulabilmekte görüyor. (DSE, 126)

1290 yıllarında, Konya Selçuk Sultanlığı topraklarında herkes ya rüşvet alarak ya da rüşvet vererek yaşayabildiği halde, Alışar Bey bunun lafını ettirmeyen, eli erip gücü

yeterse, alan **kadar** verenin de canını yakan soyu tükenmiş sancak beylerindendi ve de Hophop Kadı gelene kadar uçan kuşa borçlu olan sancak beyini Eskişehir esnafının sevip sayması bundandı. (DA, 325)

NOT: Bu edat, "anladığım, bildiğim, gördüğüm, ..." gibi kelimelerle birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Fakat, **anladığım kadarıyla** Bay Türk, siz araba alımında oldukça titizsiniz. (FİG, 219)

Bildiğim kadarıyla Türkiye, sizin filmlerinizde gösterdiğiniz kadar geri bir ülke değil. (TT-2, 186)

Gördüğüm kadarıyla elli yıldan beri bu konuda değişen sadece idareciler ve gelişen sanayi olmuş. (TT-2, 57)

91. KARŞI (<karş-1 <kar-1-ş-1)

a) Zaman

Zaman isimlerinin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bu mektubu sabaha **karşı** yazıyorum. (AB, 305)

Bitinya ucunun silâhlı köylüleri, gazi, ahi, derviş, aptal bölükleri, oymak başkanlarının yönetiminde batağı üç noktadan geçip Osman Beyin istediği yerlere sabaha **karşı** varmışlar, tasarladıklarını kılı kılına uygulayarak Karacahisar'ı almışlardı. (DA, 596)

Yalımlar usul usul kısaldı, küçüldü, sabaha **karşı** da ortada bir top köz kaldı. (İM, 48)

b) Yönelme

İsimlerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

O zamana kadar hiç bir yerde barınamamışken, buraya yerleşip ısınması, hiç kimseyle geçinemezken burada edepli saygılı kesilmesi, hep Demircan'a **karşı** duyduğu sevgidendi. (DA, 138)

Çocukluğundan beri her çeşit acıya **karşı** tabansızdı. (DA, 734)

Yüzüme **karşı** "Demek böyle adam olurmuş!" diye açıktan açığa hayret etti ve hemen arkasından hususî işine koşturdu. (SAE, 129)

Cahit'i tanıyınca kadar, Eşref'in lâübâli alâkası gözden ırak tutulursa, Neveser Reşat kimseye **karşı** derin bir his beslememiştir, kimseyle sıkıfıkı olmamıştır. (K, 118)

Ülkemize ve insanlarımıza **karşı** bir görevimiz var. (TO, 421)

Geçmişini anlamak üzere yanına yanaşanlara **karşı**, her tarafı kirpi gibi diken ke-silirdi. (ÖÇ, 128)

Hal böyle iken, yine de bilmeyenlere **karşı** kendini dirhem dirhem satar. (ŞYY,48)

Şu korkunç ejdere **karşı** yalnız değildim! (C, 65)

c) Karşılaştırma

İsimlerin yaklaşma hâli ile kullanılan "**karşı**", zarf yapar.

Bu yerleşme hazırlığına **karşı** Şövalye Notüs Gladyüs kılıcının tutamağını kinle sıktı. (DA, 94)

Hophop Kadı, dünyanın akılsızlığına **karşı**, kendi kurnazlığını, işbirliğini bir daha beğenerek, ellerini keyifle oğuştururken kapı tıklatılınca ürküp hopladı, şarap sinisini ara kapiya koşturup boğuk boğuk sordu. (DA, 344)

Yittiğimizi görmesiyle çırpınıp, "Bre Kel Dervişimi kurtarana tımar!" demesiyle yoldaşlar, din kardaşlığı ve de gazilik gayretiyle bir uğurdan pertav edip taş ve de ok yağmuruna **karşı** kalkan oynataraktan yürüyüp yetişip göz açıp kapamaya komadan var gücü paziya verip toprağı atıp bize ulaşip bacağımızdan tutup çekip çıkarmışlar, havada uçurarak taş değmez ve de ok ulaşmaz kuytuya koşturmuşlar. (DA, 620)

Onun yalancı kahkahasına **karşı**, gülümsemeye çalıştım. (C, 58)

Daha doğrusu, artık olaylara **karşı** nasıl davranacaklardı, onu bilemiyorlardı. (İM, 424)

Mini mini Neveser hayal kırıklığına **karşı** omuz silkmekle yetindi. (K, 40)

e) Karşılık

İki ismin arasında bulunan '**karşı**', isimlerin yaklaşma hâli ile kullanılır ve isim yapar.

Sana borç vereyim, kazanırsan bire **karşı** iki isterim. (C, 101)

92. KARŞILIK (<karşı-lık)

a) Karşılaştırma

İsimlerin ve isim fillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Böylece bir kaç hafta sonra Akif'in sayısız cıncığına **karşılık**, hemen bütün çocuklar cıncıksız kalmışlardı. (C, 101)

Akşamleyin tek tük parlayan yıldızların o seyrek serpintisine **karşılık**, şimdi gök gürültüsünü andıran bir yıldız kalabalığı vardı. (ÖÇ, 130)

Yalnız, bunca boy bos ve kıyım cömertliğine **karşılık**, ona bir kısmet çıkarmakta pek pinti davranmıştı. (ÖÇ, 254)

Bundan dolayı yalnız bu mezhep akîdelerinin hâkim bulunduğu ülkelerde tutunan Rönesans Fransa'da, İspanya'da, İngiltere'de, Almanya'da süratle yayılmasına ve meselâ Roma kilisesine bağlı Macaristan'da bile elverişli bir çevre sağlayabilmesine **karşılık**, ortodoks doğu Avrupa'da ve İslâm âleminde canlı bir ilgi uyandırmaktan uzak kalmıştı. (TMM, 196)

Türk tarihinde sömürme, soygun, yağma, katliâm vak'ası görülmemesine **karşılık**, insanı lâıyk olduğu mevkie yükseltmek için gösterilen gayret ve hattâ dökülen kana dair hayli misâl bulunabilir. (TMM, 250)

İlk ziyaretinde Muhsine Bacıya hep "Hayır!" demesine **karşılık**, şimdi "Evet"ten başka bir şey demiyordu. (ÖÇ, 140)

Sainte-Beuve'ün büyük bir edebiyat eleştirmeni olmasına **karşılık** orta bir romancı, tatsız bir şair olduğunu kim görmezlikten gelebilir? (D, 29)

NOT: Bu edat, "buna" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Buna karşılık, örneğin Tolstoy'un Savaş ve Barış'ının, gene Lukacs'a göre, somut tarihten, ya da insanın somut tarih öncesinden çıkarak ortaya konulmuş bir 'tarihselliği' vardır. (YÜ, 50)

93. KARŞIN (<karşı-n)

a) Şaşma

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin yaklaşıma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yalnız, bütün küçüklüğüne **karşın**, Aziz de, Harmancılar gibi sert yetişmişti. (İM, 164)

Bayram, çalıştığı BMW otomobil fabrikasında sağlayabildiği indirim **karşın** daha çok indirim sağlayabilmek, şimdi cebinde yanyana duran altı bin dört yüz elli markının beş bin beş yüz markını iyi bir Mercedes'e yetiştirebilmek amacıyla,... (FİG, 20)

Onca buyruğa **karşın** umursamaz bir gülüşü var çocuğun. (FİG, 270)

Meselâ Doktor Froyd'un hastaları arasında bir kız vardı ki, herhangi bir sebebi olmamasına '**karşın**' yürüyemiyor, daima meflûc yaşıyordu. (K, 18)

Nice'de Rhul otelindeki odamızın denize bakmaması gerektiği, karamsarlıkları yüzlerinden belli olan insanların birer prens olduğu, mevsimin geçmiş olmasına **karşın**, giderlerimizin gelirlerimizi aştığı sonucuna vardık. (D, 186)

Nasıl oluyor da İrdal yaptıklarına **karşın** okurun gözünde aşağılık bir adam olmuyor da zavallı bir adam oluyor? (SAE, 327)

94. KARŞISINDA (<karşı-sı-n-da)

a) Sebep

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Belediye, mabeyn mütercimi, Sanayi-i Nefise hocası, güzelsanatlar yurdu şanlı öğretmeni Namık Reşat Bey'in aile kabristanına nasıl hürmet göstermişse; değişen hayat 'koşulları' **karşısında** Neveser Hanımefendi'nin de beli bükülmüş, serveti erimiş... (K, 8)

Onun bu çok güzel tesbiti **karşısında** ürperdim. (TT-2, 37)

Döne de bu durum **karşısında** ne diyeceğini bilemiyordu. (İM, 54)

Mahmut'un ani çıkışı **karşısında**, Atakan gözlerini açıp düşünceli baktı ona, sonra üzerinde karidesli, istakozlu, mayonezli türlü Avrupa mezesi taşıyan masaya ve biraz ötede heyecanla konken oynayan hanımlara baktı. (C, 223)

95. KERTE

a) Derece

Sıfat fiillerin yalın hâli ile birleşen bu edat, zarf yapar.

Ama sistemsiz, pek basit edebiyât paralamalarına rastlanan eseri bugün okunmayacak **kerte** gülünçtür... (UU, 73)

Bayram, karşılık veremeyecek **kerte** sarsılmıştır. (FİG, 267)

Biçerdöveri anımsar anımsamaz, yanık izi hiç olmadığı **kerte**, elektriğe tutulmuş bir gövde örneği seğirip sarsılıyor. (FİG, 245)

96. LÂZIM

a) Gereklilik, mecburiyet

Bu edat, "-malı/-meli" ekinin yerini tutar. İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**lâzım**", zarf yapar.

Gerçi filmler sessiz oldukları için, aktörlerin ne söylediklerini duyamamıştı ama, o jestlerle ancak bu derin sözler söylenebileceğini anlamamak için de avanak olması **lâzımdı**. (ÖÇ, 44)

"Pekâlâ, denkleri taşı, yalnız yanındaki kızı bırakman **lâzım**. Çünkü ekmeğim iki kişiye yetmez" diye fısıldadı. (ÖÇ, 101)

Hayır Vedia Hanım, dedi, sakın olmanız **lâzım**. (Bİ, 185)

Hem Atatürk'ün en yakınlarından biri olmak, hem de dil heyetlerinin içinde bulunmak hasebiyle Atay'ın sözleri, en güvenilir delil olarak kabul edilmek **lâzımdır**. (DB, 156)

Bu devrin ruhunu anlamak için bu devrin edebiyatını bilmek **lâzımdır**. (KD, 15)

Fakat durum sanıldığından çok farklı olduğu için görünüşe aldanmamak **lâzımdır**. (TMM, 33)

97. MAHSUS

a) İlgi

İsimlerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Görüldüğü gibi, bu tanımlarda dikkati çeken ortak noktalardan biri, kültürün, daha çok her topluluğun kendine **mahsus** yaşayış ve davranış tarzı olmasıdır. (KKÜD, 37)

Hayvanlarda ve bitkilerde görülmeyen, "bir sosyal hayat" içinde ferdiyet/şahsiyet olarak yaşama imkânı, hakkı ve vazifesi, insana **mahsus**, özel bir durumdur. (KKÜD, 21)

98. MECBURIYETİNDE

a) Gereklilik, mecburiyet

Bu edat, "-malı/-meli" ekinin yerini tutar. İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**mecburiyetinde**", zarf yapar.

Önce şu iki soruyu cevaplandırmak **mecburiyetindeyiz**. (TMM, 46)

Millet hayatımızda, kültürümüzü vazgeçilmez bir unsur olarak kabul ediyorsak ve Cumhuriyetimizi, gerçekten "kanla-irfanla" kurduğumuza inanıyorsak, kültürümüzün hâlâ en güzel ve en canlı kaynağı olan o toprakları da çok iyi tanımak ve sevmek **mecburiyetindeyiz**. (TT-2, 26)

...ülkelerdeki savurganlığı bile aşan bu çok zengin, bu çok renkli akşam sofralarının devletin ve rejimin güçlü gösterilmesi gayretiyle hazırlandığına inandığımı yazmak **mecburiyetindeyim**. (TT-2, 76)

Yaşamak için bana bağlanmak benimle kalmak **mecburiyetindesin**. (TT-2, 185)

Biz, içerde ve dışarıda üzerimizde oynanan oyunları çok iyi bilmek **mecburiyetindeyiz**. (TT-2, 304)

Bundan dolayı, "devlet", "millet" ve "ordu" arasındaki münasebeti açık ve seçik bir şekilde ele almak **mecburiyetindeyiz**. (KD, 24)

99. MİSALİ (<misal-i)

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Esasen, kafatasının içinde dimağı, formol kavanozundaki cenin **misali** salanmaktadır. (DSE, 121)

Vapur sularda yelkovankuşu **misali** süzülerek tıngır mıngır gidiyordu. (K, 102)

Uykusu, ilk yaz sabahlarına açılan pencereler **misali** bir dolup bir boşaldı. (A, 231)

İnce hastalık **misali** göğnüyordu; sonunaca göğnüyecekti. (A, 257)

Haberciler arı kovanı **misali** kaynamağa başladı; biri gidiyor, ikisi geliyordu. (A, 265)

Bilirsin Mansur Beyin de baskında üstüne yoktur, birden karabulut **misali** ağıp çöker. (A, 293).

100. MUKABİL

a) Karşılaştırma

İsimlerin ve isim fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Doğu'nun, sosyal olan (içtimai vakıa) üzerinde tasîrî-sezdirici yaklaşımına **mukabil**, Batı, hem kendi için, hem de diğer ülkeler için analitik-gösterici yaklaşımı ile bir kader çizdiğini açık açık ifade etmektedir. (KKÜD, 30)

Beylikler arasındaki siyasî mücâdele, Osmanlılar lehine sonuçlandığına, Anadolu ve Balkanlar'da Türk Birliği Osmanlılar tarafından sağlandığına göre, Anadolu Selçuklularına **mukabil** Türkçe'yi resmî dil haline getiren de Osmanlılardır. (DB, 120)

Sosyal yapıda bir bunalım olmasa da, çözümlenmesi gereken bir çok mesele vardır; derhal çözülmesi gerekenler de dahil, bir çok meseleye **mukabil**, vasıtaların ve imkânların sınırlı olması gerçeği, bir çok ülkenin gözardı edemediği bir durumdur. (KKÜD, 10)

Kuzeyin ondan beynelmilelciliği kasetmesine **mukabil**, Batı hürriyet ve demokrasi prensibine uygun mânâ çıkarmaktadır. (TMM, 189)

Doktor Ramiz'le aramızdaki fark-burada yalnız onun bana söylediklerini naklediyorum-benim umumî psikoloji ve sosyoloji metoduyla işi ele almama **mukabil**, onun meseleyi bütün psikanalizciler gibi cinsiyet, libido ve refulman noktalarından ele almasındadır. (SAE, 18)

NOT: Bu edat, "buna" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Fakat **buna mukabil** "arsa"ya "arse" deyişi vardı ki bu da benim sinirime dokunurdu. (Bİ, 209)

Buna mukabil asıl damadı, küçük kızının kocası, evin bütün erkekleri adına gezer, tozar, hattâ zaman zaman karısını alıp çıkardı. (SAE, 70)

101. MÜNASEBETİYLE (<münasebet-i-y-le)

a) Sebep, vesile

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

'Tahsil **münasebetiyle** Paris'te bulunurken', Türkiye/Fransa arasında mekik dokuyup, Ahmet Rıza Grubu'yla Selânik ve Manastır Grubları'nın 'irtibatını' sağlıyordu. (DSE, 38)

Bu hadise, İran Şehinşahi'nin Ankara'yı ziyaretleri **münasebetiyle** İran büyükelçiliğinde yapılan bir resepsiyonda olmuştu. (P45Y, 225)

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Cumhuriyetin 50. yılı **münasebetiyle** 29 Ekim 1973 gecesi Halk Eğitimi Salonunda Âşıklar Gecesi düzenlemiş, bu toplantıya Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan âşıklar katılmışlardır. (ATŞG, XXIV)

Paşa'nın 1871 olayları **münâsebetiyle** yolladığı tamim. (UU, 349)

Atatürk, bugünkü Altıncı Dil Bayramı **münâsebetiyle** Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in verdiği konferansı radyodan dinlemişler, bu konferansı çok beğendiklerinin ve konferansçıyı tebrik ettiklerinin radyo ile ilânını emir buyurmuşlardır. (TS, 309)

Öbür yandan ise, Hürriyet Partisi'nin Genel Başkanı ve kurucusu Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'ya yakınlığım **münasebetiyle** sık sık temasta bulunduğum o parti erkânının da aynı arzuyu beslediklerini müşahededen hâli kalmıyordum. (P45Y, 237)

Rahmetli Saffet Arıkan, hem Gazi'nin yakınlarından, hem de Yemen yârânından olmak **münasebetiyle** İsmet Paşa'nın samimi dostlarındandı. (P45Y, 79)

102. MÜNÂSEBETLE (<münasebet-le)

a) Bağlama

Bu edat, "bu" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Maddeye tapan insanlara bu nasıl tesir edebilir diyenlere bugün Türkiye'de, müesseseleri temelinden yıkan marksizmin top ve tüfekte değil, geniş mânada edebiyatla girdiğini söylemek belki uyandırıcı olabilir. Namık Kemal, **bu münasebetle** Zemaşşeri'nin şu dikkate şayan cümlesini nakleder: (KD, 157)

103. NAMINA (<nam-ı-n-a)

a) İlgi

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Aya bakan ve ay ışığında ağaran yüzünde hüznün **namına** bir şey kalmamıştı. (ÖÇ, 50)

104. NAZARAN

a) Karşılaştırma

Bu edat, isimlerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Romalılar, Mısır ve Kartaca'ya **nazaran**, câhil, kaba saba, hurâfeperest insanlardı, yâni entellektüel bakımdan çok aşağı idiler. (UU, 215)

Şöyle ki, varlıklı vatandaşlar konfor ve medeniyetten nisbeten daha fazla hissedar oldukları ve bu arada daimî sıhhi kontrolden diğerlerine **nazaran** daha ziyade müstefit bulundukları için, bünyelerinin sıhhi icabatı, bunlarda daha kolay farkına varılıp yerine getirilmekte, buna mukabil, doktor kontrolünden mahrum öbür vatandaşlarda lüzum da bizzarure kendi haline bırakılmaktadır. (ŞYY, 165)

Fakat duyduklarına **nazaran** bu söylediklerim hiçbir şeydir, ben tasvir sanatına vâkıf değilim. (Bİ, 236)

b) İlgi

İsimlerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Polis Müdüriyeti'nden verilen malûmata **nazaran**, arabadan inişini müteakip, mücavir arsada gizlenmiş failler silâhlarını ateşlemişlerdir. (DSE, 383)

Raporun umumî medlûlünden istidlâl ettiğime **nazaran** bendenize, haşa sümme haşa, bir nevi delâleti cinsiye izafe etmeğe kalkmışlar. (ŞYY, 124)

105. NEDENİYLE (<neden-i-y-le)

a) Sebep

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

'Avrupa görmüş' olması **nedeniyle**, Ahmet Ziya'yı ne kadar önemsiyorsa; savaş serüveni **nedeniyle** onu Ahmet Ziya da o kadar önemsemektedir. (DSE, 96)

106. NİSPETİNDE (<nispet-i-n-de)

a) Ölçü, derece

a) İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

İnsanlar, mîzaçlarının müsaadesi **nisbetinde** bahtiyar veya az bedbaht yaşayabilmek için biraraya gelmiş ve siyâsî bir toplum kurmuşlardır. (UU, 180)

Ötesi sana ait, azmin ve kaabiliyetin **nisbetinde** yürüyeceksin. (C, 81)

Çiçekler, şarap dolu kadehler, yaldızlı ve renkli mezeler, ancak boyunlarına kadar görebildiği kadın ve erkek vücutları, pırlanta yüzüklü eller, parlak bir kaosun içinde göz kamaştırıcı bir karışıklıktan, Orhan'ın şaşkın ve dağılmış dikkati **nisbetinde** kurtuluyordu. (Bİ, 160)

Resmî normlar, sistematik bir zorlayıcılık ve cezalandırıcılık/ödüllendiricilik özelliği taşıdığı halde, sosyal/kültürel normlarda zorlama, cezalandırma ve ödüllendirme işlerine bağlı uygulamalar, toplumun iç dinamiklerine bağlı sosyal kontrol sisteminin gücü **nisbetinde**, canlılık taşımaktadır; ancak, katı bir yaptırım gücü ve yaygınlık en azından çağımızda taşımamaktadır. (KKÜD, 16)

107. NİSPETLE (<nispet-le)

a) Karşılaştırma

İsimlerin ve isim fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Özellikle Arap hikâyesi Abunnazar diğer bütün hikâyelere **nispetle** en fazla şaman unsuruna sahip olanıdır. (ATŞG, 20)

Görünüşleri, zamânımızın kesik kesik, yamrı yumru şiirlerine **nisbetle**, bir incir ağacı tarafından yazılmış, daha üstün bir şiir hissini verir. (TS, 131-132)

Hattâ Osmanlı devri, dil mevzûunda, meselâ kendisinden önceki Selçuk devrine **nisbetle**, âdetâ milliyetçi ve Türkçecidir. (TS, 219)

Zengin ve engin tarihimize **nisbetle** bugünkü durumumuz elbette pek parlak değildir. (TMM, 7)

Şurası muhakkak ki, Türk toplumu düne **nisbetle** bugün sosyal katılım tarzları (rol), mevki ve itibar ile ekonomik refah konusunda-tahriklere açık bir şekilde-daha çok duyarlıdır; son kırk yılda oluşan tabakaların hemen hepsi yeni yetişen nesillerin öğrenim yapmasını, sağlık hizmetlerinden yeterince pay almasını istiyor. (KKÜD, 26)

Buna göre, ekonominin, özel sektöre de faaliyet sahası tanımak şartıyla, memleketin yüksek menfaatleri uyarınca plânlaması icap eder ki, bu tarz bir iktisat anlayışının materyalistlerin tekelci görüşlerine **nisbetle** ne kadar insanî, ne kadar modern ve hukukî olduğu meydandadır. (TMM, 35)

108. NİSPETTE (<nispet-te)

a) Ölçü

"-dık/-dik" ekli sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bana söz söylemek, yahut sözümü bitirmek fırsatını verdiği **nisbette** bu işin sonu olamayacağını anlatmaya çalışıyordum. (SAE, 188)

Bilhassa bir gazetenin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün gerek adının, gerek vazife ve öğrenebildiği **nisbette** teşkilâtının bürokrasi tarihinde hakikî bir merhale olduğunu yazması pek hoşuna gitmişti. (SAE, 222)

Sanat eserleri de bizi "varlığın dar hendesi"nden kurtardıkları **nisbette** tesirli olurlar. (KD, 148)

Dil bizi, kendisini unutturarak doğrudan doğruya varlığa götürdüğü **nisbette** vazifesini yerine getirmiş olur. (KD, 185)

İlim ve teknik ortak kültüre hâkim olduğu **nisbette**, ilmî terimler de ortak kültür diline karışacak. (KD, 191)

Bulabildiği **nisbette** bir dil ferahlığına, bir gönül huzûruna ulaşır. (TS, 305)

Yeni bir iş bulmam geciktiği **nisbette** hayatımın benim için tahammül edilmez bir işkence olacağına inanmanızı da rica ederim. (Bİ, 49)

109. OLARAK (<ol-arak)

a) Zaman

Bu edat, "önce" anlamını ifade eder, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Kasabaya gelen her yeni memur ilk **olarak** beni tanır. (D-2, 24)

b) Durum

Bu edat isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Bu esnada yalnız **olarak** geldi. (SAE, 276)

Masa, gene iki kişilik **olarak** yeniden kurulmuş, Şükrü de Orhan'dan boşalan iskemleye yerleşmişti. (D-2, 211)

Her insan dünyaya kabiliyetlerle donatılmış **olarak** gelir. (KD, 91)

On gün kadar sonra da, İstanbul'dan, İbrahim Müteferrika devrinden kalma hurufat kasaları ve bir baskı makinesi sırtlanmış **olarak** çıka geldi. (D-2, 53)

Pırıl pırıl bir Diesel kamyon, ardına bir taşıyıcı bağlamış **olarak** geçiyor. (FİG, 267)

Veteriner onun istediği ve hırsı fersiz bir umutla beklediği kâğıdı açık **olarak** fırlatıp atarken kendisinininkileri de açıverdi. (D-2, 10)

Kendisini bu Mercedes içinde bu Bayram **olarak** görmekten kıvanç duyacak tek kişi düşünemiyor. (FİG, 291)

Dili bir milletin medeniyet tarihinin aynası **olarak** inceleyenler, onda pek çok şey görürler. (KD, 188)

Bunların bilinmesi bizi sadece geçmiş hakkında aydınlatmayacak, elde edilecek vesikalar, yaratılacak yeni kültür ve medeniyet eserlerinde de birer yapı taşı **olarak** kullanılacaktır. (KD, 244)

NOT: Bu edat, isimlerin yalın veya ayrılma hâli ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Daha **mühim olarak** da tekrarlanmasında zarardan çok fayda bulunduğu inancındadır. (TS, VII)

İşte **bu çeşitten olarak**, eski Türkçe'de güzel'i ifade eden kelimelerin çokluğu dikkati çeker. (TS, 158)

110. ORTASINDA (<orta-sı-n-da)

a) *Durum*

İsimlerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Felâketin **ortasında** bile yeşermişler, gördünüz mü... (AB, 360)

Fakat en hoşuma gideni her gün sokakta, kahvede karşılaştığım bu adamların sahnede, ışığın ve bozuk mızıka gürültüsünün **ortasında** başka hüviyetlerle yaşamaları idi. (SAE, 62)

Çocuklar onun arada bir ders **ortasında** böyle düşünceye dalmasına alıştılar. (Bİ, 56)

Orhan etrafına bakındı, başını tavana doğru kaldırarak gözlerini kapadı, sonra kalabalık ve renkli hayaller **ortasında** açtı. (Bİ, 266)

Kış **ortasında** yazdan kalma bir gündü. (S, 98)

Yoksa işsizliğin ne demek olduğunu bilir o; gömleğinin artık iğne tutmıyan yırtıklarını kapamak için, yaz **ortasında** ceketinin yakasını kaldırarak hep arka sokaklardan yürüdüğü, her gün bir tanesi boşa çıkan ümitlerin peşine düştüğü zamanları unutmaz o. (Bİ, 38)

111. ÖNCE (<ön-ce)⁽¹⁾

a) Sıra, derece, öncelik

Bu edat, isimlerin ve sıfat fiillerin (-mazdan/-mezden) ayrılma hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Atatürk, kurultaydan **önce** Falih Rıfkı'ya Hüseyin Cahid'in tezini okutmuş ve fikrini sormuştu. (DB, 129)

İslâmiyetten **önce** ve sonra şiir daima müzikle birliktedir. (ATŞG, 6)

Bütün bunlar harpten **önceydi**. (AB, 10)

Arada bir, Gebze'ye gidip kırık dökük değirmenleri ve herkesten **önce** bizi tozaman çoban köpeklerinin karşıladığı köyleri gezerek gelirlerini denetliyor, kayıtları karıştırarak Kâhya'nın bizi ne kadar aldattığını anlamaya çalışıyor, kimi zaman gülerek, çoğu zaman da sıkıntıyla iç çekerek Padişah için eğlenceli risaleler yazıyor, başka bir şey de yapmıyorduk. (BK, 120)

Bırak da hiç olmazsa ben, işçi çocuklarından **önce** ağabeyimin kızını düşüneyim! (C, 47)

Yahya Kemal'in "Bahçelerden Uzak" adlı şiirini ithaf ettiği, talebesi ve dostu Ahmet Hamdi Tanpınar ise her şeyden **önce** bir gül şairidir. (GK, 240)

Zira, size gelmezden **önce** bazı eski meclis arkadaşlarımla bu bahis üzerinde konuşmak isteyince sözümü ağzıma tıkadılar: (P45Y, 185)

(1) "az önce, daha önce" gibi örneklerde "**önce**" kelimesi zarf olduğu için çalışmamıza dahil etmedik.

Berzaha varmazdan **önce** geçtikleri çam ormanında, rüzgâr ve ağaçlar onlara, sanki, "Korkmayın kimsecikler yok" diye fısıldamıştı. (ÖÇ, 10)

Ertuğrul Bey yatağa düşmeden **önce**, yanına çoğunlukla Akçakoca'yı, torunu Orhan Beyi, bunları bulamazsa, Saltuk Alp'ı, ya da Kara Mürsel'i alıp yavaş yavaş yokuşu çıkar, çınarın gölgesine otururdu. (DA, 198)

NOT: "önce" edatı, "-ki" eki ile birleşerek sıfat yapar.

Önce 6 asırlık edebiyatımızı unutacak, İslâm'dan **önceki** çağlara döneceğiz. (UU, 59)

NOT: "önceleri, önceye" edatları, isim yapar.

Bu tarihten **önceleri** ve sonraları bazı Türk boy ve oymakları Avrupa'ya ve diğer kıt'lara göç etmişlerse de, sayıca kesafet meydana getiremedikleri için yabancılar içinde kaybolmuşlardı. (TMM, 263)

İslâmiyetten **önceye** ait örneklerde ışık üretici ve yaratıcı olarak işlenmiştir. (ATŞG, 174)

112. ÖRNEĞİ (<örnek-i)

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, isim yapar.

Biçerdöveri anımsar anımsamaz, yanık izi hiç olmadığı kerte, elektriğe tutulmuş bir gövde **örneği** seğirip sarsılıyor. (FİG, 245)

113. ÖTE (<öt-e)

a) Sınırlandırma

İsimlerin ve isim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf ve sıfat yapar.

Yalana karşı düşten öte neye güvenilirdi ki? (YÜ, 144)

Kelimelerin, çağrıştırdığı tatlardan öte, işaret ettikleri anlamlardan öte insan hayatında bir yeri vardır. (ŞOK, 30)

Hafız histen öte, sadece aklın ve mantığın kuruluğu sinmiş katı bir sesle: "Vakit geçirmemek gerek Sultanım" dedi, "Bey,bizden çok Kavurt Beye yakın". (A, 24)

Korkmak ayıp değildir. Alpaslan'ın korktuğu olmamış mıdır? Sarı Hocanın? Niye güldün? Sarı Hoca insandan öte bir yaratık mıydı? (A, 30)

Çal İmam'ın karısının "Allah" deyişindeki son ses. Sonra sessizlik... ölü sessizliği... ölümden öte sessizlik; Akça Kız'ın bir şeyler bekleyişi, bir şeyler yukardan Çavuldur erkeklerinin yetişmesini bekleyişi... (A, 134)

İlk bakışta çok katı bir gerçekçilik olduğu izlenimini verse de, aslında gerçekçilikten öte bir davranıştır bu; saydam tabakanın yansıttığını araştırırken kaçınılmaz olarak stilizasyona ve soyutlamaya varan müslüman sanatkarın davranışı. (GK, 85-86)

Karanlıkta; ay ışığı çadır içine süzüm süzüm iniyordu ama karanlığı çok hafif alacalanmaktan öte gidemiyordu. (A, 149)

114. ÖTESİNDE (<öt-e-si-n-de)

a) Sınırlandırma

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin ilgi hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

İmparatorlukla beraber bu edebiyat son bulmuş, yerine Cumhuriyetle birlikte batı edebiyat geleneğine dayalı yeni bir edebiyat kurulmuş, nazım ve nesir sahasında pek çok eserle bu edebiyat taklidin ötesinde yaratıcılığa sahip olarak devam etmektedir. (ATŞG, 7)

Karar hakkı yalnız hükümdarındır: Senato da, sınıf ve eyâlet meclisleri de, istişârenin ötesinde herhangi bir karar hakkına sâhip değildirler. (UU, 172)

Ne ise ki bundan sonrası kolay gelip geçiyordu ve bundan sonrası için Afşın Bey, o kopkoyu aklığın ve soğğun **ötesinde** en sıcak düşlerle başlıyordu. (A, 109)

Afşın Bey, nokta kızıl benekli kula atını tırstan dört nala bırakırken zaman **ötesinde** bir yere at sürdüğünü sandı ⁽¹⁾. (A, 86)

Millî Eğitim davasını sadece bir okullar meselesi sayan dar görüşün **ötesinde**, vatandaş eğitimi her bakımdan sağlayacak bir devlet anlayışını, bütün batılı ülkelerde olduğu gibi, biz de benimsemiş bulunuyoruz. (TMM, Önsöz)

Şiiri hikayenin, öykülemenin **ötesinde** kurmak, Necatigil'de pratik bir sorundur. (YÜ, 117)

Şiir kelimenin bir belirti olmasının **ötesinde** başlayan bir şeydir. (ŞOK, 45)

Böyle anlarında durmadan perdenin öbür tarafından bahseder, görünenin **ötesinde** insanı bekleyen lezzetleri anlata anlata bitiremezdi. (SAE, 38)

.., ancak yazarın diğer eserleri (msl. Huzur) oranında üzerinde durulmadığına inandığımız Saatleri Ayarlama Enstitüsü hakkında söylenenlerin **ötesinde** bazı yeni yaklaşımlara gitmek istedik. (SAE, 332)

Bu arayış içinde şairler kelimeye Türk şiirinde o güne kadar sağlanamamış bir yer sağlamışlar, fiillerin kullanılışında, takıların ele alınışında, tamlamaları alışılmadık bir yapıda kuruşlarında günlük anlayışın **ötesindeki** sahiciliğe ulaşma çabası göstermişlerdi. (ŞOK, 100)

115. ÖTÜRÜ (<öt-ü-r-ü)

a) Sebep

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

(1) Bu örnekte "**ötesinde**" edatı, ismin yalın hâli ile kullanılmıştır.

Beyaz güller kokusuzdur, kırmızılar arasında ben gibidir, yağı azdır, fakat çabuk donar, kırmızı güllerin arasına da bu hassasından **ötürü** karıştırılır. (GK, 198)

Aramızda dikilip durduğunu hissettiğim ve bir türlü aşmaya cesaret edemediğim duvardan **ötürü**, bunları anneme söyleyemezdim. (C, 15)

Yani bu insanlar iç dünyalarında belirginlik kazanmış değerlerden **ötürü** başlarını dik tutmayı, ucuz ve bayağı değerlere dirsek çevirmeyi bilirlerdi. (ŞOK, 15-16)

Dursun Ali 17 yaşında iken Zâhîde isimli bir kızı sevmekte, bu sevgisini açıklayamamaktan **ötürü** üzüntü duymaktadır. (ATŞG, 173)

Yahut da, evet, yahut da-bu ikinci ihtimal akla çok daha yakındır- o gün sadece yorgundu, bir canı sikkindi, ne bileyim ben, gece Belediye ahırında öbür beygirlerle çıkan bir yer çekişmesinden **ötürü** uykusuzdu, keyfi yoktu da ondan kişnemeğe, ürlemeğe, iki gün evvelki gibi etrafı gürültüye vermeğe üşendi. (ŞYY, 33)

Hafıza kifâyetsizliği yok mu, acaba pek çok okumuş ve küçük yaşlarda okumuş olmaktan **ötürü** mü? (C, 97)

Oysa, ben bu protokol değişikliğini bilmediğimden **ötürü**, birkaç kere, yine eski usule uyarak yaver beylere başvurmak gafletinde bulunmuştum. (P45Y, 165)

Semt takımı dedim de aklıma geldi, bu ismi ona hep yedek durduğundan, bir türlü takıma alınamadığından **ötürü** takım arkadaşlarından birinin vermiş olması, akla hepsinden yakın gelenidir. (ŞYY, 100)

NOT: Bu edat, "bundan" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Bundan ötürü kendisini güvenceye alabilmek için bulduğu çare, tehlikeli saydığı düşünceleri serserilere, olumsuz karakterlere ya da kaçıklara söyletmektir. (YÜ, 69)

Bundan ötürü de hallerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir. (ŞYY, 49)

Bundan ötürüdür ki hiciv edebiyatında, eleştirilecek kişi uzun bir zaman süresi içinde, gelişmesiyle birlikte sunulmaz, kısa bir zaman süresi içinde, belli bir davranışın adamı olarak, bağışlanmasına fırsat verilmeden gösterilir. (SAE, 327)

116. ÖZGE (<öz-ge)

a) Belirtme

İsim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Bunda dövüşmekten **özge** müşâvere olur mu? (TT-1, 280-281)

117. RAĞMEN

a) Şaşma

İsimlerin ve isim fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bütün korkusuna **rağmen** rahatsız görünmüyordu. (TO, 304)

Ricasına **rağmen**, Hüseyin Cahid'in tezi de Atatürk'e okundu. (DB, 128)

Yetersiz Türkçeme **rağmen** sökebildim: (BK, 25)

Ama o kadar korkmama, kendime ilişkin daha önce düşünmediğim şeyleri sezdigimi düşünmeme **rağmen**, bu oyun duygusundan da kurtulamadım bir türlü. (BK, 92)

2. Murad'ın ve Nevâî'nin çalışmalarına **rağmen**, daha sonraki asırlarda dilimiz, süratle Arapça ve Farsça'nın tesiri altına girmişti. (DB, 33)

Mevsim yaz olmasına **rağmen** ot, çok azdı. (TT-1, 87)

118. SAYESİNDE (<saye-si-n-de)

a) Sebep, vesile

Bu edat, olumlu sebepleri ifade etmek için kullanılır. İsimlerin ve isim fiillerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan "**sayesinde**", zarf yapar.

Ticari deham, onun **sayesinde** kendini gösterdi, parladı ve hâlâ... (C, 101)

Ethem'in **sayesinde** çok şükür açlık maçlık çekmiyoruz, dedi. (AB, 160)

Enstitümüze yeni bir bina yapılması için karar verilince yapılan tekliflerin hepsini reddederek işi kendi üstüme aldım ve bu iki tecrübenin **sayesinde** İstanbul halkının o kadar beğendiği, Enstitü binasını vücuda getirdim. (SAE, 116)

Çünkü işimi ancak sürü **sayesinde** yoluna koyuyorum. (ÖÇ, 33)

O zaman vekil olan eniştesi **sayesinde** büyükler meclisine kabul olunmuş. (ŞYY, 146)

Aktif politikayla hiçbir ilişkisi olmayan benim gibi bir kimse için gerçi bu zor ve ağır bir işti ve hele İngiliz siyasi polisinin gözleri önünde girilen bu teşebbüs oldukça tehlikeliydi ama, arkadaşlarımla gayreti ve İstanbul halkının hakimiyeti **sayesinde**, pek kısa bir süre içinde umulmadık bir başarıya ulaşmıştı. (P45Y, 25)

Herkes zekâsı, yani aklı **sayesinde** servet sahibi olurdu. (ÖÇ, 39)

Hem aklımı Koçsa'ya da takmadım Atakan Bey, bir çok adam onun teşebbüsleri **sayesinde** ekmek yiyor bugün, sen ben dahil. (C, 50)

Cin, şeytan, peri, dev, cennet, cehennem, bunlara benzeyen ve benzemeyen daha bin bir hayal mahsülü şey, kelimeler ve kelimelere inanış **sayesinde** var olan varlıklardır. (KD, 169)

Fakat böyle bir devlet, ancak Türklerin daima kuvvetli olmaları **sayesinde** devam edebilirdi. (KD, 131)

119. SEBEBİYLE (<sebeb-i-y-le)

a) *Sebep*

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Firarlar **sebebiyle**, Fırka karargâhının mevcudu 10 zabitle 43 nefere düşmüş, ne yapsınlar, Çine istikametinde çekilmişler. (DSE, 100)

Türk dili, şimdiki bilgimize göre, daha 1000 sene önceleri, büyük Türk imparatorluklarının kurulması **sebebiyle**, dar ve mefhumlar itibariyle zayıf bir kavmi dil durumundan çıkıp millet dili olmak yoluna girmiş bulunuyordu. (TMM, 84-85)

120. SIRA

a) Zaman

Bu edat, bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zamanı ifade eder. İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Keşki dağlara gelmeseydin şu **sıra**. (İM, 298)

Hiç ummadığın **sıra** en umulmaz yerden, bakmışsın haberin doğrusu çıkıvermiş... (DA, 303)

Boğaza gireceği **sıra**, İnegöl reayasından bir çoban önüne çıkmış, büyük bir korku içinde boğazın kesildiğini, pusuyu kuranların Karacahisar tekfurunun kardeşi Filatyos'la Çudaroğlu çetesi olduğunu, Eskişehir Subaşı Pervane'nin de aralarında bulunduğunu haber vermişti. (DA, 541)

Ardına düşeceğimiz **sıradır**. (DA, 563)

b) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ozan, "Düşünü gördüm" demiş akli **sıra**, kayıptan haber vermeye getirmiş ama, babama bakarsan Şeyh verimkâr... (DA, 302)

Bu mektup çift yazıldı Kutlamışın oğlu, çift ulakla yola çıkarıldı, biri varmazsa biri senin eline varsın denildi akılları **sıra**. (A, 170-171)

Bunlar akılları **sıra** Musâ Çelebi'den mükâfat göreceklerini sanmışlardı. (TT-1, 213)

121. SIRADA (<sıra-da)

a) Zaman

Bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zamanı ifade eden bu edat isimlerin, sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Tam bu **sırada** sürüne sürüne Zala'nın oğlu da geldi. (İM, 206)

O, daha nâzil olduğu **sırada** yazıya geçirilmiştir. (KD, 17)

Gerçi, şu satırları yazdığım **sırada** buna benzer mali ve iktisadî düşünceler hâlâ devlet adamlarımızın resmî beyanlarında yer bulup durmaktadır. (P45Y, 41)

İşte, ben zihnimden bu düşünceleri geçirdiğim **sıradadır** ki, Atatürk "şimşekli bulutları toplayıp dağıtmasını bilen Zeus" gibi, gergin havayı değiştirmek için, Nuri Conker'e yeniden takılmaya başladı. (P45Y, 142)

NOT: "**sırada**" edatı, "-ki" eki ile birleşerek, sıfat yapar.

.., gerek yukarda bahsi geçen basın toplantısında Mustafa Kemal Paşa'nın devrim ilkelerini açıkladığı **sıradaki** uyuklamaları yeter derecede belirtmiş bulunuyordu. (P45Y, 30-31)

122. SİRALAR (<sıra-lar)

a) Zaman

Bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zamanı ifade eden bu edat, isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Uzun aralarla yayımladığı romanlarına son **sıralar** hız verdi. (UU, 76)

Bu **sıralar** çukura inilecek **sıralar** değil. (İM, 395)

Şahin'in böyle öfkeden delirdiği **sıralar** Memed'in çok tehlikede olduğu **sıralardır**. (İM, 338)

Nitekim, usta oyuncu geçindiğim **sıralarda** onları paryalıktan kurtarıp eşitliğe kavuşturacak, böylece desteyi de iyi kötü çağımızın demokrasi gidişine uyduracak yeni oyunlar aradığım oldu. (ŞYY, 51)

1948 Eylül'ünde Paris'te bulunduğum **sıralarda**, fırsat buldukça, Modern Sanat Müzesi'ne gittiğimi hatırlıyorum. (D-1, 55)

.., ya da önceden bana haber verilmediği için, çok defa onu ya otelin holünde, kendisinin tanımadığı kimselerle otururken ya da yatak odamda henüz giyinmemiş bir halde olduğum **sıralarda** ansızın karşımda bulur ve mahcup bir duruma düşerdim. (P45Y, 224-225)

123. SİRASINDA (<sıra-sı-n-da)

a) Zaman

İşin yapıldığı anı ifade eden bu edat, isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Hocalığım **sırasında** aç kalınca sana kaç kere baş vurup bana on kuruş ödünç vermeni, ezile büzüle yalvarmıştım da, "Vallahi ufaklığım yok" diye sırtını dönüp gitmiştin. (ÖÇ, 37)

Tam bu feveran **sırasındadır** ki Eskişehir mebusu rahmetli Emin (Sazak) kendine mahsus babayane ve şakacı tavırlarıyla bana yaklaşıp yerden bir temenna çıkmış ve mânalı gülümseyerek: "Meğer efendimizin hakkı varmış" demişti. (P45Y, 65)

Bu konuşmalar **sırasında**, Sevgi'nin bilime duyduğu düşmanca korku, yerini inançsızlığa bıraktı. (TO, 203)

NOT: "**sırasında**" edatı, "-ki" eki ile birleşerek, sıfat yapar.

Medeniyet merhalesini idrâk eden kavim (veya kavimler) adâlet, hürriyet, içtimâî veya ferdî refâh gibi ideallerini gerçekleştirdikten sonra ya eski zaferleriyle avunmaya, mâzînin geleneklerini ezeli birer ideal olarak yüceltmeye başlar, taşlaşır (Çin gibi) yahut da tezatlar, çatışmalar, çözümlüşler içinde bocalar (Hıristiyanlığın yayılışı **sırasındaki** Roma gibi). (UU, 105)

NOT: "sıralarında" edatı, zarf yapar.

O gece saat 24 **sıralarında** üniversiteye giden İlhan'ı... (C, 275)

Mussolini 1929-30 **sıralarında** faşizme bir doktrin armağan etmek ihtiyâcını duyar. (UU, 122)

Bergaigne'in (1838-1888) Veda dini hakkındaki büyük eseri de 1880 **sıralarında** yayımlanır. (UU, 341)

124. SONRA (<son-ra)

a) Sıra, derece

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Herhalde şimdiden **sonra** yalnız bunları yaşarım, yalnız bunları yaşarız. (K, 80)

1836'dan **sonra** ise, Hind'e bir sürgün gözüyle bakılır. (UU, 322)

Ondan **sonracığıma** Fahri Efendi kardaşıma söyleyim, daha oğlanı yakalayamadılar. (İM, 191)

Akşam karanlığından **sonra**, yorgun argın eve döndüm, saraydan gelen Hoca'yı dinledim. (BK, 101)

Ayrıca çekim eklerinden **sonra** yapım ekleri gelmez. (DB, 66)

En sonunda, dört kızıdan **sonra**, bir erkek çocuğu olacak, günahsız günahkârdan ayıran bir veba çıkacak, komşusu Bahattin Efendi ölecekmiş. (BK, 57)

Salondaki çatırtılı şömine sıcaklığından **sonra**, odasının hırsız serinliği Abdi Bey'i ürpertmişti. (DSE, 44)

Herkesten **sonra**, sıra kendisine geldiğinde, Hoca, Sultan'ın hiç beklenmedik yerden düşmanları çıkacağını, ama tehlikeyi kazasız belâsız atlatacağını söylemiş. (BK, 54)

Görüldüğü gibi Atatürk, içinde taşıdığı yüksek Türklük duygu ve heyecanından doğan bir şevkle dilimize eğilmiş, bazı denemelerden **sonra** "halkın bildiği, mânâsını anladığı kelimelerin feda edilmemesi" düşüncesinde karar kılmıştır. (DB, 36)

Türkler'in İslâmiyet'le asıl karşılaşmaları Emevî ordularının Mâverâünnehr'e girmesinden **sonradır**. (TT-1, 63)

Sevgilerimizin konuları, gittikçe uzaklaşan birer hatıra olduktan **sonradır** ki, daha güzelleşirler, daha etkili olurlar. (D-1, 45)

Araçları bahçesine indirdikten ve Paşa, bu tuhaf şeyleri şakadan pek de hoşlanmayan tatsız bir ihtiyarın soğukluğuyla inceledikten hemen **sonra**, Hoca, ezberlediği metinleri ona okumuş⁽¹⁾. (BK, 38)

O gittikten çok sonra kendine gelebilen Bey, öfkeden deliye döndü. (İM, 58)

Yazımızın intişârından (Hisar dergisi, Ocak 1972) oldukça **sonra** Tercüman Gazetesi Paşa'nın risâlelerini tek cilt hâlinde topladı. (UU, 350)

NOT: "sonra" edatı, "-ki" eki ile birleşerek, sıfat yapar.

Bin dokuz yüzden **sonraki** yıllarda Çukurova'ya, şöyle bir bakacak olursak, bataklıkların az da olsa çekildiklerini, büklerin yakılıp tarla yapıldığını, hali Çukurova toprağının yarı yarıya değilse de, ona yakın ekilmiş olduğunu görürüz. (İM, 365)

Uzun süre dağlarda gizlediği eşkiyanın, düze indirildikten **sonraki** acıklı durumuna düşmüştü. (TO, 379)

NOT: "sonra" edatı, iyelik veya çokluk eki ile birleşerek, isim yapar.

Konuşmanın bundan **sonrası** sevdiğim artistlerin adları idi. (SAE, 227)

Prenslikten **sonrası** da, göklerdeki Rab-İsa efendimizin desteğiyle, Bizans imparatorluğunun sahip bekleyen bahtsız tacı! (DA, 14)

Köylüler de ilk iskandaki, yahut ondan **sonralarının** köylüleri değildir artık. (İM, 366)

(1) "sonra" kelimesinin bir zarfla kullanılması, bu kelimenin tam anlamıyla edatlaşmadığını göstermektedir.

Hele Malherbe'den **sonrakiler** bir Corneille, bir Racine, bir Molière... (UU, 233)

O sevgilileri Şinâsi'den **sonrakilerin** sevgilileriyle karşılaştırm, utanırsınız. (UU, 63)

Fakat aslında pâdişâhlık ikinci Abdülhamid'le sona ermiş, ondan **sonrakilerin** sırf bir ismi olmuştu. (TT-1, 425)

125. SONUNDA (<son-u-n-da)

a) Zaman

Bu edat isimlerin yalın ve ilgi hâli ile kullanılır, zarf yapar.

Çiçek kâseleri ve şişeleri arasında yapılan hararetli tartışmalar **sonunda**, incelenen çiçeğin "Baş Güzide", "Orta Güzide" veya "Serfinâz" olduğuna karar verilirdi. (GK, 123)

Nihâyet Vezîriazâm Hadım Ali Paşa ile Şehzâde Ahmed'in askerlerinin ortak harekâtı **sonunda** Şahkulu ve adamları Teke yöresinde sıkıştırıldılar. (TT-1, 257)

Ya bu Tarsus seyahatinin **sonunda**, ya da Oktavyüs'e harp açıldıktan sonra Efes dönüşü, Mısır'ın kraliçesi Sidere adasına uğramış ve gemisini lüzumsuz yere dolduran fazlalık kölelerden bir yüz adet kadarını o ıssız adalar toprağına ebediyyen bırakmıştır. (K, 243)

Beni daima ciddiye almak lütfunu Doktor Ramiz bu düşüncelerinin **sonunda** benim büyük bir idealist olduğumu da ilâve etmişti. (SAE, 18)

b) Sebep

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ancak dört yıl sonra Türkiye'ye-Sultan Bâyezîd'in savaş tehdidi **sonunda**-getirildi ve Bursa'da defnedildi. (TT-1, 251)

126. SULARI (<su-lar-ı)

a) Zaman

Zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Henüz 'alafranga' saat bir **suları** ya, sokaklardaki pas karanlığı içeriye vuruyor. (DSE, 312)

Saat 20 **sularıydı**, ağır ağır yürürken, birinci yurdun önüne toplanmış kalabalığı gördü. (C, 261)

Bilhassa İbrahim Beyin vefat ettiği gece, belki de hemen hemen **aynı sular**da, haftalardır işlemiyen saatin birdenbire en derin sesiyle vurmağa başlamasından sonra bu korku hepimizin içine yerleşti. (SAE, 25)

Vaka, saat üç **sularında**, Kalender'in her günlük vazife bölgesi olan Şişhane'de geçiyor. (ŞYY, 10)

...kimisine göre 'zevale doğru', kimisine göre 'alafranga saat dört **sularında**', kimisine göreyse 'ağleb-i ihtimal geceleyin' demirlemiş olacaktı. (DSE, 76)

Alaturka sekiz **sularında**, hareketli mukarrer. (DSE, 224)

İkinci gün, saat 17.00 **sularında**, kararlaştırdığımız yere Ali Yürük'le birlikte gittik. (TT-2, 67)

O günün gecesinde, saat 24 **sularında** odamın kapısı çalındı, karşımda yemyeşil gözleriyle gülümsüyordu. (TT-2, 133)

İkinci **sularında** yola düzülmüştü. (ÖÇ, 55)

127. SURETİYLE (<suret-i-y-le)

a) Vasıta

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Başka bir deyişle, plânlama, tercihlerin en iyi netice alıcı tarzda seçimi **suretiyle** bir hedefe ulaşmayı sağlayan ilke ve strateji belirlenmesidir. (KKÜD, 8)

Diyalektik veya skolastik olsun, ilk ve orta çağlar düşüncesinin, genel olarak dil üzerine dayandığını, yeni çağların ise dilden eşyanın incelenmesine geçiş **suretiyle** başladığını ve bu inkılâbın, medeniyetin bütün yapısını değiştirdiği gibi konumuz olan ifâde vasıtalarını da büyük değişikliklere uğrattığını geçen makalede söylemiştik. (KD, 174)

Atatürk, yukarıda anlattığım İktisat Vekâleti-İş Bankası-meselesini, Mustafa Şeref'in istifası ve yerine Mahmut Celal (Bayar) Bey'in getirilmesi **suretiyle**, kendi bildiği gibi halletmiştir. (P45Y, 145)

İnsan bazı güçlüklerden, ancak onları unutmak **suretiyle** kurtulabiliyor albayım. (TO, 89)

Hattâ Batı dünyâsının sınırsız sınâî hamlesi ancak az gelişmiş denilen ülkeler zararına, onları hareketizliğe ve sefâlete mahkûm etmek **suretiyle** gelişebildi. (UU,343)

Ömer Seyfeddin, Müftüoğlu Ahmet Hikmet gibi hikâyeciler; Reşad Nuri, Refik Halit gibi romancılar; Fâruk Nâfiz, Orhan Seyfi gibi şairler gibi şairler, halka uzak olmayan bir edebî akım yaratmak **suretiyle** sâde Türkçenin prensiplerini tatbik ederek başarıya ulaştılar. (DB, 51)

126. SURETLE (<suret-le)

a) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bir kere bir insan olan şairin toplumdan kopmasına, tımarhanelik olmadıkça hiçbir **suretle** imkân yoktur. (D-1, 121)

b) Bağlama

"**suretle**" edatı "bu" kelimesi ile birleşerek cümle bağlayıcısı yapar.

Devletler, orduları vasıtasıyla başka devletleri yenerler, **bu suretle** dünya tarihini değiştirirler. (KD, 24)

İşçi **bu suretle** hayatına, mensup olduğu sosyal tabakaya bir mânâ verir ve işine daha büyük bir gayretle sarılır. (KD, 147)

Bu suretle, tabîî ve bütün insanlar arasında, müşterek olan hareket diline sun'î ve itibarî jestler de karışmış olur. (KD, 166)

Bu suretledir ki, Atatürk Türk milletini manevî-millî istiklâl çerçevesinde çağdaşlaşma yoluna sokmuş oldu. (TMM, 175)

129. SURETTE (<suret-te)

a) Tarz

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ben dokuz yaşımda iken sevdim, ciddî **surette** sevdim! dedi. (Bİ, 116)

Kültürlerin zenginleşmesi, medeniyetlerin gelişmesiyle toplulukların, bu tekâmül silsilesine paralel **surette**, değişmelere uğramaları bir sosyoloji kanunudur. (TMM, 91)

Çünkü bunlar iyi işlenmiş sağlam taş muntazam **surette** yazılmıştı ve bir araya getirildiğinde birkaç formalık kitap teşkil edecek uzunlukta metinleri içine alıyordu. (TMM, 236)

Daimî **surette** yabancılarla beraber bulunma, Türkleri onlara karşı dost ve müsamahalı yapmıştır. (KD, 110)

Belki bu kuvvetli itimatla insanlar daha yaman **surette** aldatılabilirler. (KD,173)

Aynı zamanda bazı çalılar, Kerimoğlu'ndan başka hiç kimseyi işkillendirmeyecek **surette** sallandı. (ÖÇ, 31)

Bütün denizciler ve dalgıçlar, ihtiyarı da, Aliş'i de memnun edecek **surette** var kuvvetleriyle yardıma koyuldular. (ÖÇ, 140)

130. ŞEKİLDE (<şekil-de)

a) Tarz

İsimlerin, sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Yukarıya aldığımız dörtlüğünde bu prensibi en veciz **şekilde** ifade eder. (DB, 48)

Göz namına donuk, siyah iki yuvarlak mosmor çukurlarına korkunç **şekilde** gömülmüştü. (S, 23)

Ya çok düşünüldükten sonra karar verilmiş bir isimdi bu, yahut da hemen şimdi, şu anda, söylenildiği **şekilde** birden akla gelmişti: (A, 34-35)

Sivilceler dayanılmaz **şekilde** acımişti. (A, 52)

Hayatın her safhasında erkeği ile beraber gayret sarfeden iffeti ile meşhur Türk kadını vatan müdafaasında da, başka milletlerde görülmeyen **şekilde**, vazife almış ve muvaffak olmuştur. (TMM, 113)

Bu sefer güllerin falan açacağı yoktu besbelli, adam, hisedilir **şekilde** rahatsız oldu: (C, 65)

131. ŞEKLİNDE (<şekil-i-n-de)

a) Tarz

İsimlerin, isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Kut Dağı efsanesi **şeklinde** millet vicdanında yüzyıllarca yaralayıcı yankıları devam eden bu hâle, Uygur-Türk topluluğunun saadet ve kudret sembolü bir kaya parçasının "tatlı sözlü" Çinlilere peşkeş çekilmesi sebep olmuştu. (TMM, 256)

Bu günkü zihniyet, Türkiye'ye, hattâ işlenmemiş halk Türkçesini yaymak **şeklinde**, hayli sol bir zihniyet olduğu için, bunu bilhassa yanılmışlara anlatmak kolay değildir. (TS, 172)

Fatih Kanunnamesi'nde görevi, "Bağçeye bostancıbaşı konulmuştur; kayığa girildikte bostancı kürek çekip ol dümen tuta" **şeklinde** belirlenen Bostancıbaşı, padişahın birinci derecede yakınlarındandı ve devlet protokolünde önemli bir yere sahipti. (GK, 69)

NOT: Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**şeklindeki**", sıfat yapar.

Bütün dillerin Türkçe'den çıktığı, birçok başka milletlerin aslında Türk olduğu **şeklindeki** aşırı sağ dil ve târîh yanlışları, zamanla bunun aksini öğrenen çocukların milletimize olan îtimâdını sarsmıştır. (TS, 235)

132. TAKDİRDE (<takdir-de)

a) *Şart*

"-dık/-dik" ekli sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

O hâdise ancak "gelişim" veya "oluşum" içinde ele alındığı **takdirde** anlaşılabilir veya değerlendirilebilir. (KD, 64)

Onunla evlendiğiniz **takdirde**, kaynınız Kupa oğlu olacaktır ki, Allah için, uslu, akıllı, yumuşak başlı, kendi hâlinde bir çocuktur. (ŞYY, 47)

"Onu bunu bilmem ben! Yarın akşam yemeğime gelmediğiniz **takdirde**, ikinizin de Türklüğünüzden şüphe ederim vallahi!" dedi. (TT-2, 66)

Sorulara doğru cevap verdiği **takdirde**, serbest bırakılacağını, para-pul sahibi olacağını, köpeklerle yem olmaktansa, köyüne döneceğini ve güzel sevgilisine kavuşacağını hatırlatıyor. (TT-2, 139)

Kimbilir, belki de, kara toprağa karışan bir vücudu, mâvinin bütün tonlarıyla örtükleri **takdirde**, gökyüzünde mavilerle haşır-neşir olan ruhun, daha huzurlu yaşayacağına inanmışlardır. (TT-2, 259-260)

Kocasının, eve karısını adamakıllı pataklamak arzusuyla geldiği **takdirde**, sopa aramakla zaman kaybetmemesi gerekti. (ÖÇ, 254)

Münevver kelimesini attığımız **takdirde** de elbette bu komşu ülkelerde yaşayan Türklerle aramızdaki bağlardan biri kopar. (DB, 91)

133. TARAFINDAN (<taraf-ı-n-dan)

a) *Vasıta*

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**tarafından**" edatı, isim yapar.

1936-1937 yıllarında Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde, İbrahim Necmi Dilmen, Hasan Reşit Tankut ve Abdülkadir İnan **tarafından** Güneş-Dil Teorisi dersleri okutulmakta, bu teoriye göre kelimeler tahlil edilmektedir. (DB, 138)

Yazıklar olsun, meslek arkadaşları **tarafından** dahi anlaşılamayana ne acı! (K, 200)

Sevdiğin insan **tarafından** lâıyk olmadığın şekilde aldatılmışsın. (K, 264)

Karşısına çıktığımız hâkimlerin çoğu evvelâ koskoca adamın ahretliğinin kızını "kendi annesi" zannetmesine hafifçe gülümsüyorlar, biraz sonra verese **tarafından** yapılan kandırıcı aydınlatmalarla kötü niyetimizden şüphelenmeğe başlıyorlardı. (SAE, 76)

Karacaoğlu, "Çiçekler içinde birdir" diye övdüğü menekşenin boynunun eğriliğini kendisi gibi aşk derdine düşmüş olmasına ve değerini bilmeyenler **tarafından** hoyratça koparılmasına bağlar. (GK, 191)

b) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Uğraştı, ağladı, yalvardı, beleş **tarafından** bir dilekçe yazdırdı, götürdü. (S, 58)

134. TARZDA (<tarz-da)

a) Tarz

Bu edat, hâl eki almayan sıfat fiiller ile kullanılır ve zarf yapar.

Vedia bu arzuya cevap verecek **tarzda** kımıldadı. (Bİ, 189)

Orhan bunu anladı ve onu konuşmaya teşvik edecek **tarzda** hareket etmeğe karar verdi: (Bİ, 197)

135. TARZINDA (<tarz-ı-n-da)

a) Tarz

Bu edat, hâl eki almayan isimler ile kullanılır ve sıfat yapar.

"Derlenip toparlanmamız için her şeyden önce geçmişteki hatalarımızı gözden geçirmemiz ve zaaflarımızın nereden geldiğini bilmemiz lazımdır sanıyorum" **tarzında** bir mütalaada bulundumsa ondan daima şu karşılığı almışım. (P45Y, 211)

136. TÜR.

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Üstelik, onun kişiliği de bu **tür** aracılıklara elverişli sayılamaz. (DSE, 178)

Ne **tür** eğitimden geçmiş olursak olalım, hangi gelir grubu içinde, hangi toplumsal konumda bulunursak bulunalım insan olarak hepimiz düşünce dünyamızı yüzyüze geldiğimiz olaylar karmaşasına, evrenin kaosuna bir düzen yakıştırmak kaygısıyla kurarız. (ŞOK, 94)

Şiirle nesiri birbirine karıştırdıkları, bir **tür** manzum nesir yazdıkları içindir ki, Tanzimat ve Servet-i Fünun şairlerinin birçoğu, şair olamamışlar ve bize şiirin lezzetini tattıramamışlardır. (D-1, 14)

137. TÜR DEN (<tür-den)

a) Tarz

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Bir kültür, başka bir kültür içinde beğenilir, imrenilir, arzu edilir, hattâ kendinde olmadığı için üzülmür **türden** bir organizasyon görürse ne yapar? (KKÜD, 45)

Dergiler piyasasının koltuk değneğiyle varlığını koruyan **türden** bu şiir yalnızca parasiter bir hayatı sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda kendisi de parazit yapıyor, çünkü kendini ortalama "ideolojik yönseme"lerin karışık yayınına bulanmış olarak dışa vuruyor. (ŞOK, 71)

Kişi, grup ve toplum seviyesinde model alınacak **türden** değer, davranış ve insan tipi bakımından medeniyet seviyesine çıkma...(KKÜD, 40)

Başka kültürlerle ait, olumlu, süperegoya seslenen **türden**, model değer, norm ve davranışlara yönelip diğerini bırakmak; kendi kültürüne ait model değer, norm ve davranışları arayıp bulmak; bunları yapabilmek için ise, kendi millî kültürü konusunda şuur sahibi olmak gereklidir. (KKÜD, 42)

Ahlâksız bir insanın, gerçek mü'min (inanan ve inandığını yaşayan) olamadığı hükmü kadar, ahlâklı bir kişinin dinsiz olamayacağı hükmü de kabul edilir **türdendir**; çünkü, gerçekten ahlâklı bir kişinin, yüksek bir ahlâk telkin ve tebliğ eden dine karşı, sevgisiz, saygısız veya ilgisiz olması, insan aklıyla bağdaşmaz. (KKÜD, 88)

Değişik bir adam, Rusya'da 'ihtilâl kopalı' şehrin çeşitli örneklerini görmeye alıştığı **türden**: boyundan ilikli, beli kuşaklı, cam yeşili müjik kaftanın, kalın müjik çizmeleriyle, olur olmaz yerde peydahlanır; gözlerinin dibinden başlayan ipek yumuşağı bir sakal, döşüne dümdüz boşalır; saçları aynı renkte, aynı yumuşaklıktadır: (DSE, 37)

138. TÜRLÜ (<tür-lü)

a) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Bu **türlü** âşık deyişleri, bir ölçüde yazılı edebiyat mahsülleri gibi sanatçının kendi kendine hazırlığını yaptıktan sonra bitmiş hali ile dinleyici huzurunda sunulmaktadır. (ATŞG, 29)

Ne **türlü** cevap geleceğini aşağı yukarı tahmin eden tepe saçları dökük mavi gözlü doktor: (S, 59)

Başka **türlü** söylersek, 'yaşama sevinci', bir 'varlık sorunu' olarak konulmaz Türk şiirinde. (YÜ, 81)

NOT: "bir" ismine hâl eki almadan bağlanan bu edat, zarf yapar.

Melikşah'ı dün otağda hepiniz gördünüz; bir **türlü** kendi olamadı; olmak istedi, olmak istedi olamadı. (A, 95)

Kendisinin hiçbir tahsili ve kültürü olmadığı için Selçuklu idârecileri karşısında eksiklik duyuyor, oralarda ne olup bittiğini bir **türlü** anlamıyordu. (TT-1, 130)

Yine de Abdi Bey'in bir **türlü** kafasına sığdıramadığı, şu: "Gülistan gibi 'iyi kötü' aile terbiyesi görmüş bir kadın, 'para hatırına', nasıl olur da elin 'Moskof Ayısı'na yaltaklanmayı göze alabilir?..." (DSE, 48-49)

NOT: "türlü" edatı "-sü" iyelik eki ile birleşerek, isim yapar.

Aklınıza neden hep kötü düşünceler gelir, neden başka **türlüsü** de var mıdır düşünmenin diye sormazsınız, kör parmağım gözüne der, bir yanlı düşünürsünüz? (A, 309)

139. TÜRÜNDEN (<tür-ü-n-den)

a) Benzerlik

Bu edat, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve sıfat yapar.

Bunların büyük çoğunluğu Prusya türü eğitim görmüş, harbiye nazırlığı, harbiye nazırlığı müsteşarlığı, Genelkurmay başkanlığı, muhafız komutanlığı gibi mevkilere ve diğer önemli komutanlıklara getirilen Mahmut Şevket Paşa, Enver Bey **türünden** kişilerdi. (DSE, 171-172)

Abdi Bey **türünden** 'tufeylilerin', herkesi mutlu edecek çözümler yerine, yeni, daha da katmerli sorunlar getireceğini!... (DSE, 252)

b) Tür, cins

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Kültür kavramının tarifi, yan veya alt kültür **türünden** isimler verdikleri, bizim zihniyet kelimesiyle izah ettiğimiz dar çevreler için de bütünleştirici bir yapı taşımalı... (KKÜD, 49-50)

"...Her cemiyetin hususiyetleri gelişmenin her merhalesinde hangi istikametlerde kendini göstermiştir?" vb. **türünden** sorulara cevap arayan meşhur araştırmasında Rostow, gelişmenin beş kademesini şöyle sıralıyordu (özetle): (KKÜD, 109)

140. ÜSTÜ (<üst-ü)

a) Zaman

Zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bir akşam **üstü**, yaz çardağının altında çay içmişler. (DSE, 189)

Beni akşam **üstleri**, pencere önünde bekleyen endişeli bir küçük yüzdür. (C, 398)

İkinci **üstleridir** ki Anavarza ovası canlanıyordu. (İM, 553)

Elbet geceden, akşam **üstünden** haberi olmuştur Mahmut'un, bunu söylemedim, Sevim Abla'nın oyununa katıldım; elimden geldiğince Mahmut Güteryüz'ü taklit etmeğe çalıştım: (C, 58)

141. ÜSTÜNE (<üst-ü-n-e)

a) Sebep

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan "**üstüne**" edatı, zarf yapar.

Pervâne Subaşı bu laf **üstüne** birden irkildi, "Aman!" diye ellerini dizlerine vurarak çırpındı. (DA, 345)

b) İlgi

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Orhan Beyin buraya gelirken yabancılık, kimsesizlik **üstüne** söylediklerini hatırladı. (DA, 534)

Bu hesaplatmayı Bacıbey'in evde bulunmadığı sıralara rastlamasında, nişanlısıyla yalnız kalmak isteği kadar, yolların tehlikesi **üstüne** yeniden yeniye duyduklarının etkisi de vardı. (DA, 572)

Oysa Kaplan Çavuş'un ilk dersi silâh taşımak **üstüneydi**. (DA, 396)

142. ÜZERE (<öze-re)

a) Zaman

Bu edat, yakın gelecek zamanı ifade eder. "-mak/-mek" ekli isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**üzere**", zarf yapar.

İlk başta, bir kere evlenmek **üzere** olduğunu yazdı, sonra, öfkeyle yazdıklarının hepsini yırttı. (BK, 69)

Müftüoğlu, "Sümbül Kokusu" adlı hikâyesinde de, Budapeşte Üniversitesi'nde öğrenim gören Hüseyin Arifin, müttefiklerin büyük bir donanmayla Çanakkale'ye saldırımları üzerine üzüntüye ve ümitsizliğe kapılarak intihar etmek **üzereyken**, penceresinde dört gündür duran saksıdaki sümbüllerin kokusu sayesinde bu fikrinden nasıl vazgeçtiğini anlatır. (GK, 235)

Yeni bir yaşantıya başlamadım, yeni bir yaşantıya başlamak **üzereyim**, yeni bir yaşantıya başlayacağım. (TO, 34)

Bunun da masallardan biri olduğunu, ama gerçekleştiğini, ya da her şeyin bir anda değişik eski düzenine döneceğinin bir belirtisi olduğunu düşünmek **üzereydim** ki, kapı açıldı, beni çağırdılar. (BK, 21)

Kafasında oluşanlar, yazdıkça gelişip, açıklık kazanan fikirler... hemen kaçmak **üzereymişler** gibi, âdeta yakalıyor onları, soluksuz yazıyordu. (C, 302)

Daldı mı dalmak **üzere** miydi; yoksa saatlarca mı uyumuştı bilemedi. (A, 178)

Haşmet kavuşturduğu kollarının dirseklerini masanın üzerine yaymış, başını da kollarının üzerine dayamış, neredeyse, fazla şampanya tesiriyle uyumak **üzere!** (ÖÇ, 38)

"Yakından Tanıdığım Bir Türk" başlığıyla, benim üzerine bir kitap yazıyormuş; Edirne'deki çocukluğumdan, ayrılış gününe kadar, benim bütün hayatım, O'nun Türklerin özellikleri üzerine zekice yazdığı kişisel yorumlarıyla desteklenerek meraklı İtalyan okuyucusuna sunulmak **üzereymiş**. (BK, 177)

Nitekim Haçlılar tam o sırada Nüreddin'in topraklarına saldırmak **üzere**lerdi (TT-1, 98)

b) Bağlama

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bir çok hayvanlarda da görüldüğü **üzere** hareket ve tavır en basit ve en çok kullanılan bir ifade vasıtasıdır. (KD, 166)

Palanın namlusunu Kaplan Çavuş dövmüş, âdeti olduğu **üzere**, başkalarının yaptığından kalın tutmuştu. (DA, 571)

Kanlı Fransız İhtilâli mevzuunda Tocqueville ve H. Taine gibi tanınmış araştırmacıların gösterdikleri **üzere**, hiç bir ihtilâl hareketi mevcut kültür değerlerini yok etme kudretine sahip olamaz. (TMM, 57)

Ve biz bu cihad için bilineceği **üzere** bir millî heyet teşkil ettik. (AB, 74)

c) Denklik, uygunluk

"**üzere**" edatı, isimlerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Sık sık "Cenab-ı Hak insanı kendi sureti **üzere** yarattı; insan da saati kendine benzer icat etti..." derdi. (SAE, 29)

Bir sınıfın siyâsî ve edebî temsilcileri ile temsil ettikleri sınıf arasındaki münasebet, umumiyetle bu minval **üzere**dir. (UU, 218)

Aldığı tarif **üzere** gitti, arzuhalı vereceği yeri buldu. (İM, 193)

... halk muazzam kıtlık çekti, süpürge tohumundan ekmek yediler, Levazımat-ı Umumiye Komisyonu, fıkdanı çekilen mevadî güyâ hakkaniyet **üzere** tevzi ediyor, reisi 'Topal' İsmail Hakkı Paşa; zevciniz beyefendi, zannederim refik-i kadimi Karasu Efendi'yle Paşa'nın hususiyetine giriyor, kulağımıza ne dedikodular çalındı o sıra... (DSE, 105)

ç) Beraberlik

"-mak/-mek" ekli isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Başta Prof. Dr. Zeynep Korkmaz başta olmak **üzere** dilciler, bu metinleri neşretmişlerdir. (DB, 13)

Başta, savaşçı dervişler olmak **üzere** aptallar, gazilerden birazı, ahi yiğitlerden bile birkaç akli ermez, var güçleriyle bağırıyorlar. (DA, 181)

Lessing'in Laokoon'undan alıntı da içinde olmak üzere Lukacs'tan tüm alıntılar, bu yazıdan yapılmaktadır. (YÜ, 32)

d) Amaç

"-mak/-mek" ekli isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "üzere" edatı, zarf yapar.

Baktım üzerimize örtmek üzere verdikleri pikeler, torbalarından daha ilk defa çıkarılmış ve hiç kullanılmamıştı. (TT-2, 219)

1937'de Bükreş'te toplanacak bir beynelmilel kongre için Atatürk bizzat bir tebliğ hazırlamış ve bu tebliği sunmak üzere Hasan Reşit Tankut'u Bükreş'e göndermiştir. (DB, 35)

Bir zamanlar ben de aynı şeyi düşünüyordum, yıllar önce yazdığım bu sayfaları bir daha okunmamak üzere bir köşeye tıkmıştım. (BK, 163)

Sav-Tekin, Küpeli Hafız'ın da böyle düşündüğünü, kale kumandanının aslında Râfızî olduğu için Alpaslan'ı öldürmek üzere Kavurt Beyin buyruğuna girmiş olabileceğine emin olduğunu Melikşah'a söyleyip söylememekte tereddüt etti. (A, 31)

e) Sebep

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bu seferlik seni Ali Safa Beyin ricası üzere bırakıyorum. (İM, 73)

NOT: Bu edat, "bilindiği" kelimesi ile birleşerek, cümle bağlayıcısı yapar.

Bilindiği üzere, bu anlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin 'taksimini' öngörüyordu. (DSE, 25)

Bilindiği üzere, bu fikir ve ilim adamlarından çoğu eserlerini Arapça ve Farsça yazmışlardır. (KD, 153)

Bilindiği üzere, İtalya Antik çağ medeniyetinin direkt vârisi olan bir memlekettir. (TMM, 194)

143. ÜZERİ (<üze-ri (?))

a) Zaman

Zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Uyandığı zaman, öğle **üzeriydi**. (C, 302)

Yaşama sevinci, o akşam **üzeri**, içisıra ne korkunç bir güçle genişliyor. (DSE, 95)

Öyle günler olurdu ki, o, demir parmaklıkları tozdan bembeyaz kesilmiş, kafes delikleri örümcek ağlarıyla tıkalı, içinde sönük bir gaz ışığı yanan, tekkatli fakir evler önünden akşam **üzerleri** geçerken, burnuna gelen balık kızartmaları kokular ile, bu kulübelerde yaşayan insanların lüksüne imrenirdi. (Bİ, 38)

Doktor, sabahları erkenden ve ikindi **üzerleri** geliyor; şadırvanın yanında oturuyor; sabah ise simitli, peynirli kahvaltısını yapıyor, iki çay, bir sade kaynamış kahve içiyor, gazeteleri okuyor, akşamları da gene iki çay içip bir süre fiskiyei seyrettikten sonra çekip gidiyordu. (D-2, 300)

144. ÜZERİME (<üzer-i-m-e)

a) İlgi

İlgi eki alan zamirlerle kullanılan bu edat, sıfat yapar.

"Yakından Tanıdığım Bir Türk" başlığıyla, benim **üzerime** bir kitap yazıyormuş: Edirne'deki çocukluğumdan, ayrılış gününe kadar, benim bütün hayatım, O'nun Türklerin özellikleri üzerine zekice yazdığı kişisel yorumlarıyla desteklenerek meraklı İtalyan okuyucusuna sunulmak üzereymiş. (BK, 177)

145. ÜZERİNDE (<üzer-i-n-de)

a) İlgi

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Düğün gecesi, Afife Hanımın annesi Huriye Molla, ona evlilik **üzerinde** son öğütlerini verirken, çeyizi arasına konulan dört tane harup sopasının da görevlerini bir bir anlatmıştı. (ÖÇ, 254)

Türk dili **üzerinde** yürekten konuşabilmek için, önce bu mûsikîyi, yâni bu vatanın seslerini duyabilmek ve anlayabilmek lazımdır. (TS, 30)

Diyalektoloji, bölge ağızları **üzerinde** yapılan gramer çalışmalarına verilen addır. (DB, 13)

Üstelik Hikmet, okudukları **üzerinde** fikir yürütmeğe de başlamıştı. (TO, 252)

Bu gibi sosyolojik ve psikolojik değişmelerin gelişmeyi hazırlayan en mühim amiller olduğu **üzerinde** fikir birliği vardır. (KKÜD, 111)

NOT: "üzerinde" edatı, "-ki" eki ile birleşerek, sıfat yapar.

Haberleri de, belli konular **üzerindeki** konuşmaları da, tartışmaları, açık oturumları, reklamları da, özel programları da aynı şekilde dinliyorum. (TO, 387)

b) Belirtme

İsimlerin ilgi veya yalın, sıfat fiillerin yalın hâliyle kullanılan "**üzerinde**" edatı, zarf yapar.

Fakat, bu meselenin **üzerinde** durmak gereksizdi. (TO, 414)

Şimdi bunun **üzerinde** biraz daha durmanın lüzumuna kani bulunuyoruz. (TMM, 44)

Dinler nasıl dünya tarihinin akışını değiştirmişlerse, bazı insanların **üzerinde** dinler kadar tesirli olan ideolojiler de aynı rolü oynarlar. (KD, 160)

İslâmiyetin Türk kültürü **üzerinde** büyük tesiri olmuştur. (KD, 96)

Fakat bunlar geniş halk tabakası **üzerinde** fazla tesirli olmamışlardır. (KD, 140)

Ben işin kültür tarafı, dilin kültür taşıyıcılığı **üzerinde** durmayacağım. (DB, 9)

Gerçekten, biz, çok defa, konuşurken söylediklerimiz **üzerinde** düşünmeyiz. (KD, 161)

NOT: "**üzerinde**" edatı, "-ki" eki ile birleşerek, sıfat yapar.

Yunus Emre'nin bizim Âşık ve Tekke edebiyatımız **üzerindeki** tesiri Ahmet Yesevî'nin Türkistan'daki tesiratına çok benzer. (ATŞG, 11)

146. ÜZERİNE (<üzer-i-n-e)

a) Sebep

Zaman kavramı da taşıyan bu edat, isimlerin ilgi veya yalın, isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

İşte, ne olduysa bunun **üzerine** oldu. (P45Y, 134)

Bu lafım **üzerine** el çırttı Süleyman; bilirsiniz Selçuk barbarları el ulaklarını el çırparak çağırır. (A, 239)

Amasya'da Muslihiddin Efendi'ye tâbi oldu, şeyhinin ölümü **üzerine** Tokat'a gitti, daha sonra Zile'ye döndü. (GK, 153)

Üst tarafı ise, mal Paris'e varıp da, katkısız hilesiz tam köpek tersi olduğu anlaşıldıktan sonra, bankaya "Veriniz!" diye gönderilen bir mektup **üzerine** ödeniyordu. (ÖÇ, 39)

Kızın yalvarması **üzerine**, yine eski bir gazetenin ticaret sayfasını kopardı. (ŞYY, 29)

.., havuzlu bahçede garsonun bahşişi az bulup bana paranızın üstünü tabakta unutmuşsunuz demesi **üzerine** garsonu havuza nasıl soktuğumu anlattım,... (TO, 75)

IV. Mehmed'in 1687'de hal'edilmesi **üzerine** Rumelihisan'ndaki mükellef yalısına çekilerek ölümüne kadar şiir, musıkî ve çiçekçilikle uğraşan ve yeni yeni türler elde eden Fennî Mehmed Dede, II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695) ve II. Mustafa (1695-1703) devirlerinde siyasetin hây ü hüyundan ve devlet işlerinden uzak kalmayı tercih etmiştir. (GK, 128)

NOT: Bu edat, "bunun" kelimesi ile birleşerek, sebep bildiren cümle bağlayıcısı yapar.

Bunun üzerine, onlar da, Köprülü'nün kendileriyle birlik olduğunu yaymışlar. (BK, 107)

Bunun üzerine de rektörlük, bu soruyu hazırlayan öğretim üyesine sual açmıştı. (DB, 48)

Bunun üzerine Alışar Bey bunaltıdan usanıp Hophop Kadı'ya orada yuları teslim edip, "Ne halt edersen et, Allah belânı vere!" demesiyle, Hacana saldırıldı. (DA, 322)

b) İlgi

İsimlerin ilgi veya yalın, isimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Öğütleme tarzındaki bu karşılıklı deyişten sonra Taşlıova "Gönlüm alsan da bir, almasan da bir" ayağını açarak dargınlık konusunun **üzerine** deyiş başlatmıştır. (ATŞG, 81)

İnsanlık **üzerine** uzun bir tartışmaya giriştiler. (TO, 261)

O halde bizi rahat bırak ve ulaşamayacağımız, anlayamayacağımız amaçlar **üzerine** kafamızı yorma. (C, 80)

Böylece, kurbağaların sıçrama mekaniği, kan dolaşimleri, gövdeden dikkatle ayrılırsa uzun bir süre atan yürekleri, yedikleri sinek ve böcekler **üzerine** uzun uzun konuştu. (BK, 127)

Demek, Yahşi İmam, ay tutulması **üzerine** burdan okuduğunu söylemişti de, şaşırtmıştı kendilerini geçen yıl... (DA, 769)

Bu gibi söz ve yazıların safdilleri avlamak için yem olarak kullanıldığı **üzerine** dikkati çekmek lüzumuna kaniiz. (TMM, 31)

Bu da ona, Amerika denilen yılanlı ülkede yaşayan ve yaşadıkları hayatı hiç değiştirmeyen hımbıl yerlilerin başlarına gelenler **üzerine**, hem acıklı, hem de hisseli bir kitap yazma düşüncesi verdi: (BK, 52)

c) *Denklik, uygunluk*

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Konağın eski âdeti **üzerine** çocuğa benim yerime o ad verdi. (SAE, 75)

Kredi **üzerine** iş yapmak istediğinden razı olmamıştınız. (ŞYY, 29)

Nahid Sırrı Örik'in, Sultan Hamid Düşerken'ini çözümlerken, romanın somut bireysel tarihler **üzerine** kurulduğunu, belirli bir dönemde yaşanan nesnel ve toplumsal dönüşümlerin, bu somut bireysel tarihler bağlamında ortaya konulduğunu belirtmiştik. (YÜ, 54)

147. **ÜZRE** (<öze-re)

a) *Tarz*

İsimlerin ve sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Cevap cevap olur Sultanım, meğer ki Sultan da cevap **üzre** hareket ede!... (A,15)

Nev'i'nin sekizinci beytinde, gül bahçesi ocağa, lâleler kızıl kara, sünbüller ise onun küllerine benzetilir ve iki şairin fantazileri bu minval **üzre** devam eder. (GK, 156)

Taksimi icra eden baş âşık "ya dost" veya "ya hu" diye başlayarak meşhur bir gazeli lehn-i (ezgi) mahsusayla okuduktan sonra nihayet bir beyt-i müfred teganni eder ve müteakiben "divan" denilen bir beste âşıkların iştiraki ile iki inme bir çıkma tertibi **üzre** okunurdu. (ATŞG, 39)

Bir gün, hiç unutmam, -hemen her şehre inişinde olduğu **üzre**- beni arabasına almış, birlikte Çankaya'dan meclise gidiyorduk. (P45Y, 99)

b) *Amaç*

İsim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Dönüşte, bütün dervişler, Üftade'ye sunmak **üzre** birer demet çiçek toplarlar. (GK, 82)

NOT: Bu edat, "anlaşılacağı" kelimesi ile birleşerek, cümle bağlayıcısı yapar.

Anlaşılacağı üzre peder bey, koyu bir Atatürkçüymüş. (C, 36)

148 VAKİT

a) Zaman

Hareketin yapıldığı anı anlatan bu edat, sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Büyük toplantı salonuna girdiğim **vakit** Ziyaeddin Babahan'ı, baş köşede, misafirlere nutuk verirken gördüm. (TT-2, 108)

Yaralı olduğunu anladığı **vakit** Küpeli Hafız gözlerini aralamıştı zaten; oğluna, İltutmuş'una, parçalanmış güneş ışıklarınca baktı, yüzündeki keder kararmasını gözleriyle azarladı: (A, 101)

Biz marşı ikinci defa okuyup bitirirken bu gencin başka birile yumruklaştığını gördük. Masadan indiğimiz **vakit**, ikisi de bizden uzaklaşıyordu. (Bİ, 155)

149. VASİTASIYLA (<vasıta-sı-y-la)

a) Vasıta

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bugün ilim ve teknik **vasıtasıyla** aynı topraktan on misli, yirmi misli mahsul alınıyor. (KD, 87)

Peki, Türkiye'de bir dil inkılâbı, daha doğrusu dil **vasıtasıyla** bir kalkınma olmasın mıydı? (TS, 4)

Kerem'in doğumu, bir dervişin verdiği elma **vasıtasıyla** gerçekleşmiştir, ayrıca Kerem attığı bir taşın Meryem'in odasının camını kırması ile Meryem'i görmekte ve düşüp bayılmaktadır. (ATŞG, 120)

Bir adayın şamanlığa kabul merasimi ile bir adayın sanatkâr ve âşık olarak kompleks rüya motifi **vasıtasıyla** yeni bir hayata girişi arasında şaşırtıcı benzerlik vardır. (ATŞG, 14)

Şehirde bir insanın tek başına yapamayacağı işler, şirketler **vasıtasıyla** gerçekleştirilir. (KD, 80)

Ekler **vasıtasıyla** köke değişik şekil ve mânâ veririz. (KD, 151)

150. VEÇHİLE (<veçh-i-le)

a) Sınırlandırma

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Sosyalistliğini önemsiyor, herşeyin üstüne koyuyordu. 'Beynelmilel Sosyalist İhtilâl-i Kebiri' patlamıştı. "Rusya'da, Almanya'da ve Macaristan'daki hâdisâtı, lâıyıkı **veçhile** kıymetlendirmek ihtiza eder. (DSE, 94)

Hakikat budur, hiçbir **veçhile** içtinap edemeyeceğim korkunç hakikat! (DSE, 108)

Elbette, üretimin çapını artırıyor, bu, önemini de: Üstünde düşünölmeli, 'tezgâhların lâıyıkı **veçhiyle** istismarını temin zımında, tedabir ittihaz edilmeli'; bu da genç, tuttuğunu koparır birinin işidir. (DSE, 123)

151. YANA (<yan-a)

a) Yön, taraf

İsim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Çok iyi bildiği şeylerin yazılmasından **yana** olan Orhan Kemal, bildiği şeyler tükenince ne yapacağını düşünmemiş hiç. (UU, 76)

b) Sınırlandırma

İsimlerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ama tek başına akıl, ancak duygudan **yana** kurumuş olan Voltaire'in şiir benzerlerinden başka bir şey veremez. (D-1, 160)

152. YANDAN (<yan-dan)

a) Bağlama

"bir" kelimesinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Öğle vakti, sanatoryumun kabul salonunda oturmuş, piyano dinliyor: bir **yandan** da, Cenâb'ın Elhân-ı Şitâ'sını, ağızdan Almanca'ya çevirmeye çabalıyor. (DSE, 65)

Bir **yandan**, Yonyo'nun camekânlı bölmesine oturmuş bir subay topluluğunu, göz ucuyla izliyor; bir **yandan** diyor ki: (DSE, 127)

Bir **yandan** eğerli beklettiği ulak bineğinin özengisini çözmeye çabalarken bir **yandan** merakla sordu. (DA, 122)

153. YANINDA (<yan-ı-n-da)

a) Karşılaştırma

İsimlerin ve isim fiillerin ilgi veya yalın hâliyle kullanılan bu edat, zarf yapar.

Voltaire, Montesquieu, Diderot, Rousseau gibi "ihtilâl" fikri taşıyıcıları **yanında** Robespierre, Danton ve benzerleri bu hukukî, felsefî cereyanın, yani Fransız kültüründe kesifleşen itici kuvvetin cazibesinde heyecanlı kişiler sayılırlar. (TMM, 63)

Benim BMW'deki işimin getirdiği kazanç **yanında**, bunlara iş mi diyeceğiz sanıyor? (FİG, 276)

Oysa, hemen hepsi o devre ve İsmet Paşa'ya karşı sert bir polemik cephesi kurmuş olan gazetecilerin kıyasıya hücumları **yanında** Adnan Menderes'in sözünü ettiğim tenkitleri hafif bir sataşmadan öteye geçemezdi. (P45Y, 202)

Avrupa'nın yarattığı en yüksek felsefe olan Yunan idealizmi bile Doğu idealizmi **yanında**, her an söneceğe benziyen, titrek ve zavallı bir ışık. (UU, 329)

Armande, öbürlerinin **yanında** 'masûm' sayılmış, 'âdeta' süt kuzusu. (DSE, 132)

Dünyanın ileri milletlerinde ilme dayanan sosyal ve kültürel araştırmalar **yanında** Türkiye'nin ne kadar geri kaldığı herkesçe bilinen bir vâkıadır. (KD, 243)

Elbet bunalacak ve bu sancılar çekecekti, gerçeğe adım adım yaklaşmanın **yanında** şu ıstırapın ne ehemmiyeti olabilirdi! (C, 235-236)

b) Beraberlik

İsimlerin ve isim fiillerin ilgi veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Size saygımız ve sevgimizin **yanında** bilmenizi isteriz ki, biz yalnız hakettiğimiz haklarımız için mücadele veriyoruz; döktüğümüz terin, elimizin emeğinin karşılığını istiyoruz sizden. (C, 106)

Bizce bu kısırlığın asıl nedeni, eleştirinin sağlam ahlâk nitelikleri **yanında** geniş bir felsefe ve sanat kültürünü, derin bir sezgiyi ve büyük bir çalışma yeteneğini gerektirmesi; bunları bir arada kendinde toplıyan yazarların bulunmaması, bu türün bu güçlükleri yenecek kadar ciddiye alınmamasıdır. (D-1, 153)

Fennî Mehmed Dede'nin şiir ve musiki **yanında** en büyük meraklarından biri de çiçek yetiştirmektir. (GK, 126)

Bunlardan Ata kelimesinin, Türk topluluğunda, eskiden beri, baba, dede, yaşlı ve tecrübeli, bilgili adam, mukaddes ihtiyar ve din büyüğü gibi mânâları **yanında** hoca, muallim ve terbiyeci mânâsıyla de kullanıldığını şimdi çok iyi biliyoruz. (TS, 189)

Okumayı yazmayı öğrendikten sonra âşıkları seyretmenin ve dinlemenin **yanında** pek çok âşık hikâyesi de okumuştur. (ATŞG, 150)

Sözlü muhafaza edilen bu deyişlerin bir edebiyat tarzından diğerine aktarılmanın **yanında** zamana ve zemine uyma esnekliği ile yeni unsurlarla zenginleşmişlerdir. (ATŞG, 7)

Terimlerin birbirinden iyice ayırt edilmesi ve yerli yerinde kullanılmasının faydası, düşünceye vuzuh vererek yanlış tefsirleri önlemesi **yanında**, fikrî ve felsefî ilerleme yollarını açmasındandır. (TMM, 124)

154. YANI SIRA

a) Beraberlik

İsimlerin ve isim fiillerin ilgi hâliyle kullanılan bu edat, zarf yapar.

Attila'nın ordusunda da Hunlar'ın ordusunda da Hunlar'ın **yanı sıra** başka kavimlerden yüzbine yakın asker vardı. (TT-1, 23)

Şiirlerin tek tek çabalarının **yanı sıra** ortaklaşa dönüşüm girişimleri yok değil. (ŞOK, 93)

Kısacık ömrü büyük maceralarla geçen ve inanılmaz bir hızla Hindistan'ın büyük bir kısmını fethederek bir imparatorluk kuran Babür Şah, şairliği, hattatlığı ve musikişinaslığının **yanı sıra**, hastalık derecesinde bir bahçe ve çiçek tutkunuydu. (GK, 55)

Alparslan, Fatih, Kanunî ve onların **yanı sıra** Türke vatan kazandıran yüzlerce ve binlerce kahraman, içlerinde, Oğuz Kağan'ın ruhunu yeni bir şekilde devam ettirmişlerdir. (KD, 104)

Hani, bunların **yanı sıra** günün politika polemiklerinin başlıca konusunu teşkil eden bir sürü hayati memleket meseleleri vardı? (P45Y, 231)

"Gül ü Bülbul", Doğu'nun gül, bülbul, bahar, çiçekler ve daha da önemlisi sufiyâne aşkla ilgili bütün tasavvurlarını içinde toplayan emsalsiz bir eser oluşunun **yanı sıra**, Galib'in "Hüsni ü Aşk", gibi tektir, orijinal bir eserdir. (GK, 91)

155. YARISI (<yar-ı-sı)

a) Zaman

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Giyim eşyalarımız namına ne varsa İzmir yangınında yanmış olması, havaların da serinlemeye başlaması üzerine Bursa ordu karargahı deposundan bize verilen er kaputlarına sarınarak bir gece **yarısı** İstanbul'a dönerken, işte böyle düşünüyorduk. (P45Y, 23)

Bir komşu bahçesinin meyvelerini bir gece **yarısında** toplarcasına. (TT-2, 298)

156. YERDE (<yer-de)

a) Karşılaştırma

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Saltanat sürecek **yerde**, kişiliğine bir bütünlük kazandırmak için gitti, Sevgi'ye teslim oldu. (TO, 347)

Ve yanlışlıkla benim annemin adı olan Zahide adını vereceği **yerde**, kendi annesinin adı olan Zehra adını verdi. (SAE, 75)

Ben bile bu yaşta işimle gücümle meşgul olacağım **yerde** radyo başına oturup saatlerce, bir kere bile gidip görmediğim, -tabii sinemalardaki havadis filmleri hariç- futbol maçlarının, boks güreşlerinin hikâyesini dinliyorum. (SAE, 26)

Beğenmedikten sonra kendiniz onun yerine geçeceğiniz **yerde**, kendinize durmadan baba aramışsınız... (SAE, 92)

Şu son asırda biz, mimârîde ilerliyeceğimiz, yâni bir medeniyet devrinde yeni şâheserler yaratacağımız **yerde**, yeniden yapı devrine dönmüş bulunuyoruz. (TS, 152)

b) Tarz

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**yerde**", zarf yapar.

Ve kendisi de, şimdi, durduk **yerde** Handan diyordu. (D-2, 21)

157. YERE (<yer-e)

a) Tarz

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ne gariptir ki, yıllar boyunca merhum üstadımın bu cümlelerini veya benzerlerini dinlemekle gençliğimi yok **yere** harcadığımı düşünmüş ve azap çekmiştim. (SAE, 30)

Dün akşam hiç **yere** evvelâ büyük baldızım, Zehra'ya çatmış; Pakize onun bu haksızlığını örtmek için, hiç lüzumsuz **yere** oğlum Ahmet'i ağlatmıştı. (SAE, 151)

158. YERİNE (<yer-i-n-e)

a) Karşılaştırma

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Kullanıldığının, bir çeşit alet **yerine** konduğunun farkındaydı, kendini âciz hissetti... (C, 52)

İnsan **yerine** millet demekte bir mahzur yoktur. (KD, 178)

Geçmişimizde sınıf kavgaları ile ferdiyetçilikten meydana gelen, ferdi kendi dramını yaşamaya sevkedecek bir düzen yerine, cemaatçı bir mazi bırakmıştık. (SAE, 5)

Bütün ısrarlara rağmen, o gece tekrar sahneye çıkmadı ve ikinci perdede kral, 'Hoş geldiniz dostlarım' **yerine**, sadece Voltimand'a 'Hoş geldiniz dostum! demek zorunda kaldı. (TO, 407)

Çiçeklerden sadece o yılın, dolaysız ve kendinden habersiz olarak sağladıkları zevki almak **yerine**, bunun tam tersi olarak, onları felsefeleştirebilmeye ve yansıttıkları sembolizm üzerinde düşünerek onlardan birşey öğrenmeye çabalamak gerekmez mi? (GK, 256)

Türkmen asılmak **yerine**, dayak **yerine** önünde bir de bir on liralık görünce gözlerine inanamadı. (İM, 210)

159. YOL

a) Zaman

İsimlerin yükleme veya yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Kerimoğlu çoğu **yol**, dünyadan el etek çekerek ıssızlıkta çile çeken bir din adamı gibi aç ve susuz gezerdi. (ÖÇ, 7)

O kadar ki, onu deli sayanlar, kimi **yol**, "Keşke biz de Selim kadar deli olabilseydik" diye hüznü bir özleyişle iç çekerlerdi. (ÖÇ, 55)

Cennet gördüm bir **yol** dedim ya, cennet kırmızlarını içtim. (A, 77)

160. YOLLU (<yol-lu)

a) Benzerlik

İsimlerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Söz arasında ortaya lâtife **yollu** bir suâl atıldı. (TS, 1)

Birkaç kez ağzından "Hitler büyük adam..." **yollu** sözler kaçırmış, birkaç kez de Hitler'in Türkleri temiz ırk kabul etmesini övmüş ve genellikle Hitler'le Stalin arkadaşlığına temas etmiştir. (K, 208)

Ve onlar da galiba "Adamcağızı üzdünüz, zaten ihtiyar, bir ayağı çukurda..." **yollu** bir şeyler söylüyorlardı. (K, 233)

161. YOLUNDA (<yol-u-n-da)

a) Tarz, şekil

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, sıfat yapar.

Paris konferansı'ndan, şehrin Türklerden alınacağı **yolunda** haberler geliyor, ondan mı? (DSE, 332)

162. YOLUYLA (<yol-u-y-la)

a) Vasıta

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Gaibler dünyası ile irtibatı olduğunu söyleyen Seyyid Lütfullah dua **yoluyla** Kayser Andronikos'un hazinelerini aramaktadır. (SAE, 334)

Bu mesele, benim kanaatime göre ancak "düşünce" **yoluyla** halledilebilir. (KD,37)

Tarih hakkında bilgi, kültür yani öğrenme **yoluyla** elde edilir. (KD, 65)

Karahanlılar'ın bu iki devletle de münâsebetleri olmuş, hattâ kız alıp verme **yoluyla** Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Sultan âileleri arasında akrabalıklar doğmuştur. (TT-1, 71)

Fakat herhangi bir kelimeyi birden ziyâde mânâda kullanmak **yoluyla** bu sayı farkını ustalıklı telâfi etmiştir. (TS, 296)

163. YÖNELİK (<yön-el-i-k)

a) İlgi

İsimlerin, isim fiillerin ve sıfat fiillerin yaklaşma hâli ile kullanılan bu edat, sıfat ve zarf yapar.

Ailenin zayıflamasından, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının artmasına, hırcapırlık, ahlâkdışılık veya cinsî azgınlıktan, intihar ve cinayet olaylarının artmasına, sosyal tabakalararası ilgisizlik ve sevgisizlikten, tahribe **yönelik** eylemlerin artmasına kadar, çeşitli sosyal hastalıklar, sosyal yapının bütünlüğünü, kültürün birleştiriciliğini yaralar. (KKÜD, 4)

Tabii değişmeleri -özellikle gençlere **yönelik**- görüntülü ve basılı yayınlarla zorakî/mecburî değişme hâline sokmak, geri tepecek bir silâhla oyun oynamaktır. (KKÜD, 20)

Fabrika, insanoğlunun maddi ihtiyaçlarını temine **yönelik** bir kuruluştur. (KD,31)

İkinci kısım ise zaten yazarın hicvettiği gerçekdışılıktır ki, okuyucuda abes duygusunu uyandırmaya **yöneliktir**. (SAE, 337)

Normlar, kaynağını değerlerden alan, varlık, birlik, işleyiş ve sürekliliği sağlamaya **yönelik** hükümlerdir. (KKÜD, 16)

Yakın tarihimizde edebiyatçı ve düşünce adamlarının eserleri, geçmişten bugüne ve bugünden geleceğe **yönelik** bir iletişim ağının önemli noktalarını oluşturmaktadır. (P45Y, İletişim Yayınları Önsözü)

164. YÖNÜNDEN (<yön-ü-n-den)

a) Sınırlandırma

İsimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılan "**yönünden**" edatı, zarf yapar.

Hipokrat rüyalara büyük ölçüde bedenî hastalıklara işaretleri **yönünden** önem vermekle beraber bazı rüyaların ilâhî olduklarını da kabul etmiştir. (ATŞG, 97)

Âşık tarzı edebiyatı tahlil ve değerlendirme **yönünden** de üniversitelerde bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. (ATŞG, XIX)

Âşık tarzı şiir geleneğini icra tarzı içinde örnekleriyle tanıtan Adil Özder'in Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları ile Hasan Kartarı'nın Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları isimli çalışmaları bu konuda yeterli incelemeler olmamakla beraber meseleyi bütün olarak ele alan, icra tarzı ve usulünün önemini belirtmeleri **yönünden**

anılmaya değer eserlerdir. (ATŞG, XVII)

Yeterli bilgiye sahip olmadığımız için yukarıda müstakil olarak inceleyemediğimiz Çukurova bölgesi âşıklarından Feymânî'nin şu ifadesi âşık geleneğinin belli bölgelerde kültür ve inanç şartlarına göre şekillendiğini ancak diğer bölgelerden de bazı âdetler aldığını açıklaması **yönünden** ilgi çekicidir. (ATŞG, 77)

1973 yılı Ekim ayında Türkiye'de ilk defa düzenlenen I. Uluslararası Türk Folklor Semineri dağınık ve münferit çalışmaların bir araya getirilerek tartışılmasını ve bazı problemlere çözüm bulmak **yönünden** atılan ilk adımdır. (ATŞG, XX)

Âşık tarzı edebiyatı tahlil ve değerlendirme **yönünden** de üniversitelerde bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. (ATŞG, XIX)

Konuyu delillendirmek **yönünden** bu örneklerden vermeyi faydalı bulmaktayız. (ATŞG, 31)

Çin, Hind, İran gibi tarihleri masallara karışmış eski milletlere gelince, Türkler bunlarla da eskilik ve kültür **yönlerinden** boy ölçüşecek kudrette ve hatta daha ileri durumdadır denebilir. (TMM, 2)

Bu sebeple bir topluluk iki ayrı tarihte aynı olmayıp, mânevî durum, kıymet hükmüleri, hatta maddî hayat **yönlerinden** aralarında farkların mevcut bulunduğu iki ayrı topluluktur. (TMM, 19)

İşleri, alış veriş yönünden böylece tıkrında gitmesine karşılık, yürek ve sevgi **yönlerinden** gitgide berbatlaşmıştı. (ÖÇ, 40)

165. YÜZDEN (<yüz-den)

a) Sebep

"bu" kelimesinin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Bu **yüzden** mi ne, üzerine sinsi bir karamsarlık, korkunun taşıdığı bir yabancılık çöktü: (DSE, 211)

Belki de bu **yüzden**, ipleri bütünüyle eline almasına seyirci kaldık. (BK, 152)

İşte, bu **yüzdendir** ki bulundukları yerde kalıyorlar. (İM, 202)

Bütün büyük adamların maiyetlerinde çalışanlara daima elbiselerini ve öteberilerini vermeleri bu **yüzdendir**. (SAE, 17)

Başarısızlıkları bu **yüzdendi**. (TO, 410)

166. YÜZÜNDEN (<yüz-ü-n-den)

a) Sebep

İstenmeyen durumların sebeplerini bildiren bu edat, zamirlerin ilgi, isimlerin ve isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır, zarf yapar.

"Senin **yüzünden**, sözümün geçmeyeceği yere gittim, maskara oldum" lafını aradan çıkarmak niyetinde... (DA, 302)

Aynı şeref meselesi **yüzündenmiş**. (TO, 128)

Ben de, herhalde bu kötü niyetlerim **yüzünden** bir türlü kütüphane faresi olamamıştım. (TO, 360)

İşte, ben Lahey'den memlekete dönüşümde, bütün bu olaylar, bu haller **yüzündendir** ki, kendimi pek üzüntülü ve endişeli bir hava içinde bulmuştum. (P45Y, 175)

Ünü ucuza maletmek **yüzünden**, çocuk denecek yaşta olanların bile ağıza alınmaz deyimlerle yüz kızartacak, sözde şiirler düzmeye, iri iri lâflar ederek eleştiriler yazmaya kalkıştıklarını görmedik mi? (D-1, 90)

Belki de sadece işin içinde alet denen şeyin bulunması **yüzündendi**. (SAE, 69)

Benim **yüzümden**... Deliliğim **yüzünden**... Sizler nasıl kurtulacaksınız? (İM, 203)

Benim **yüzümden** bir kocaman köyü yaktı. (İM, 370)

NOT: "yüzünden" edatı, "bunlar" kelimesinin yalın hâli ile birleşerek, cümle bağlayıcısı yapar.

İşte, bence **bunlar yüzündendir** ki, ikinci mebus seçimlerinde Müdafa-i Hukuk Gazi Mustafa Kemal imzasını taşıyan aday listeleri, şirretçe bir muhalefetle karşılaşılacak ve Manisa listesinde benim adım ve şahsım da türlü yergilere uğrayacaktı. (P45Y, 37)

167. ZAMAN

a) Zaman

Hareketin yapıldığı anı bildiren bu edat, sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Köye girdikleri **zaman** gün kuşluktu. (İM, 43)

Aşağılara baktığım **zaman**, yemyeşil bir orman denizinden geçtiğimizi gördüm. (TT-2, 43)

Kendilerini anlamak için yokladıkları **zamansa**, büsbütün anlaşılmaz oluyorlardı. (ÖÇ, 167)

Görüntümü ayarlamaya çalıştığım **zamanlar**, hep iç dünyamı deşmeğe çalışan Sevim Abla, şimdi yüreğimi açınca önüne, gözlerini kapatıyor! (C, 32-33)

Rahmetli Şark tarzında yazdığı **zamanlar**, bu sahanın en büyük şairi idi. (UU, 61)

Bu yüzden Mahmut, hiç gerekmediği **zamanlar** mükâfatlandırılmış, hiç lüzumu yokken cezalandırılmıştı. (C, 98)

Severdi anasının kara örgülerini, hele şöyle açıp taradığı **zamanlar**, seyretmesi pek hoş olurdu. (C, 131)

Yapı, hendese'nin bir rûh, bir mâneviyat, bir kültür, bir tefekkür ve bir heyecanla birleştiği **zamanlarda** mimârî'dir. (TS, 151)

b) Şart

Sıfat fiillerin yalın hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Halk, Arapçadan ve Farsçadan bir kelime aldığı **zaman** onun müterâdifi olan Türkçe kelimeyi Türkçe'den büsbütün atar. (DB, 49)

Giyinişte ince bir üslûp, kibar bir edâ, sanatlı bir çizgi aradığım **zaman** bunu bulan duyguma gout ve gusto demez zevk konuşur, tad derdim. (TS, 62)

Böyle bir kavram karşılarına çıktığı **zaman** düşünmede ve ifade etmede zorluk çekiyorlardı. (DB, 22)

168. ZARFINDA (<zarf-ı-n-da)

a) Zaman

"esnasında, sırasında" anlamlarını veren bu edat, zaman isimlerinin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Peki bay odacı, bu zaman **zarfında** hiç terfi etmediniz mi? (S, 83)

Büyük şehirde kalmış oldukları ilk yaz **zarfında**, birçok oyunda birbirine karşıt karakterleri olan figüran rollerini de büyük bir başarıyla canlandıran Hüsamettin Bey, Polonius'un öldürülmesi olayına karışan Hamlet'i tutuklamak üzere gelen... (TO, 407)

Münif, bilmem iktiza etmez mi; harbin iki senesini, İsviçre'de geçirdim; bu müddet **zarfında**, oğlumun sıhhatından dahi, haberdar edilmedim; nerde kaldı ki temas ettiğin bu alâkayı... (DSE, 104)

'Sıhhat Müdüriyeti, son bir hafta **zarfında** 44 vak'a tesbit edildiğini, tedabir-i lâzımenin ittihazı cihetine gidildiğini' açıklamış bulunuyor. (DSE, 332)

Gelecek on sene **zarfında**, ümit ederim ki, Türk devletçiliği memleketteki eserleri ve milletlerarası tesirleri ile iktisadiyatta devletçilik anlayışının en müttekâmil, en ilmi bir şaheseri olarak zikredilecektir. (P45Y, 111)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü genellikle "... iki uygarlık arasında bocalayan top-

lumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan, eleştiren" veya "Türk cemiyetinin son elli yıl **zarfında** nasıl donmuş bir hayat şekli ile onu gülünç şekilde aşmak isteyişini anlatmaktadır." (SAE, 332)

169. ZİYADE

a) Karşılaştırma

İsimlerin, isim fiillerin ayrılma hâli ile kullanılan bu edat, zarf yapar.

Ziya Paşa'nın hicvi daha ince olmakla beraber, Nefî'ninki gibi fikir veya tavırdan **ziyade** şahısların kendilerine yönelir. (KD, 121)

Bunu herkesten **ziyade** sizin bilmeniz lazım gelir, İngiliz Milleti beni sever de ondan... (P45Y, 140)

O anda sana heyecanlı bir haberden **ziyade** uyku lâzımdı. (C, 399)

Halbuki harbe, onların öldürülmesinden **ziyade**, Tiycan'la Âdem Dayının, Kerimoğlu'yla Hoşbulduk Selim Dedenin, Emine'yle Vedâ'nın ölümleri sebep olmuştu. (ÖÇ, 283)

İslam düşüncesinin yönlendirdiği Türk fikir ve sanat hayatı, edebiyatı, bir silâh olarak kullanmaktan **ziyade** bir hüner, en nihayet bir irşad vasıtası olarak değerlendirilmişti. (SAE, 5)

Neveser Hanım, sizin mevcudiyetiniz dünyevî olmaktan **ziyade**, semavî olmak icabeder, âdeta şeffaf bir mevcudiyet! (DSE, 66)

170. ZORUNDA (<zor-u-n-da)

a) Gerekliklik, mecburiyet

"-malı/-meli" ekinin yerini tutan bu edat, isim fiillerin yalın hâli ile kullanılır ve zarf yapar.

Ne zaman insan karanlık bir yerde sayıklamaya itilmiş, insan ilişkileri karışık, karıştırıcı, bozucu niteliklere bürünmüş, insanın bir başka insana söyleyeceği söz anlamını kaybetmiş, insan davranışları yapaylık, içtensizlik yüklü hâle gelmişse, insanlar şiir okumak, şiirle uğraşmak, şiirden öğrenmek gereğini duymuşlardır. Böyle de olmak **zorundadır**. (ŞOK, 22-23)

Resim ve musikî sanat olabilmek için kullandıkları araçların sınırlılığı içinde kalmak **zorundadırlar** ve esasen bu araçların (birimlerin) olanaklarını kullanabilmek için sanat olma özelliğini taşırlar. (ŞOK, 44)

Yahya Kemal toplumsal sorumluluğu gereği eski şiirin rüzgârıyla şiirini sürdürmek **zorundaydı**, bu ona bulunduğu yeri sağlayan andın gereği idi. (ŞOK, 105)

Ama sanatının eri olan bir ressam, bir heykeltarihi, çekilen acıları, düşülen umutsuzlukları, bir toplulukta göstermek istediği zaman, seyircileri içten ezmek için, sanatının gereklerine uymak **zorundadır**. (D-1, 224)

Her kültürün herşeyden önce, kavram ve kabuller konusunda özel idrâklere bağlı savunma mekanizması olduğunu bilmek **zorundayız**. (KKÜD, 54)

Hekimlik ücreti olarak aldığım paranın büyük bir kısmını beni gizlice dışarı çıkaran köle kâhyalarına ve gardiyanlara vermek **zorundaydım**. (BK, 16)

DİZİN

I. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KULLANILAN ÇEKİM EDATLARI

1. Açıdan	23. Binaen	45. Değil
2. Açısından	24. Birlikte	46. Değgin
3. Adına	25. Boyu	47. Değın
4. Ait	26. Boyunca	48. Dek
5. Altında	27. Böyle	49. Demek
6. Arasında	28. Bu tarafa	50. Denli
7. Arasından	29. Bu yana	51. Derece
8. Ardından	30. Cihetinden	52. Derecede
9. Aşkın	31. Cihetiyle	53. Dışında
10. Bağlı	32. Cihetle	54. Diye
11. Bakıma	33. Cihetten	55. Doğru
12. Bakımdan	34. Cins	56. Dolayı
13. Bakımından	35. Cinsinden	57. Dolayısıyla
14. Başka	36. Cinsten	58. Dolaylarında
15. Benzer	37. Civarı	59. Durumunda
16. Benzeri	38. Civarında	60. Esnada
17. Beraber	39. Çapında	61. Esnasında
18. Beri	40. Çerçevesinde	62. Etrafında
19. Beridir	41. Çeşit	63. Evvel
20. Biçim	42. Çok	64. Gayri
21. Biçimde	43. Dahilinde	65. Gerek
22. Biçiminde	44. Dair	66. Geri

67. Gibi	91. Karşı	115. Ötürü
68. Göre	92. Karşılık	116. Özge
69. Hakkında	93. Karşısında	117. Rağmen
70. Hâlde	94. Karşın	118. Sayesinde
71. Hâle	95. Kerte	119. Sebebiyle
72. Hâlinde	96. Lâzım	120. Sıra
73. Hareketle	97. Mahsus	121. Sırada
74. Haricinde	98. Mecburiyetinde	122. Sıralar
75. Has	99. Misali	123. Sırasında
76. Hasebiyle	100. Mukabil	124. Sonra
77. İbareti	101. Münâsebetiyle	125. Sonunda
78. İçersinde	102. Münâsebetle	126. Suları
79. İçin	103. Namına	127. Suretiyle
80. İçinde	104. Nazaran	128. Suretle
81. İçre	105. Nedeniyle	129. Surette
82. İle	106. Nispetinde	130. Şekilde
83. İleri	107. Nispetle	131. Şeklinde
84. İlişkin	108. Nispette	132. Takdirde
85. İtibaren	109. Olarak	133. Tarafından
86. İtibariyle	110. Ortasında	134. Tarzda
87. İtibarla	111. Önce	135. Tarzında
88. Kabil	112. Örneği	136. Tür
89. Kabilinden	113. Öte	137. Türden
90. Kadar	114. Ötesinde	138. Türlü

139. Türünden	163. Yönelik
140. Üstü	164. Yönünden
141. Üstüne	165. Yüzden
142. Üzere	166. Yüzünden
143. Üzeri	167. Zaman
144. Üzerime	168. Zarfında
145. Üzerinde	169. Ziyade
146. Üzerine	170. Zorunda
147. Üzre	
148. Vakit	
149. Vasıtasıyla	
150. Veçhile	
151. Yana	
152. Yandan	
153. Yanında	
154. Yanı sıra	
155. Yarısı	
156. Yerde	
157. Yere	
158. Yerine	
159. Yol	
160. Yollu	
161. Yolunda	
162. Yoluyla	

II. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÇEKİM EDATLARI VE ÇEKİM EDATI OLARAK KULLANILAN İSİMLERİN TASNİFİ

a) Türkiye Türkçesinde

çekim edatları:

beri

beridir

binaen

dair

değgin

değil (1)

değın

dek

denli

dolayı

dolayısıyla

gibi

göre

için

içre

ile

kadar

karşın

nazaran

ötürü

rağmen

üzere

üzre

(1) "değil", olumsuzluk edatıdır.

b) Türkiye Türkçesinde çekim edatı olarak kullanılan isimler:

ait	cinsinden	hasebiyle
açıdan	cinsten	ibaret
açısından	civarı	içersinde
adına	civarında	içinde
altında	çapında	ileri
arasında	çerçevesinde	ilişkin
arasından	çeşit	itibaren
ardından	çok	itibariyle
aşkın	dahilinde	itibarla
bağlı	demek	kabil
bakıma	derece	kabilinden
bakımdan	derecede	karşı
bakımından	dışında	karşılık
başka	diye	karşısında
benzer	doğru	kerte
benzeri	dolaylarında	lâzım
beraber	durumunda	mahsus
biçim	esnada	mecburiyetinde
biçimde	esnasında	misali
biçiminde	etrafında	mukabil
birlikte	evvel	münâsebetiyle
boyu	gayri	münâsebetle
boyunca	gerek	namına
böyle	geri	nedeniyle
bu tarafa	hakkında	nispetinde
bu yana	hâlde	nispetle
cihetinden	hâle	nispette
cihetiyle	hâlinde	olarak
cihetle	hareketle	ortasında
cihetten	haricinde	önce
cins	has	örneği

öte	yana
ötesinde	yandan
özge	yanında
sayesinde	yanı sıra
sebebiyle	yarısı
sıra	yerde
sırada	yere
sıralar	yerine
sırasında	yol
sonra	yollu
sonunda	yolunda
suları	yoluyla
suretiyle	yönelik
suretle	yönünden
surette	yüzden
şekilde	yüzünden
şeklinde	zaman
takdirde	zarfında
tarafından	ziyade
tarzda	zorunda
tarzında	
tür	
türden	
türlü	
türünden	
üstü	
üstüne	
üzeri	
üzerime	
üzerinde	
üzerine	
vakit	
vasıtasıyla	
veçhile	

III. ÇEKİM EDATLARININ FONKSİYONLARINA GÖRE TASNİFİ

1. Açıklama:	başka diye özge üzerinde	10. Denklik: göre üzere üzerine
2. Aitlik:	adına	7. Benzerlik: benzer benzeri cins cinsinden cinsten çeşit gibi kabil kabilinden misali örneği tür türünden yollu
3. Amaç: diye için üzere üzre		11. Derece: çapında dek denli derece derecede kadar kerte nispette nispetinde
4. Aynılık: gibi		12. Fazlalık: aşkın
5. Bağlama: başka beraber birlikte böyle dışında gibi itibarla kadar münâsebetle suretle üzere yandan	8. Beraberlik: beraber birlikte ile üzere yanında yanı sıra dışında	13. Gerekliklik, mec- buriyet: durumunda gerek lâzım mecburiyetinde zorunda
6. Belirtme:	9. Çabukluk: gibi	14. Hâl: altında arasında dahilinde

hâlde	mukabil	23. Öncelik:
hâle	nazaran	evvel
içersinde	nispetle	önce
içinde	yanında	24. Pekiştirme:
ile	yerde	demek
olarak	yerine	25. Sahiplik, bağlılık:
ortasında	ziyade	içre
15. İçinde bulunma:	18. Karşılık:	26. Sahiplik, men-
altında	hâlde	subiyet, aitlik:
16. İlgi:	karşı	ait
ait	19. Konum:	27. Sebep:
bağlı	durumunda	adına
dair	20. Miktar:	bakımından
değgin	dek	binaen
etrafında	denli	cihetle
hakkında	derecede	diye
has	kadar	dolayı
için	aşkın	dolayısıyla
ilişkin	21. Olumsuzluk:	hasebiyle
mahsus	değil	için
namına	22. Ölçü:	ile
üstüne	çapında	ileri
üzerinde	dek	itibariyle
üzerine	denli	karşısında
yönelik	derece	münâsebetiyle
17. Karşılaştırma:	derecede	nedeniyle
arasında	kadar	ötürü
çok	nispette	sayesinde
göre	nispetinde	sebebiyle
kadar		sonunda
karşı		
karşılık		

üstüne	30. Şart:	türden
üzere	hâlinde	türlü
üzerine	takdirde	üzre
yüzden	zaman	yere
yüzünden		yerde
28. Sınırlandırma:	31. Şaşma:	yolunda
açıdan	karşın	36. Uygunluk:
açısından	rağmen	göre
arasından	32. Şekil:	üzerine
bakıma	yolunda	için
bakımdan	33. Tahmin:	37. Var sayma, kabul etme:
bakımından	gibi	diye
cihetinden	34. Taraf:	38. Vasıta:
cihetiyle	yana	altında
cihetten	35. Tarz:	hareketle
çerçevesinde	biçim	ile
dahilinde	biçimde	suretiyle
gayri	biçiminde	tarafından
göre	dahilinde	vasıtasıyla
haricinde	durumunda	yoluyla
ibaret	gibi	39. Vesile:
içinde	hâlinde	münâsebetiyle
itibariyle	ile	sayesinde
kadar	suretle	40. Yakınlık:
öte	surette	benzeri
ötesinde	şekilde	41. Yaklaşıklık:
sıra	şeklinde	arasında
veçhile	tarafından	bakıma
yönünden	tarzda	
29. Sıra:	tarzında	
evvel		
önce		
sonra		

civarı	bu tarafa
civarında	bu yana
dolaylarında	değın
gibi	dek
kadar	doğru
42. Yaklaşma:	dolaylarında
doğru	esnada
	esnasında
43. Yer:	geri
arasından	gibi
değın	içersinde
dek	için
doğru	içinde
	ile
44. Yerine geçme:	itibaren
diye	karşı
için	olarak
karşı	sıra
	sırada
45. Yön:	sıralar
doğru	sırasında
yana	sonunda
	suları
46. Yönelme:	üstü
karşı	üzere
	üzeri
47. Zaman:	vakit
ardından	yarısı
beraber	yol
beri	zaman
beridir	zarfında
birlikte	
boyu	
boyunca	

IV. ÇEKİM EDATLARININ KÖKENLERİNE GÖRE TASNİFİ

1. Türkçe kökenli olanlar:

	değın	öte
	dek	ötesinde
açıdan	demek	ötürü
açısından	denli	özge
adına	dışında	sıra
altında	diye	sırada
arasında	doğru	sıralar
arasından	dolayı	sırasında
ardından	dolayısıyla	sonra
aşkın	dolaylarında	sonunda
bağlı	durumunda	suları
bakıma	gerek	tür
bakımdan	geri	türden
bakımından	gibi	türlü
başka	göre	türünden
benzer	içersinde	üstü
benzeri	için	üstüne
beri	içinde	üzere
beridir	içre	üzeri
biçim	ile	üzerime
biçimde	ileri	üzerinde
biçiminde	ilişkin	üzerine
birlikte	karşı	üzre
boyu	karşılık	yana
boyunca	karşısında	yandan
böyle	karşın	yanında
bu yana	nedeniyle	yanı sıra
çapında	olarak	yarısı
çok	ortasında	yerde
değil	önce	yere
değgin	örneğı	yerine

yol
yollu
yolunda
yoluyla
yönelik
yönünden
yüzden
yüzünden

gayri
hakkında
hâlde
hâle
hâlinde
hareketle
haricinde
has
hasebiyle
ibaret

surette
şekilde
şeklinde
takdirde
tarafından
tarzda
tarzında
vakit
vasıtasıyla
veçhile

2. Yabancı kökenli olanlar:

ait
beraber
binaen
cîhetinden
cîhetiyle
cîhetle
cîhetten
cins
cinsinden
cinsten
civarı
civarında
çerçevesinde
çeşit
dahilinde
dair
derece
derecede
esnada
esnasında
etrafında
evvel

itibaren
itibariyle
itibarla
kabil
kabilinden
kadar
kerte
lâzım
mahsus
mecburiyetinde
misali
mukabil
münâsebetiyle
münâsebetle
namına
nazaran
nispetinde
nispetle
nispette
rağmen
sayesinde
sebebiyle
suretiyle
suretle

zaman
zarfında
ziyade
zorunda

3. Biri Türkçe biri yabancı kökenli iki kelimeden meydana gelmiş olanlar:

bu tarafa

SONUÇ

1. Taranılan eserlerde 170 çekim edatı tesbit edilmiştir.
2. Türkiye Türkçesinde aslî çekim edatlarının yanında, çekim edatı görevinde kullanılan isimler de vardır. Çekim edatlarının tek başlarına anlamları yoktur. Ancak çekim edatı görevinde kullanılan bu isimler tek başlarına bir anlam ifade ederler. Meselâ: **ben-zeri, cinsinden, yana,** vb.
3. İncelenen örneklerde çekim edatlarının "sebepl, karşılaştırma, ölçü, zaman, ... vs." 47 fonksiyonu tesbit edilmiştir.
4. Bir çekim edatı, birden fazla fonksiyon üstlenebilmektedir. Meselâ, "**diye**" edatının "sebepl, amaç, açıklama, belirtme, yerine geçme, var sayma, kabul etme" gibi fonksiyonları vardır.
5. Edatların kullanım sıklığı - bu konuda istatistikî bir inceleme yapmamış olmamıza rağmen - eserlerin türüne göre değişmektedir. Meselâ, ilmî eserlerde çekim edatları daha çok kullanılmaktadır.
6. Bazı çekim edatlarının belirli bazı türlerde yoğunlaştığı - bu konuda istatistikî bir inceleme yapmamış olmamıza rağmen - dikkati çekmektedir. Meselâ, "**hareketle, münâsebetiyle**" edatları daha çok ilmî eserlerde görülür.
7. Çekim edatları yapım ve çekim ekleri alabilmektedir. Hatta bazı isimler çekim ekleriyle birleşerek çekim edatı görevinde kullanılırlar. Meselâ: **adına, çapında, takdirde,...** vs.
8. Çekim edatları, kendisinden önceki isim unsuruyla çeşitli kelime grupları yapar.
 sözü geçen meclis oturumunun sonuna **doğru** (edat grubu)
 onun **gibisi** (isim tamlaması)

9. Çekim edatları, yalın veya çekim ekli isimlerle birleşir.

âli tahsil **için**

yetmişini **aşkın**

İnce Memed'i saklayacağına **dair**

Naşit Bey ayrılmadan **evvel**

10. Tesbit edilen çekim edatlarının 99'u Türkçe, 70'i yabancı kökenli ve 1'i de biri Türkçe diğeri yabancı kökenli iki kelimenin birleşmesinden meydana gelmiştir.

11. Çekim edatları cümle içinde isim, sıfat ve zarf yapımında kullanılır.

İstemez; **benim gibisini** nereden bulur? (TO, 99) (İsim)

Ancak **Melahat'in bar ve sefahat hayatına dair** sahnelerin bilhassa çok genişletilerek işlenmesi bu arada birkaç dans numarasına da yer verilmesi lazımdır. (ŞYY, 264) (Sıfat)

Bu mektubu **sabaha karşı** yazıyorum. (AB, 305) (Zarf)

12. Türkçede çekim edatlarının sayısı azdır. Ancak çekim edatı olarak kullanılan isimlerin sayısı oldukça fazladır. Çekim edatlarının büyük bir kısmı isim veya fiil olan kelimelerin çekim edatı olarak kullanılmasından meydana gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Çekim Edatları İçin:

ABÛ-HAYYÂN

Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk,

Ahmet Caferoğlu, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1931.

ADALI, Oya

Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler,

TDK Yay., Ankara, 1979

Yüksek Öğretimde Sözlü ve Yazılı Anlatım, Aydın Yayınevi, İzmir, 1982

AKGÜL, Baki

"Edat Tümleçleri", Türk Dili, C. 16, S. 190, Temmuz 1967, s. 800-803

"Gene Edat Tümleçleri", Türk Dili, C.17, S. 195, Aralık 1967, s. 248-249

AKSAN, Doğan

Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, C. 2, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1990

N. ATABAY, İ. KUTLUK, Sözcük Türleri I, TDK Yay., Ankara, 1976

ARKIN, R.G.

Gramer Dersleri, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1941

ATABAY, Neşe, S. ÖZEL, A. ÇAM, Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, TDK Yay. Ankara, 1981

BANGUOĞLU, Tahsin

Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara, 1986

BESEREK, Ahmet

Türkçede Cümle Yapısı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991

- BİLGEGİL, Kaya **Türkçe Dilbilgisi**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1963
- BOLULU, Osman **"İlgeç ve Bağlaçların Anlatım Değeri"**, Türk Dili, C. 4, S. 20, Eylül 1990, Eylül 1990, s. 8-13
- _____ **"Yine İlgeç ve Bağlaçlar"**, Türk Dili, C.4, S. 24, Mayıs 1991, s. 48-53
- BURDURLU, İbrahim Zeki **Uygulamalı Cümle Çözümlemeleri**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1967
- _____ **"Gibi, Benzer" Edatları İle "Gibi"li Zarf Tümleçleri**, Türk Folklor Araştırmaları, C.12, S. 240, Temmuz 1969, s. 5342-5343
- DAKUKLU, M. Hurşid **Dil Bilgisi**, Türkmen Kültür Müd. Yay., Kerkük, 1972
- DEMİRAY, Kemal **"Edat Tümleçleri Konusundan Doğan Düşünceler"**, Türk Dili, C.17, S.193, Ekim 1967, s. 16-18
- _____ **"Edatlar Üzerine"**, Türk Dili, C.18, S.199, Nisan 1968, s. 13-15
- DENY, Jean **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (Çev: Ali Ulvi Elöve), Maarif Matbaası, İstanbul, 1941
- DEVELLIOĞLU, Ferit **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 1988.
- DİLÂÇAR, A. **"Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi"**, TDAY Belleten 1971, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1989, s. 83-145
- _____ **"Görevsel Dilbilgisi"**, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK Yay., Ankara, 1978, s. 45-47
- Dilbilgisi Sorunları II**, TDK Yay., Ankara, 1972
- Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 1949
- Dilbilim ve Türkçe**, Dil Derneği Yay., Ankara, 1991
- DİLMEN, İbrahim Necmi **Türkçe Gramer**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1930

- DİZDAROĞLU, Hikmet **Tümcebilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1976
- _____ **"Edat Tümleçleri Üzerine"**, Türk Dili, C.17, S.197, Şubat 1968, s. 579-582
- DURAN, Suzan **Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözlər"**, TDAY Belleten 1956, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 1-110
- EDİSKUN, Haydar **Yeni Türk Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963
- EKİCİ, Erhan **"İlgeçler ve Bağlaçlar Üzerine"**, Türk Dili, C.4, S.22, Ocak 1991, s. 30-33
- EMRE, Ahmet Cevat, **Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layıha**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931
- _____ **Gramerimiz İçin**, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1941
- _____ **Türk Dilbilgisi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945
- _____ **"Türkçede Cümle"**, TDAY Belleten 1954, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 105-180
- _____ **"Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi"**, TDAY Belleten 1955, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 23-58.
- ERGİN, Muharrem **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yay., 16.Baskı, İstanbul, 1985
- _____ **Türk Dili**, Bayrak Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1987
- _____ M. KAPLAN, F.K. TİMURTAŞ, **Türk Dili**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1977
- GABAİN, A. Von **Eski Türkçenin Grameri**, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara, 1988
- GENCAN, Tahir Nejat **Dilbilgisi**, 4. Baskı, TDK Yay., Ankara, 1979
- _____ **"Sıfat Birlikleri"**, TDAY Belleten 1954, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 181-187

-
- "Edat Tümleçleri"**, Türk Dili, C.16, S. 192, Eylül 1967, s. 908-911
-
- "Edatlar ve Edat Tümleçleri"**, Türk Dili, C.17, S.198, Mart 1968, s. 680-684
- GÖĞÜŞ, Beşir **"Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri"**, TDAY Belleten 1968, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1989, s. 89-142
- GÖKNEL, Yüksel **Modern Türkçe Dilbilgisi**, Hür Efe Matbaası, İzmir, 1974
- GÖKŞEN, Enver Naci **"Ve"- "ile"**, Türk Dili, C.12, S.137, 1962, s. 284-286
- GRÖNBECH, K. **Türkçenin Yapısı**, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara, 1995
- GÜLENSOY, Tuncer **Türkçe El Kitabı I**, Bizim Gençlik Yay., Kayseri, 1994
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin **Türk Dilinde Edatlar**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan **Türk Dili Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992
- HATİBOĞLU, Vecihe **Türkçenin Sözdizimi**, TDK Yay., Ankara, 1972
-
- Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara Üniv. T.D.C.F. Yay., Ankara, 1978.
- KANTARCI, İrfan **"diye" Kelimesi Üzerine"**, Türk Dili, C. 16, S.188, Mayıs 1967, s. 661-662
- KARAHAN, Leylâ **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yay., Ankara, 1993
- KARAÖRS, Metin **Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri**, Erciyes Üniv. Yay., Kayseri, 1993
- KOÇ, Nurettin **Yeni Dil Bilgisi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990
-
- Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992

- _____ **Yabancılar İçin Dilbilgisi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1994
- _____ M. AKÇA, **Yabancılar İçin Temel Türkçe I-II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979
- KONAK, A. Ömer **"İlgeçli Yantümcelerde -dık, -me ve Genetif Eklerinin İşlevleri Üstüne"**, Dil Dergisi, S.34, Ağustos 1995, s. 9-20
- KONONOV, A.N. **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka** (Çağdaş Türk Edebî Dilinin Grameri), (Çev. Sabit Paylı), Moskova-Leningrad, 1956 (Basılmamış. Tercümesi TDK Kütüphanesinde)dir)
- KORKMAZ, Zeynep **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1992
- _____ **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yay., Ankara, 1994
- _____ **"Türkiye Türkçesi"**, Türk Ans., C.32, s. 393-426
- _____ **"Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme"**, TDAY Belleten 1958, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 41-68.
- _____ **"Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine"**, TDAY Belleten 1960, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 173-180.
- _____ **"uçun/üçün/için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine"**, TDAY Belleten 1961, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 31-35
- _____ A.B. ERCİLASUN, H. ZÜLFİKAR, M. AKALIN, T. GÜLENSOY, İ. PARLATIR, N. BİRİNCİ, **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1994.
- KÜKEY, Mazhar **Türkçenin Sözdizimi**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1975
- LEWIS, Geoffrey **Turkish**, Hodder: Teach Yourself Books, 1992

- M. BAHA **Küçük Gramer**, Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş., İstanbul, 1931
-
- ÖZİL, Şeyda **Yeni Türkçe Gramer**, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul, ?
- PAÇACIOĞLU, Burhan **"Almanca ve Türkçede İlgeçler"**, Bağlam, C.2, Eylül 1980, s. 13-24
- SAĞLAM, Sıtkı **Türk Dili Dersleri**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1987
- SANDER, Mithat Sadullah **Türkçenin Sözdizimi Örneklerle Tümce Çözümlemeleri**, Güneydoğu Modern Matbaa, Diyarbakır, 1977.
- ŞÇERBAK, A. M. **Türkçe Dilbilgisi Dersleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1961
- ŞİMŞEK, Rasim **"Türkçe Son Çekim Edatları: Tümler ve Çekim Eklerinin Kelime Yapısında Bulunduğu Yere Dair"**, Türk Kültürü Araştırmaları, Muharrem Ergin'e Armağan, Ankara, 1992, s. 234-239
- TOPALOĞLU, Ahmet **Örneklerle Türkçe Sözdizimi**, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, Trabzon, 1987
- TUĞRUL, Mehmet **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989.
- ÜNLÜ, Mahir **"Tümleç Tartışması Üzerine"**, Türk Dili, C.188, S.199, Nisan 1968, s. 18-20
- "Türk Gramerinin Sorunları" Toplantısı**, TDK Yay. Ankara, 1995
- Türkçe Sözlük**, 2 Cilt, TDK Yay., Ankara, 1988
- UNDERHILL, Robert **Turkish Grammar**, Cambridge: The Mit Press, 1990
- ÜÇOK, Necip **Genel Dilbilim (Lengüistik)**, Sakarya Basımevi, Ankara, 1947
- ÜNLÜ, Mahir **Dil Bilgileri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993

- VARDAR, Berke N. GÜZ, M.R. GÜZELŞEN, E. ÖZTOKAT, O. SENEMOĞLU, **Başlıca Dilbilim Terimleri**, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul, 1978
-
- N. GÜZ, M. RİFAT, E. ÖZTOKAT, O. SENEMOĞLU, E. SÖZER, **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 1980
- YALÇIN, Hüseyin Cahit **Türkçe Sarf ve Nahv**, Tanin Matbaası, İstanbul, 1908
- YAZIKSIZ, Necib Asım **Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmanî**, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul, 1896
- ZÜLFİKAR, Hamza **Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi**, Ankara Üniv. Basımevi, Türkçe Kursu Yay., Ankara, 1980
-
- Yüksek Öğretimde Türkçe Yazım ve Anlatım**, İlkyaz Basımevi, Ankara, 1977.
- B. Örnekler İçin:**
- AĞAOĞLU, Adalet **Fikrimin İnce Gülü**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1984
- ATAY, Oğuz **Tehlikeli Oyunlar**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1984 (1. Baskı 1973)
- AYVAZOĞLU, Beşir **Güller Kitabı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992
- BAKİLER, Yavuz Bülent **Türkistan Türkistan**, Polat Ofset Baskı, 2. Baskı, İstanbul, 1989, (1. Baskı 1986)
- BANARLI, Nihat Sami **Türkçenin Sırları**, Kubbealtı Neşriyatı, 10. Baskı, İstanbul, 1987
- BUĞRA, Tarık **Dönemeçte**, Ötüken Neşriyat, 3. Basım, İstanbul, 1991 (1. Basım 1980)
- ÇOKUM, Sevinç **Ağustos Başağı**, Cönk Yayınları, İstanbul, 1989
- ERCİLASUN, Ahmet Bican **Dilde Birlik**, Cönk Yayınları, İstanbul, 1984

- GÜNAY, Umay **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1986
- GÜNGÖR, Erol **Tarihte Türkler**, Ötüken Neşriyat 3. Baskı, İstanbul, 1990 (1. Baskı, 1988)
- HALİKARNAS BALIKÇISI **Ötelerin Çocuğu**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969
- İŞINSU, Emine **Canbaz**, Ötüken Neşriyat 2. Basım, İstanbul, 1989 (1. Basım 1982)
- İLERİ, Selim **Kafes**, Özgür Yayın-Dağıtım, İstanbul 1987
- İLHAN, Attila **Dersaadet'te Sabah Ezanları**, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 1988 (1. Basım 1981)
- KAFESOĞLU, İbrahim **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970
- KAPLAN, Mehmet **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1989, (1. Baskı 1982)
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1984 (1. Baskı 1968)
- KEMAL TAHİR **Devlet Ana**, Bilgi Yayınevi, 4. Basım, Ankara, 1973 (1. Basım 1967)
- MERİÇ, Cemil **Umrândan Uygarlığa**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1974
- ORHAN KEMAL **Sarhoşlar**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1968
- ÖZEL, İsmet **Şiir Okuma Kılavuzu**, Çıdam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989 (1. Baskı 1980)
- PAMUK, Orhan **Beyaz Kale**, Can Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 1993 (1. Basım 1985)
- SAFA, Peyâmi **Biz İnsanlar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959
- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati **Anahtar**, İrfan Yayınevi, 14. Baskı, İstanbul, 1988 (1. Baskı 1972)

- TANER, Haldun **Şişhaneye Yağmur Yağıyordu**, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, İstanbul, 1987 (1. Basım 1970)
- TANPINAR, Ahmet Hamdi **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1987 (1. Basım 1962)
- TURAL, Sadık K. **Kültürel Kimlik üzerine Düşünceler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988
- YAŞAR KEMAL **İnce Memed**, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, 2. Cilt
- YAVUZ, Hilmi **Yazın Üzerine**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987
- YETKİN, Suat Kemal **Denemeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1978 (1. Baskı 1972)

G. Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Deniz SARRAÇ' a ait "**Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler**" adlı çalışma, jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Üye

Üye

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**